

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

HET HOGER BEROEP ALS RECHTSMIDDEL — ENKELE STATISTISCHE GEGEVENS* —

1. Inleiding

Naast tal van strikt juridische beschouwingen die men kan maken over het instellen van hoger beroep, ligt de specifieke bijdrage van de rechtssociologie o.i. op een dubbel vlak. In de eerste plaats verwacht men van haar een *descriptieve* inbreng in die zin dat feiten en cijfers worden aangereikt en dat een beeld wordt geschetst van de stand van zaken. Meer *interpretatief* houdt de rechtssociologie zich bezig met de vraag naar de effectiviteit van het hoger beroep, namelijk of en in welke mate de doeleinden — die men in de (juridische) literatuur aan het beroep toeschrijft — ook worden gerealiseerd. Naast de effectiviteit staat ook de vraag naar de (latente) functies van het hoger beroep centraal. Dit zijn die (neven)werkingen, die niet of in ieder geval ontoereikend als opzet of als gevolg werden bedoeld maar niettemin reëel zijn (o.m. grotere strategische handelingsmogelijkheden van de partijen, financiële mogelijkheden voor advocaten, opening van carrièremogelijkheden voor rechters, onafhankelijkheid versus disciplineren van de rechters, enz.). Over dit alles heeft echter — hoe wenselijk dit ook zou zijn — vrijwel geen sociologisch onderzoek plaatsgehad, zodat wij alleen op theoretisch vlak over de functies van het beroep zouden kunnen uitweiden.

In deze bijdrage beperken wij ons tot de *descriptieve inbreng*, hoewel op bepaalde punten interpretatieve elementen niet kunnen en mogen ontbreken, o.a. bij de bespreking van de tijd die de behandeling van een zaak in hoger beroep aansleept en de gerechtelijke achterstand op dit vlak. Bij de beschrijving van de huidige situatie en de evolutie ter zake sinds 1965 steunden wij deels op de gepubliceerde informatie in de Gerechtelijke Statistieken, en deels op eigen onderzoekswerk.

Reeds vroeger¹ hebben wij er verschillende keren op gewezen dat zelfs maar een elementair statistisch beeld van de

Belgische rechtbanken slechts kan worden geschetst na een moeizame dataverzameling. De actualiteit en de betrouwbaarheid van de gepubliceerde gerechtelijke statistieken laten immers veel te wensen over. Bovendien bestaan er talrijke lacunes. Belangrijke tekortkomingen van de civiele statistieken zijn o.m. het ontbreken van elke indeling naar de aard van de zaak en van gegevens over het succes dat de eiser behaalt in het geding, in casu in hoger beroep. Om dit alles in de toekomst te verhelpen stelden wij onlangs enkele alternatieven voor die betere gerechtelijke statistieken en een efficiënter beheer van de rechtbanken mogelijk zouden maken².

Zolang er geen betere statistieken voorhanden zijn, blijft de belangstellende onderzoeker grotendeels aangewezen op eigen dataverzameling. In het Centrum voor Rechtssociologie van de Universiteit Antwerpen (UFSIA) wordt sinds enkele jaren op systematische wijze een databank opgebouwd over de zaken die de rechtbanken behandelen. Ook uit die gegevens — die weliswaar nog partieel en onvolledig zijn — hebben wij geput om een groot gedeelte van deze bijdrage samen te stellen.

Een eerste thema van dit artikel behandelt de *evolutie* inzake het instellen van hoger beroep tussen 1965 en 1981, d.i. het laatste jaar waarvoor gepubliceerde gegevens beschikbaar zijn. In een tweede punt stellen wij de *procesduur* van de zaken in beroep centraal. Ten slotte besteden wij aandacht aan de *partijen* en de *successcore* in hoger beroep. Een samenvatting en besluit ronden het geheel af.

2. De evolutie van het aantal zaken in hoger beroep en de beroepsratio tussen 1965 en 1981

2.1. Hogere beroepen tegen vonnissen van het vrederecht

Het is niet eenvoudig op basis van de gepubliceerde gegevens tot een schatting te komen van de beroepsratio. Onder

* Preadvies voor de studiedag van het Interuniversitair Centrum voor Gerechtelijk Recht te Louvain la Neuve op 24 oktober 1986.

¹ E. LANGERWERF en F. VAN LOON, «De rechtbanken in de jaren zeventig: een explosie van zaken?», *R.W.*, 1984-85, 369-386; «Het profiel van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen. Evolutie tussen 1970 en 1980», *R.W.*, 1984-85, 2369.

² E. LANGERWERF, F. VAN LOON en J. VAN HOUTTE, (*Betere*) *gerechtelijke statistieken en (efficiënter) beheer van de rechtbank*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1986, 173 blz.

beroepsratio verstaan wij de proportie van de door een lagere rechtbank afgehandelde zaken waartegen hoger beroep wordt aangetekend. Bij de berekening rijzen verschillende problemen. Een eerste moeilijkheid is dat men hoger beroep kan instellen tegen zowel een tussenvonnis als een eindvonnis. Men kan echter vermoeden dat hoger beroep in het eerste geval nauwelijks voorkomt. De tweede complicatie is belangrijker. Door het bestaan van een limiet ratione summae zijn niet alle zaken behandeld door de vrederechter beroepbaar. Deze limiet bedroeg 3.500 BF, maar werd in 1980 fors opgetrokken tot 15.000 BF. Ongelukkigerwijze bevatten de officiële statistieken andermaal geen informatie over het aantal zaken dat respectievelijk boven of beneden deze grens blijft.

Een derde knelpunt is dat de vrederechter niet alleen burgerlijke zaken behandelt, maar ook handelszaken. Over hun onderlinge verhouding geven de statistieken van het N.I.S. alleen een totaalbeeld, althans tot 1979, want in 1980 verdwijnt deze informatie zonder enige commentaar. Deze evolutie (tabel 1) kent nogal wat schommelingen.

Tabel 1: Aantal handelszaken (in %) voor de vrederechter behandeld in de periode 1965-1979

Jaar	%	jaar	%
1965	6,6	1973	23,1
1966	5,9	1974	22,6
1967	5,8	1975	21,4
1968	5,6	1976	20,5
1969	5,8	1977	20,1
1970	7,3	1978	19,4
1971	21,9	1979	17,8
1972	23,7		

Bron: N.I.S. Gerechtelijke Statistieken

De handelszaken maken tot 1970 slechts een beperkt deel uit met 6 à 7%. Dit verandert in 1971 waar het relatieve aantal stijgt tot een vijfde. In absolute cijfers komt dit neer op een pakket van bijna 30.000 zaken, dat overgeheveld werd van de rechtbank van koophandel naar het vredege-recht. Van 1972 tot 1979 krimpt dit pakket geleidelijk in van 24% tot 18%.

Nu geven de officiële statistieken wel het «aantal vonnis-sen gewezen op beroep» door de rechtbank van eerste aan-leg, doch een parallel cijfer ontbreekt bij de rechtbank van koophandel. Daarom kunnen wij alleen een idee geven van de beroepsquote der burgerlijke zaken. In verschillende sta-dia zullen wij proberen tot een min of meer betrouwbare schatting te komen.

Zet men het aantal beroepen af tegen het totaal aantal eindvonnissen in burgerlijke zaken bij het vredege-recht (met inbegrip van de niet-beroepbare zaken (tabel 2), dan resulteert dit in beroepsratio I. Houden wij bij de interpre-tatie vooral rekening met de grote lijnen en minder met de kleine verschillen, dan kan men stellen dat in de jaren zestig de beroepsquote zowat 3% bedroeg. Vanaf 1970 tot 1977 volgt er een sterke stijging die in een verdubbeling van de beroepsratio uitmondt. Van 2,4% in 1970 stijgt het percen-tage tot 6,1% in 1977 en 1978. Nadien daalt het opnieuw licht.

Tabel 2: Beroepsratio (in %) tegen vonnissen van de vredege-rechten in burgerlijke zaken

Jaar	I (1)	II (2)
1965	3,2	4,0
1966	2,8	3,5
1967	2,9	3,6
1968	3,0	3,7
1969	2,9	3,6
1970	2,4	3,0
1971	2,9	3,6
1972	3,6	4,5
1973	4,4	5,5
1974	5,0	6,2
1975	5,1	6,4
1976	5,2	6,5
1977	6,1	7,6
1978	6,1	7,6
1979	5,4	6,8
1980	5,4	9,8
1981	4,8	8,7

(1) Berekend door het aantal vonnissen gewezen op hoger beroep van de rechtbanken van eerste aanleg te delen door het aantal ge-eindigde burgerlijke zaken bij de vredege-rechten gedurende het-zelfde jaar.

(2) Geëxtrapoleerd met een factor 1,25 tot 1979 en 1,82 vanaf 1982 om rekening te houden met de niet-beroepbare zaken.

Deze cijfers onderschatten uiteraard de werkelijkheid door het bestaan van een limiet ratione summae beneden welke geen hoger beroep mogelijk is, maar waarover elke gepubliceerde informatie ontbreekt. Wel hebben wij geprobeerd deze te schatten aan de hand van steekproefgegevens van een survey van vier vredege-rechten in het Antwerpse. In 1971 en 1975 was ongeveer 80% van alle zaken beroep-baar, doch in 1980 slechts 55%. In dat jaar werd immers de limiet ratione summae waaronder geen beroep mogelijk is opgetrokken van 3.500 naar 15.000 BF. Extrapoleren wij deze gegevens, dan komen wij uit bij beroepsratio II. Deze ligt uiteraard hoger dan beroepsratio I. Het voornaamste verschil vinden wij terug voor de jaren 1980 en 1981, waar in tegenstelling met de eerste cijferreeks het aantal beroep-en verder stijgt.

Naast dit algemeen beeld moeten wij ook enige aandacht besteden aan de verschillen per gerechtelijk arrondisse-ment.

Bij de interpretatie van tabel 3 moeten wij voorzichtig blijven, aangezien soms kleine aantallen in het spel zijn en omdat er enige tijd kan verlopen vooraleer een vonnis ge-wezen is in hoger beroep. Verder hebben wij verondersteld dat ieder vredege-recht een gelijk aantal handelszaken telde. Het ligt voor de hand dat de stedelijke kantons meer han-delszaken behandelen, doch hierover ontbreekt alle infor-matie. Gezien het geringe aantal handelszaken in het totale pakket is de mogelijke vertekening eerder klein te noemen.

Een laatste opmerking is dat alle vredege-rechten samen-genomen zijn op het niveau van het gerechtelijk arrondisse-ment waartoe ze behoren.

Toch valt op dat er grote verschillen in beroepsratio be-

Tabel 3: Beroepsratio tegen vonnissen van de vrederechten in burgerlijke zaken per rechtbank van eerste aanleg

	1965	1970	1975	1979
Brussel	3,3	1,6	4,8	5,2
Leuven	3,3	4,4	8,9	6,1
Nijvel	1,8	1,3	3,3	4,9
Antwerpen	4,7	3,3	3,5	4,6
Mechelen	3,2	2,7	5,1	6,5
Turnhout	7,0	-	7,6	11,1
Bergen	2,2	2,4	5,6	3,0
Charleroi	0,8	1,3	5,5	4,8
Doornik	1,5	1,8	3,4	4,0
Gent	5,3	4,3	8,8	8,5
Oudenaarde	5,2	4,4	7,3	7,9
Dendermonde	3,5	4,8	8,5	10,2
Brugge	3,9	3,3	4,7	3,9
Kortrijk	2,1	1,4	2,2	3,5
Veurne	7,9	4,1	9,9	11,3
Ieper	4,7	3,0	11,3	10,3
Luik	2,4	2,3	3,8	4,5
Hoei	3,1	3,2	5,6	4,3
Verviers	2,2	2,1	5,5	5,6
Tongeren	2,5	2,2	4,7	4,3
Hasselt	3,8	2,5	5,1	5,8
Aarlen	2,8	2,3	5,2	3,3
Marche	1,6	0,8	7,0	3,5
Neufchâteau	1,7	1,5	3,6	3,2
Namen	2,6	2,1	4,4	2,2
Dinant	2,7	2,8	5,3	4,2
België	3,2	2,4	5,1	5,4
Vlaanderen	3,6	3,3	5,6	6,3
Wallonië	2,0	2,0	4,6	4,2
Brussel	3,3	1,6	4,8	5,2

staan, waarbij de meeste arrondissementen hun relatieve positie grotendeels behouden in de loop van de bestudeerde periode. Zo is het opmerkelijk dat de beroepsratio in Vlaanderen steeds het hoogst ligt — op één uitzondering na — gevolgd door Brussel en de Waalse rechtbanken.

Ook tussen de rechtbanken onderling bestaan duidelijke verschillen. Vergelijk bijvoorbeeld Kortrijk met Veurne of Ieper. Zelfs binnen de grenzen van een provincie merkt men aanzienlijke verschuivingen, die in de regel groter uitvallen in Vlaanderen dan in Wallonië. Het is moeilijk een sluitende verklaring voor deze verschillen te geven. Zo komt men niet ver met het verschil terug te voeren op het onderscheid tussen eerder landelijke en eerder stedelijke gebieden. Toch willen wij bepaalde hypothesen formuleren. Een eerste hypothese is dat er een bepaalde «legal culture» bestaat in de verschillende arrondissementen, die maakt dat men gemakkelijker in hoger beroep gaat. Is men koppiger of hardnekkiger in bepaalde streken? Een tweede mogelijkheid is dat de vrederechten in grote mate een ander takenpakket te verwerken krijgen. Zo ligt het voor de hand dat men voor bepaalde materies eerder in hoger beroep gaat dan voor andere. Bovendien kan er een differentieel aantal niet beroepbare zaken voorkomen.

Men koppelt het aantekenen van hoger beroep ook wel eens aan de kwaliteit van bepaalde uitspraken. Het lijkt ons

dat dit argument hier minder meespeelt omdat wij geaggregeerde gegevens — op het niveau van de gerechtelijke arrondissementen — vergelijken. Het is echter niet uitgesloten dat partijen tegen vonnissen van bepaalde vrederechters relatief meer in hoger beroep gaan. Wij beschikken jammer genoeg niet over de nodige cijfers om dit te toetsen.

Een laatste hypothese is dat de aard van de partijen een invloed kan uitoefenen op de beroepsquote. Indien bepaalde types partijen systematisch meer in beroep gaan en indien de partijenconstellatie sterk verschilt naargelang het vrederecht, dan kan dit eveneens tot een differentieële beroepsratio leiden.

2.2. Beroep tegen vonnissen van de rechtbanken van eerste aanleg en de rechtbanken van koophandel

Andermaal kunnen wij geen onderscheid maken tussen burgerlijke en handelszaken aangezien de officiële statistieken van het N.I.S. bij de hoven van beroep alleen totale gegevens over burgerlijke en handelszaken weergeven. De volgende gegevens slaan op de inleidingen op de algemene rol, met uitsluiting van verzoekschriften en korte gedingen.

Tabel 4: Beroepsratio (in %) tegen vonnissen van de rechtbanken van eerste aanleg en de rechtbanken van koophandel

Jaar	Beroepsratio (1)	Jaar	Beroepsratio (1)
1965	13,6	1974	14,5
1966	12,3	1975	15,6
1967	11,6	1976	15,6
1968	16,0	1977	15,3
1969	14,1	1978	16,4
1970	13,8	1979	17,1
1971	15,0	1980	18,1
1972	14,8	1981	17,5
1973	14,4		

(1) Met weglating van de verstekvonnissen in de rechtbanken van eerste aanleg en koophandel en hogere beroepen tegen vonnissen van de vrederechten ingediend bij de rechtbanken van eerste aanleg.

Uit tabel 4 blijkt dat de beroepsratio wel enige schommelingen vertoont, maar dat de algemene tendens eerder stijgend is. Zo stelt men een toename vast van 13,6% in 1965 tot 17,5% in 1981. Overigens zijn deze cijfers dan nog lichtjes onderschat omdat de hogere beroepen tegen vonnissen van het vrederecht bij de rechtbanken van koophandel niet afgetrokken zijn. Hun aantal is immers niet bekend. Grosso modo kan men stellen dat ongeveer één zaak op vijf in hoger beroep gaat, hetgeen een aanzienlijk aantal is. Het zou hierbij zeer interessant zijn na te gaan voor welke rechtsterreinen men het meest hoger beroep aantekent en welke partijen dit bij voorkeur doen (natuurlijke personen of rechtspersonen). Jammer genoeg kan dit weer niet.

Wel kunnen wij nagaan of er een verschil is op het niveau van de hoven van beroep (tabel 5).

Tabel 5: Beroepsratio tegen vonnissen van de rechtbanken van eerste aanleg en van koophandel

Jaar	Brussel	Gent	Luik	Antw.	Bergen
1965	14,9	11,9	11,6		
1966	13,0	10,8	11,9		
1967	12,4	10,6	10,8		
1968	14,8	14,4	21,5		
1969	11,2	21,1	15,9		
1970	12,2	16,8	15,5		
1971	14,3	18,9	13,2		
1972	14,3	16,8	14,2		
1973	13,8	16,2	14,4		
1974	14,8	16,1	12,5		
1975	18,8	17,6	13,7	15,0	10,1
1976	17,5	18,9	14,1	15,3	9,5
1977	19,8	18,1	13,4	12,8	11,8
1978	20,2	18,6	14,3	14,5	13,1
1979	27,4	18,3	11,7	15,5	12,2
1980	22,0	19,1	13,7	17,9	13,9
1981	21,5	17,7	14,3	17,4	12,7

Er bestaan merkelijke verschillen al zijn deze niet eenduidig en evolueren de onderlinge beroepsratio's in de loop des tijds. Gedurende de periode 1965-1974 heeft men nogal sterke schommelingen, waarbij aanvankelijk Brussel en nadien Gent de hoogste beroepsratio scoren.

Duidelijker wordt de situatie na 1975 aangezien de vijf hoven van beroep dan grosso modo een constante positie innemen. Daarom hebben wij het gemiddelde berekend over de periode 1975-1981. Brussel is hier de koploper met een gemiddelde van 21%, gevolgd door Gent met 18,3%. Op de derde plaats volgt Antwerpen met 15,5%, terwijl de twee Waalse hoven van beroep Luik en Bergen de laagste beroepsratio's hebben met resp. 13,6% en 11,9%. De beroepsratio in Brussel ligt dus bijna tweemaal zo hoog als in Bergen. Bij gebrek aan de nodige harde gegevens kunnen wij deze verschillen moeilijk duiden. Als mogelijke verklaringen kunnen wij verwijzen naar de hypothesen die wij opgesomd hebben bij de bespreking van de hogere beroepen tegen vonnissen van het vrederecht; namelijk: verschillen in «legal culture»; een ander takenpakket; de partijen. Wat het takenpakket betreft, is het wel opvallend dat de verhouding tussen burgerlijke en handelszaken in eerste aanleg sterk uiteenloopt. Zo zijn er binnen het rechtsgebied van het Hof van Beroep van Antwerpen opvallend veel handelszaken.

In ieder geval lijkt de hypothese dat de oprichting van nieuwe hoven van beroep het relatief aantal beroepen in de hoogte zou drijven door de geografische nabijheid van de nieuwe hoven, niet op te gaan. De cijfers van Antwerpen blijven aanzienlijk achter op die van Brussel. Hetzelfde fenomeen geldt voor de beroepsratio van Bergen in vergelijking met Luik.

2.3. Beroepen tegen vonnissen van de arbeidsrechtbanken

Een derde en laatste categorie handelt over beroepen tegen vonnissen van de arbeidsrechtbank. Jammer genoeg zijn hierover eens te meer geen nationale gegevens te vin-

den. Zowel over de arbeidshoven als de arbeidsrechtbanken bestaan geen N.I.S.-statistieken, hoewel de relevante gegevens wel verzameld worden door de griffies. Deze lacune hebben wij goedge maakt door zelf gegevens te verzamelen bij de Arbeidsrechtbank en het Arbeidshof te Antwerpen.

Tabel 6: Beroepsratio tegen vonnissen van de Arbeidsrechtbank te Antwerpen

Jaar	Beroepsratio					
Totaal	Arbeidscon- tracten	Arbeidsonge- vallen	Sociale ze- kerh. werk- nemers	Sociale ze- kerh. zelf- standigen	Andere	
1975	7	15	11	6	3	17
1976	10	41	13	7	4	19
1977	12	40	15	8	4	14
1978	11	39	14	9	4	16
1979	11	38	13	8	3	10
1980	10	41	9	7	4	10
1981	12	46	6	10	4	14
1982	10	45	6	7	4	18
1983	9	35	5	7	3	17

De gemiddelde beroepsratio schommelt rond de 10%. Dit cijfer blijft vrij stabiel in de tijd. Interessant is dat wij voor de eerste maal een uitsplitsing kunnen maken naar de aard van het geschil. Hieruit blijken grote verschillen. Zo liggen de beroepsratio's bij geschillen over arbeidscontracten (waarvan de grote meerderheid over opzegging handelt) zeer hoog. Op één uitzondering na liggen zij tussen 35% en 45%. De beroepsratio komt heel wat lager uit bij betwistingen over sociale zekerheid, zowel voor werknemers (6 à 10%) als voor zelfstandigen (3 à 4%). Ook deze percentages blijven relatief constant. Betwistingen over arbeidsongevallen volgen een ander patroon. De beroepsratio stijgt in een eerste fase tot 15% in 1977, om nadien geleidelijk af te nemen tot 5% in 1983.

Gezien het bijzonder hoge aantal beroepen bij de arbeidsovereenkomsten, waar zeker bij de bedienden vaak aanzienlijke sommen op het spel staan, kunnen wij als hypothese stellen dat het bedrag van de eis positief inwerkt op de beroepsgeneigdheid.

3. De procesduur

3.1. Theoretische achterstand bij de hoven van beroep

Reeds vroeger hebben wij het begrip «theoretische» of «relatieve» achterstand uitgewerkt³. Deze wordt berekend door het totaal aantal nog te berechten zaken op het einde van het jaar te delen door het aantal afgehandelde zaken gedurende dat jaar. Een voorbeeld. Gedurende het jaar 1980 werden in totaal 7190 zaken geëindigd door de hoven van beroep. Terzelfder tijd bleven er nog 37.952 zaken te berechten. Het quotiënt hiervan is $37.952 : 7.190 = 5,28$. Het cijfer 5,28 drukt (in jaar) de tijd uit die theoretisch

³ Zie «De rechtbanken in de jaren zeventig: een explosie van zaken?», *R.W.*, 1984-85, 379-380.

noodzakelijk is om alle nog hangende zaken af te werken, wanneer de rechtbanken in een constant tempo voortwerken. Uiteraard is dit slechts een benadering. Men kan aannemen dat dit cijfer te hoog ligt. Vermoedelijk zijn er een heel aantal hogere beroepen die nog op de rol staan, maar die de facto afgehandeld zijn door de partijen onderling of die niet meer actief zijn. Zij bezwaren echter de rol omdat zij niet geschrapt of teruggetrokken worden.

Het interessante van de relatieve achterstand is dat men de verschillende hoven kan vergelijken zonder rekening te moeten houden met de verschillen in grootte. Overigens moeten wij wel de volgende opmerking maken. Zoals bekend zijn de statistieken van de burgerlijke rechtbanken zeer zwak. Zo bestaat er geen duidelijke definitie over wat men onder één zaak verstaat. Ook lijken de verschillende hoven van beroep een ander pakket zaken onder te brengen bij een zelfde tabel. Hoe kan men anders verklaren dat Brussel en Bergen wel een aanzienlijk aantal korte gedingen aangeven bij de tabel «Burgerlijke en handelszaken — ahangig gemaakte, geëindigde en nog te berechten zaken»? Een betere afstemming van de gerechtelijke statistieken is dus dringend noodzakelijk. Het voorgaande houdt ook in dat men de nu volgende resultaten voorzichtig moet interpreteren.

Tabel 7: Theoretische achterstand bij de hoven van beroep

Jaar	Totaal	Brussel	Gent	Luik	Antw.	Bergen
1965	1,77	2,10	0,95	1,54		
1966	1,67	1,96	0,89	1,51		
1967	1,70	1,92	1,01	1,59		
1968	1,91	1,92	1,43	2,40		
1969	2,30	2,33	1,70	2,97		
1970	2,35	2,23	2,16	2,95		
1971	2,65	2,68	2,14	3,24		
1972	3,43	3,85	2,25	3,98		
1973	3,79	4,15	2,44	4,71		
1974	3,05	-	2,87	4,95		
1975	4,02	3,84	3,59	5,82	4,22	3,06
1976	3,91	3,41	4,22	7,61	3,40	3,18
1977	4,39	3,69	4,75	7,28	3,94	4,17
1978	4,99	4,25	5,51	8,88	4,46	3,95
1979	5,03	4,19	5,45	8,85	4,33	5,03
1980	5,28	4,61	5,38	10,04	4,54	4,86
1981	6,06	5,39	6,91	9,58	4,83	6,19

Zoals blijkt uit tabel 7 verhoogt de theoretische achterstand bij de hoven van beroep bijzonder snel. Kijken wij eerst naar het totaal, dan blijkt dat de achterstand van 1,77 jaar in 1965 oploopt tot 2,35 in 1970 en 4,02 jaar in 1975. In 1981 bedraagt de achterstand reeds 6,06 jaar. Anders gesteld, zelfs al zouden er geen nieuwe zaken bijkomen en gaat de behandeling van zaken in hetzelfde tempo verder, dan duurt het zes jaar vooraleer de laatste zaak beslecht is. Een weinig bemoedigend perspectief. In sommige hoven van beroep is de situatie nog slechter. De hoven van beroep van Antwerpen en Brussel scoren onder het gemiddelde, doch met een theoretische achterstand die rond vijf jaar schommelt. Bergen ligt iets boven het gemiddelde en Gent komt tot circa zeven jaar. Het record treft men aan bij het hof te Luik waar de relatieve achterstand bijna tien jaar

bedraagt, een astronomisch cijfer, zelfs indien men er rekening mee houdt dat het in de praktijk ruim overschat is.

3.2. *Procesduur bij het Hof van Beroep te Antwerpen*

Naast het zojuist geschetste algemene beeld kunnen wij een verdere analyse maken van de procesduur bij het Hof van Beroep te Antwerpen. Hierover hebben wij informatie verzameld via een survey van de zaken ingeleid in 1975 en in 1980 en afkomstig van de Rechtbank van Eerste Aanleg of de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen.

Wij laten wel de korte gedingen buiten beschouwing die in zowat de helft nog open blijven, en daarom vertekenend zouden werken. Burgerlijke zaken ingeleid in 1975 zijn in 1985 nog open voor 11% ; voor de in 1980 ingeleide zaken luidt het parallelle cijfer 14%. Handelszaken blijven in vergelijking met burgerlijke zaken significant meer open. De vergelijkbare cijfers bedragen 17% in 1975 en 19% in 1980.

Van de in 1975 ingeleide zaken lijkt het erg onwaarschijnlijk dat deze nog in grote getalen actief zouden zijn. Dit zou dus impliceren dat een goede 10% der burgerlijke zaken naast zowat 15% der handelszaken buiten het hof van beroep beslecht worden ofwel door de appellant opgegeven zijn. Houdt men rekening met alle zaken, dus ook de niet afgehandelde, voor de berekening van de procesduur, dan leidt dit tot onderstaande gegevens (tabel 8). De procesduur krijgt men door de datum van de eindbeslissing (eindvonnis, schraping, intrekking) te vergelijken met de inschrijving op de rol. Wij berekenen de procesduur voor burgerlijke zaken en handelszaken afzonderlijk.

Tabel 8: *Procesduur (in dagen) van burgerlijke zaken en handelszaken ingeleid voor het Hof van Beroep te Antwerpen in 1975 en 1980*

1975			1980	
Geëindigde zaken	Burg. zaken	Hand. zaken	Burg. zaken	Hand. zaken
25%	388	403	464	529
50%	616	713	692	815
75%	1031	1704	1063	1354
(N=100%)	359	376	719	558

De voornaamste vaststelling uit tabel 8 is wel dat handelszaken in hoger beroep langer duren dan burgerlijke zaken. Dit geldt zowel voor de in 1975 als de in 1980 ingeleide zaken. De verschillen zijn niet enorm groot, maar worden aanzienlijker wanneer het aantal nog te berechten zaken afneemt. Tussen 1975 en 1980 is de tijd waarbinnen respectievelijk één kwart of de helft der zaken wordt afgehandeld gestegen met zowat 2 à 4 maanden. De tijd waarbinnen drie vierde van alle zaken beslecht is, stijgt echter nauwelijks voor de burgerlijke zaken en neemt zelfs af voor de handelszaken. Anders gesteld, zien wij wel een toename van de gemiddelde procesduur maar deze is niet zo sterk als de cijfers van de theoretische achterstand zouden kunnen doen geloven.

Jammer genoeg kunnen wij op grond van de gegevens van de algemene rol de zaken niet indelen naar de aard van de betwisting. Wel hebben wij gegevens over de kamer van behandeling, waarbij wij ervan kunnen uitgaan dat het daarbij tot op zekere hoogte over min of meer vergelijkbare zaken gaat. De vraag die wij stellen, is of sommige kamers sneller werken dan andere.

Tabel 9: Mediaan van de procesduur (in dagen) naar kamer van behandeling van het Hof van Beroep te Antwerpen

Kamer	1975		1980	
	Mediaan	N	Mediaan	N
Eerste	706	(117)	780	(260)
Tweede	572	(168)	714	(298)
Derde	720	(76)	752	(191)
Vierde	621	(262)	794	(398)
Vijfde	630	(66)	632	(83)

Er bestaan wel enkele verschillen inzake procesduur naargelang de kamer van behandeling, doch deze zijn niet zeer groot. In 1975 schommelt de mediaan tussen 572 en 720 dagen. In 1980 noteren wij als uiterste waarden 632 en 794. De enige constante is dat de vijfde kamer gemiddeld wat sneller werkt dan het gemiddelde en de eerste en de derde kamer iets trager. In vergelijking met 1975 zijn alle cijfers van 1980 — zoals verwacht — verhoogd. Het heeft ten slotte weinig zin de procesduur na te gaan volgens de wijze van eindbeslissing omdat praktisch alle zaken resulteren in een eindarrest en er slechts weinig schrappingen of doorhalingen voorkomen.

3.3. Procesduur bij het Arbeidshof te Antwerpen

Analoog aan de werkwijze bij het hof van beroep verzamelden wij bij het arbeidshof eveneens de gegevens via de algemene rol. Wij selecteerden alle zaken afkomstig van de Arbeidsrechtbank te Antwerpen en ingeleid in 1976 en 1980. Zoals steeds berekenden wij de procesduur als de tijd verlopen tussen de datum van eindbeslissing en de datum van inschrijving op de rol. Dit leverde de resultaten op, weergegeven in tabel 10.

Tabel 10: Procesduur (in dagen) van de zaken ingeleid voor het Arbeidshof te Antwerpen in 1976 en 1980

Geëindigde zaken	1976	1980
25%	180	451
50%	327	619
75%	711	1023
(N = 100%)	(540)	(640)

Vooraf is het nog belangrijk het aantal open zaken te vermelden. Voor de inleidingen uit 1976 bedroeg dit 13% ;

voor 1980 eveneens 13%. De procesduur lijkt bij het arbeidshof sterk verhoogd te zijn. In 1976 werd een kwart van de zaken nog binnen een half jaar beslecht. In 1980 bedroeg de duur reeds 15 maanden. Ook de andere cijfers vertonen een zelfde tendens. De mediaan bedraagt in 1976 327 dagen en in 1980 619 dagen. Vooraleer drie kwart van alle zaken beëindigd is, heeft men in 1976 bijna twee jaar nodig gehad, doch in 1980 loopt dit op tot bijna drie jaar.

Onze gegevens van het arbeidshof maken het ook mogelijk na te gaan of er verschillen optreden naargelang het soort zaak. Wij onderscheiden enkel de belangrijkste categorieën, te weten arbeidscontracten, sociale zekerheid der werknemers en der zelfstandigen.

Tabel 11: Mediaan van de procesduur (in dagen) van het Arbeidshof te Antwerpen in 1976 en 1980 naargelang de aard van de zaak

	1976		1980	
	Me	N	Me	N
Contracten	399	(218)	632	(288)
Soc. zek. werknemers	274	(263)	608	(276)
Soc. zek. zelfstandigen	390	(43)	547	(59)

Uit tabel 11 blijkt dat de medianen weinig verschillen naargelang de aard van de zaak. De behandeling van de geschillen over de arbeidsovereenkomsten, waarin meestal opzegging centraal staat, duurt zowel in 1976 als in 1980 het langst.

3.4. Procesduur van beroepszaken behandeld door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen

Wij namen hier een steekproef van een zaak op tien voor de jaren 1970 en 1980. Over de beroepszaken weten wij enkel dat hoger beroep werd ingesteld tegen een vonnis van het vredegerecht, maar hebben wij geen nadere informatie over de aard van de betwisting. Het lijkt echter interessant de procesduur te berekenen naast het aantal nog open zaken. Op het moment van de gegevensverzameling (medio 1984) was 8% van de zaken ingeleid in 1970 en 16% in 1980 nog open. Het lijkt erg onwaarschijnlijk dat de in 1970 ingeleide beroepen nog actief zouden zijn.

Tabel 12: Procesduur (in dagen) van beroepszaken ingeleid voor de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen in 1970 en 1980*

Geëindigde zaken	1970	1980
25%	153	177
50%	237	312
75%	503	563
(N = 100%)	(49)	(90)

* Berekend op alle beroepszaken met inbegrip van alle open zaken.

In vergelijking met 1970 treedt slechts een lichte stijging van de procesduur op. Het eerste kwart van alle zaken wordt binnen een half jaar afgewerkt. De mediaan ligt in 1970 rond acht maanden, doch bedraagt tien maanden in 1980. Het duurt echter anderhalf jaar vooraleer drie kwart afgehandeld is. Hier meet men in 1980 eveneens een stijging met zowat twee maanden t.o.v. 1970.

4. De partijen

4.1. Inleiding

Voor iedere organisatie is het belangrijk te weten welk «publiek» van haar diensten gebruik maakt. De rechtbank maakt hierop geen uitzondering. Over de verschillende soorten partijen die de rechtbank mobiliseren of voor de rechtbank gedaagd worden bestaat er een interessante theorie gesynthetiseerd door de Amerikaanse rechtssocioloog Galanter⁴. Hij stelt dat er grote verschillen kunnen optreden tussen de partijen die bij een geding betrokken zijn: verschillen in grootte, middelen, ervaring, belangrijkheid van de eis. Daarnaast is het onderscheid tussen de positie van eiser en verweerder essentieel. Ideaal-typisch deelt Galanter de partijen op in twee soorten: «one shotters» (afgekort OS) en «repeat players» (afgekort RP). De eerste groep bevat diegenen die slechts eenmalig of zeer accidenteel met een rechtbank in aanmerking komen. De tweede categorie bestaat uit diegenen die betrokken zijn (geweest) in verschillende gelijkaardige processen in de loop van de tijd. Bij «one shotters» gaan onze gedachten automatisch uit naar natuurlijke personen, bij «repeat players» veeleer naar organisaties, zoals bedrijven, verzekeringsmaatschappijen, de overheid enz. Toch gaat dit beeld niet voor honderd procent op. Er treden tussenliggende vormen op. Het ligt dan ook voor de hand deze distinctie eerder te zien als een continuüm dan als een dichotomie. Dit neemt dan weer niet weg dat de meeste partijen duidelijk rond de uiteinden van dit continuüm zullen liggen.

Welke zijn de voornaamste kenmerken van een OS en een RP? De OS is een kleinere eenheid, waarvoor de relatieve waarde van de zaak hoger ligt dan bij de RP. Denken wij bijvoorbeeld aan een schadeclaim in geval van een verkeersongeval of een opzeggingsvergoeding. Voor een natuurlijk persoon is de waarde hiervan belangrijk, ja soms zelfs existentieel. Voor de verzekeringsmaatschappij of de grote werkgever vormt het bedrag slechts een prikje gerelateerd aan de omzet.

De RP definiëren wij daarom als een eenheid die reeds eerder processen heeft gevoerd, op herhaalde procesvoering anticipeert, een nogal klein belang heeft in de uitkomst van iedere zaak en die belangen op lange termijn kan nastreven. Het is dan niet verwonderlijk vast te stellen dat de RP over een reeks voordelen beschikt vergeleken met de OS.

Men kan verwachten dat de RP het spel anders zal spelen en wel om verschillende redenen. De RP heeft het spel reeds eerder gespeeld. Hij is dus in staat om de volgende transacties te structureren. Zo is het bijvoorbeeld de RP die

het contract opstelt. De RP maakt gebruik van specialisten. Hij heeft ook schaalvoordelen en heeft daardoor lagere startkosten voor iedere zaak. Een RP kan trachten voor hem gunstige uitspraken te krijgen, wat voor een OS praktisch onmogelijk is. Er bestaat namelijk een verschil in wat beide partijen beschouwen als een gunstig resultaat. De OS heeft een onmiddellijk en sterk belang in de uitkomst van zijn zaak. Voor de RP is alles wat het resultaat van toekomstige zaken gunstig zal beïnvloeden, een na te streven resultaat. Deze strategie impliceert dat de RP zaken waarvan hij een voor hem ongunstige uitkomst inzake regelontwikkeling verwacht, geneigd zal zijn zonder tussenkomst van het officieel systeem op te lossen. Dit is mogelijk omdat de rechtbanken passief zijn.

Galanter suggereert niet dat RP gelijkgesteld moet worden met de «haves» en OS met de «have nots». Wel wil hij beklemtonen dat er een gradueel verschil bestaat tussen beide types, een verschil in middelen, rijkdom, in grootte en in macht. Deze analyse illustreert hoe zij die over bepaalde voordelen beschikken, nog bijkomende voordelen kunnen verwerven.

Dit is een van de wegen waarin een juridisch systeem, formeel neutraal tussen haves en have-nots — alle partijen zijn gelijk voor de wet! — de voordelen van de eerste groep kan bestendigen en vergroten.

Het is in theorie gemakkelijk «one shotters» en «repeat players» te onderscheiden. Veel moeilijker is het concrete partijen tot een van deze beide idealtypes te herleiden. Om dit volmaakt te doen zouden wij over een hele reeks aanvullende informatie moeten beschikken, zoals de vroegere proceservaring, de juiste grootte van een bedrijf enz. Toch neemt dit niet weg dat wij zelfs met de ons ter beschikking staande gegevens tot een zinvolle classificatie kunnen overgaan, namelijk het onderscheid natuurlijke persoon — rechtspersoon.

Men kan stellen dat een rechtspersoon meer het ideaalbeeld van een RP benadert dan een natuurlijke persoon. Een rechtspersoon beschikt immers in de regel over veel meer middelen, heeft meer proceservaring en stelt belangrijker eisen dan een natuurlijke persoon, voor wie het verschijnen voor een rechtbank een veel meer eenmalig karakter zal hebben.

Wat de beroepszaken betreft zou het bijzonder interessant zijn de partijenconfiguratie in eerste en tweede aanleg te vergelijken. Men zou dan kunnen opmaken welke partijen het meest appelleren. Verder zou men kunnen vaststellen welke partijenconfiguraties tot de meeste hogere beroepen aanleiding geven.

Jammer genoeg bieden de gegevens van de algemene rol onvoldoende informatie om dit mogelijk te maken. Wel kunnen wij nagaan hoe de partijenconfiguratie eruitziet voor de verschillende beroepszaken.

4.2. Partijenconfiguratie voor het Hof van Beroep te Antwerpen

Hierbij maken wij een onderscheid tussen burgerlijke zaken en handelszaken. Wat de handelszaken betreft, doet zich een moeilijkheid voor. De rechtbank van koophandel is in principe bevoegd voor conflicten tussen handelaren. Nu zijn de meeste handelaren rechtspersonen. Toch komen er ook een aantal zelfstandigen voor die in vergelijking met

⁴ GALANTER, M., «Why the 'haves' come out ahead: speculations on the limits of legal change», *Law and Society Review*, 1974, 9, 1, 95-160.

Tabel 13: Partijenconfiguratie voor burgerlijke en handelszaken ingeleid voor het Hof van Beroep te Antwerpen in 1975, 1980 en 1984 (in %)

1975									
Geïntimeerde									
Burgerlijke zaken					Handelszaken				
	OS	OS	RP	Tot.		OS	RP	Tot.	
Appellant	OS	53	22	75	OS	17	26	43	
	RP	16	9	25	RP	18	39	57	
	Tot.	69	31	100	Tot.	35	65	100	
				(N = 359)					(N = 376)
1980									
Geïntimeerde									
Burgerlijke zaken					Handelszaken				
	OS	OS	RP	Tot.		OS	RP	Tot.	
Appellant	OS	56	19	75	OS	10	20	30	
	RP	17	8	25	RP	15	55	70	
	Tot.	73	27	100	Tot.	25	75	100	
				(N = 720)					(N = 567)
1984									
Geïntimeerde									
Burgerlijke zaken					Handelszaken				
	OS	OS	RP	Tot.		OS	RP	Tot.	
Appellant	OS	47	21	68	OS	10	19	29	
	RP	23	9	32	RP	15	56	71	
	Tot.	70	30	100	Tot.	25	75	100	
				(N = 827)					(N = 534)

de rechtspersonen in een zwakkere positie staan. Daarom werden dezen bij de handelszaken gecodeerd als «one shotters». Dit alles geeft het volgende beeld (tabel 13).

Bij de burgerlijke zaken zijn OS appellant in 75% van de zaken in 1975 en 1980. Dit cijfer daalt tot 68% in 1984, waarmee we een eerste trend kunnen vaststellen. Het aandeel van RP als appellant stijgt. De RP-RP confrontaties blijven nochtans stabiel op zowat 9%, doch de RP-OS geschillen nemen toe. Het belang van deze cel stijgt immers van 16% in 1975 tot 23% in 1984.

OS treden niet alleen het meest op als appellant, maar ze zijn eveneens geïntimeerde in zowat 70% van de gevallen. Hun onderlinge geschillen maken zowat de helft van het totaal uit, al lijkt hun belang enigszins te verminderen. Een OS-RP configuratie komt voor in een goede 20% van de hogere beroepen.

Bij de handelszaken, waar zoals eerder gezegd de zelfstandigen gecodeerd werden als OS, treft men een ander beeld aan. De meeste betwistingen verlopen tussen RP onderling, waarbij het aandeel van deze categorie sterk toeneemt in de periode 1975-1984. Van 57% in 1975 belandt

men aan 71% in 1984. Ook aan de zijde van de geïntimeerde merkt men een zelfde soort verschuiving. OS maken 35% van de geïntimeerden uit in 1975, doch in 1980 en 1984 vermindert dit belang tot 25%.

OS-OS confrontaties kennen een dalende trend (17% in 1975 tegen 10% in 1984). Hetzelfde geldt voor de OS-RP conflicten ongeacht de positie van appellant of geïntimeerde.

4.3. Partijenconfiguratie voor het Arbeidshof te Antwerpen

Voor deze gegevens baseren wij ons andermaal op onze survey van alle zaken ingeleid voor het Arbeidshof te Antwerpen in de jaren 1976, 1980 en 1984.

Tabel 14 wijst uit dat in de meerderheid (meer dan 50% van alle zaken) een RP appelleert tegen een OS in de positie van geïntimeerde. Het aantal dergelijke betwistingen neemt overigens licht af terwijl de omgekeerde configuratie (OS-RP) stijgt van 36% naar 42%. Betwistingen tussen OS onderling en RP onderling komen nauwelijks voor.

Tabel 14: Partijenconfiguratie bij het Arbeidshof te Antwerpen in 1976, 1980 en 1984 (in %)

	1976			1980			1984		
	OS	RP	Tot.	OS	RP	Tot.	OS	RP	Tot.
OS	6	36	42	7	36	42	4	42	45
RP	55	3	58	54	3	58	52	2	55
Tot.	61	39	100	61	39	100	56	44	100
	(N = 542)			(N = 640)			(N = 705)		

4.4. Partijenconfiguratie van beroepszaken bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen

Tabel 15: Partijenconfiguratie bij beroepszaken bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen in 1970, 1980 en 1984 (in %)

Geïntimeerde										
1970					1980			1984		
Appellant	OS	OS	RP	Tot.	OS	RP	Tot.	OS	RP	Tot.
	OS	63	10	73	63	19	82	63	14	77
	RP	21	6	27	12	6	18	18	5	23
	Tot.	84	16	100						
				(N= 49)	75	25	100			
							(N= 90)	81	19	100
										(N= 104)

Merkwaardig is dat 70 à 80% van de appellanten natuurlijke personen zijn. Aan de zijde van de geïntimeerde is dit nog sprekender en komt men tot een percentage van 80% en meer voor OS. Anders gesteld: de meeste beroepszaken worden voor de rechtbank van eerste aanleg gebracht door natuurlijke personen. In een kleine twee derde zijn hun opponenten ook natuurlijke personen; in 10 à 20% rechtspersonen. Rechtspersonen gaan kwantitatief bekeken minder in hoger beroep. Doen ze dit toch, dan is hun tegenstander in drie kwart van de gevallen een natuurlijk persoon. De relatieve frequentie van onderlinge RP-RP geschillen bedraagt slechts 5%.

5. Effectiviteit van het beroep

Een laatste, maar belangrijk thema van onderzoek handelt over de effectiviteit of het succes van het hoger beroep. Wordt het hoger beroep geheel of gedeeltelijk afgewezen of komt het tot een hervorming van het bestreden vonnis? Jammer genoeg bestaat hierover nauwelijks informatie, zodat enkel de tendensen kunnen worden aangegeven.

Zelf berekenden wij de successcores in onze studie van de rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen⁵. In een individueel geval kan de successcore variëren tussen 0 en 100. Ze bedroeg 0 indien de eis werd afgewezen en 100 indien hij volledig werd ingewilligd. De tussenliggende scores treden op bij een gedeeltelijk gegrond verklaarde eis. Bij toepassing van deze werkwijze bedroeg de gemiddelde successcore

bij beroepsprocedures slechts 23. Een uitsplitsing naar ratio-
ne materiae konden wij niet doorvoeren.

Dat de aard van de zaak nochtans belangrijk is, wordt aangetoond door de studie van raadsheer Verougstraete⁶ van het Hof van Beroep te Brussel. In 1983 waren er slechts 26% hervormingen van het bestreden vonnis naast 52% afwijzingen van het hoger beroep en 14% gedeeltelijke afwijzingen. Er deden zich relatief veel hervormingen voor in de derde bis kamer, bevoegd voor commerciële korte gedingen, faillissementen en familiale aangelegenheden. Gemengde oplossingen werden veel gevonden bij beslissingen over voorlopige maatregelen bij echtscheiding. Verkeersbetwistingen werden in bijna drie vierde van de gevallen bevestigd.

6. Samenvatting en besluit

De opzet van deze bijdrage was een aantal statistische gegevens aan te reiken over het instellen van hoger beroep.

Het schetsen van zelfs maar een elementair statistisch beeld wordt echter uitermate bemoeilijkt door zeer gebrekkige gerechtelijke statistieken. Elke ietwat diepere analyse moet dan ook worden aangevuld met eigen onderzoekswerk, meestal tot stand gekomen na een tijdrovende en moeizame dataverzameling. De door ons zelf verzamelde gegevens beperken zich dan ook tot het gerechtelijk arrondissement Antwerpen.

⁵ E. LANGERWERF, F. VAN LOON, J. VAN HOUTTE, (*Betere*) *Gerechtelijke Statistieken en (efficiënter) beheer van de rechtbank*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1986, 92-102.

⁶ I. VEROUGSTRAETE, «Een efficiënte rechtspleging in graad van beroep», in H. GEINGER (red.), *De vereenvoudiging van het burgerlijk proces*, Kluwer, Antwerpen, 1984, 114-116.

Vier themata stonden in dit artikel centraal. In de eerste plaats werd de evolutie geschetst van het instellen van hoger beroep sinds 1965. Vervolgens werd in een tweede en derde punt aandacht besteed aan de procesduur en de partijenconfiguratie. Ten slotte gingen wij de effectiviteit na van het aantekenen van hoger beroep.

Rekening houdend met de schaarse gegevens waarover wij konden beschikken, konden we toch een relatief nauwkeurig beeld schetsen van de *beroepsratio's* in ons land. Het hoogst liggen de *beroepsratio's* tegen vonnissen van de rechtbanken van eerste aanleg en de rechtbanken van koop-handel. Men kan schatten dat in ongeveer één zaak op vijf hoger beroep wordt aangetekend. Op de tweede plaats komen de beroepen tegen vonnissen van de vrederechten. Tegen vonnissen van de arbeidsrechtbank ten slotte schommelt de gemiddelde *beroepsratio* rond de 10%.

Een andere vaststelling is dat de *beroepsratio's* niet spectaculair, maar wel geleidelijk aan stijgen in de loop van de periode 1965-1981. Gekoppeld aan een toenemend aantal zaken in eerste aanleg zorgt dit natuurlijk voor een grote toevloed. Dit is zeker het geval bij de hoven van beroep met alle moeilijkheden inzake achterstand die daaruit voortvloeien.

Wanneer wij kijken naar de vergelijkende *beroepsratio's* op het niveau van de gerechtelijk arrondissementen of de hoven van beroep, valt het op dat er soms aanzienlijke verschillen bestaan. Het is niet eenvoudig hiervoor een verklaring te geven, omdat wij enkel over geaggregeerde gegevens beschikken. Wel konden wij vaststellen dat in elk geval voor de arbeidzaken de aard van de betwisting een aanzienlijke rol speelt bij de *beroepsgeneigdheid*. Als andere beïnvloedende factoren kan men denken aan: de aard van de partijen, de kwaliteit van de vonnissen, en de «legal culture» van een bepaalde rechtbank of streek. Overigens is het interessant vast te stellen dat de *beroepsfrekwentie* in België internationaal bekeken niet hoog ligt, zelfs eerder laag⁷.

Een tweede onderzoeksthema behandelde de procesduur. Op het niveau van het hof van beroep (te Antwerpen) lijken handelszaken langer te duren dan burgerlijke zaken (gemiddeld 815 en 692 dagen in 1980). Tussen 1975 en 1980 is de tijd waarbinnen de helft der zaken wordt afgehandeld wel met 2 à 3 maanden toegenomen. De tijd waarbinnen drie vierde van alle zaken beslecht wordt, stijgt echter nauwelijks voor de burgerlijke zaken en neemt zelfs af voor de handelszaken. Naargelang de kamer van behandeling bestaan er wel verschillen inzake procesduur, maar deze zijn niet zeer groot.

Bij het Arbeidshof te Antwerpen is de procesduur sterk verhoogd tussen 1976 en 1980. De medianen bedragen respectievelijk 327 en 619 dagen. Vooraleer drie kwart van alle zaken beëindigd is, heeft men in 1976 bijna twee jaar nodig gehad, doch in 1980 bijna drie jaar. Naargelang de aard van de zaken treden er geen uitgesproken verschillen op.

Geschillen over arbeidsovereenkomsten duren wel het langst.

Beroepszaken behandeld door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen duren in 1970 gemiddeld acht maanden, in 1980 tien. Het duurt echter anderhalf jaar vooraleer drie kwart afgehandeld is.

De *partijenconfiguratie* vormde het derde thema van onderzoek. In navolging van Galanter deelden wij de partijen ideaaltypisch in in «one shotters» en «repeat players» (afgekort OS en RP). De eerste groep komt slechts eenmalig of zeer accidenteel met een rechtbank in aanraking. De tweede categorie bestaat uit diegenen die betrokken zijn geweest in verschillende gelijksoortige processen in de loop van de tijd. In de praktijk werd het onderscheid geoperationaliseerd door de tegenstelling natuurlijke personen - rechtspersonen.

Voor het Hof van Beroep te Antwerpen zijn in 1984 OS appellant in iets meer dan twee derde van de burgerlijke zaken. In 1975 en 1980 bedroeg dit nog 75%, zodat het aandeel van RP als appellant toeneemt. Onderlinge conflicten tussen OS maken ongeveer de helft van het aantal zaken uit. Een OS-RP configuratie of vice versa zijn beide goed voor zowat 20% van de hogere beroepen. Bij de handelszaken verlopen de meeste betwistingen tussen «repeat players».

Bij het arbeidshof gaat het in meerderheid (iets meer dan 50%) om zaken waarin een RP appelleert tegen een OS in de positie van geïntimeerde. Ook de omgekeerde configuratie komt veel voor en neemt nog toe tussen 1976 en 1984.

Opmerkenswaard is dat bij de rechtbank van eerste aanleg 70 tot 80% van de eisers en meer dan 80% van de verweerders in hoger beroep natuurlijke personen zijn. In een kleine twee derde van de zaken gaat het dan ook om conflicten tussen natuurlijke personen onderling.

Ten slotte besteedden wij ook bondig enige aandacht aan de mate waarin het instellen van hoger beroep het bestreden vonnis *al of niet bevestigt*. Uit het schaarse cijfermateriaal dat hierover beschikbaar is, blijkt het aantal hervormingen eerder gering te zijn. De aard van de zaak lijkt hierbij niet onbelangrijk.

Deze statistische schets van het hoger beroep als rechtsmiddel liet noodgedwongen verschillende aspecten onaan-geroerd en andere werden slechts summier behandeld. Slechts een verbetering van het gepubliceerde statistisch materiaal en verdere dossieranalyse ter plaatse kunnen het onderzoek een stap verder helpen. Betere informatie zou ook diepgaander rechtssociologisch onderzoek mogelijk maken, dat nu beperkt blijft tot theoretische speculaties. Hopelijk kan voorliggend onderzoek — in al zijn beperktheid — toch bijdragen om de problematiek van het hoger beroep kwantitatief in zijn juiste kader te plaatsen.

Etienne LANGERWERF

Francis VAN LOON

Centrum voor Rechtssociologie
Universiteit Antwerpen-U.F.S.I.A.

⁷ Zie voor details: P. GILLES, K. ROHL, P. SCHUSTER en D. STREMPPEL, *Rechtsmittel im Zivilprozess unter besonderen Berücksichtigung der Berufung*, Bonn, Bundesanzeiger, 1985.

INCIDENTELE VORDERINGEN IN HOGER BEROEP: NIEUWE EIS — TEGENEIS — ADDENDA*

Begripsomschrijving

1. Overeenkomstig art. 12 Ger. W. is een vordering ofwel inleidend, ofwel een *tussenvordering*.

Deze eis wordt in art. 13 gedefinieerd als «iedere vordering die in de loop van het rechtsgeding wordt ingesteld en ertoe strekt, hetzij de oorspronkelijke vordering te wijzigen of nieuwe vorderingen tussen de partijen in te stellen, hetzij personen die nog niet in het geding zijn geroepen, erin te betrekken». De tegeneis wordt anderzijds krachtens art. 14 Ger. W. bij de tusseneis ondergebracht.

Bij verdere uitwerking van het Gerechtelijk Wetboek is de categorie m.b.t. de tussenkomst evenwel apart behandeld — titel III, hoofdstuk II — naast de eigenlijke (tussen dezelfde partijen in dezelfde hoedanigheid ingestelde) tussenvorderingen ondergebracht in hoofdstuk I van titel III. De tussenkomst in hoger beroep valt ook buiten het bestek van deze studie.

Het verslag over de Gerechtelijke Hervorming daarentegen betitelde het hoofdstuk m.b.t. artt. 807-809 Ger. W. nog «nieuwe vorderingen»¹.

2. Het begrip «*nieuwe eis*» geeft aanleiding tot heel wat meer interpretatiemoeilijkheden.

De bevinding van de Koninklijke Commissaris voor de Gerechtelijke Hervorming² blijft onverminderd gelden: «Maar, wat verstaat men onder nieuwe vordering? Het onderzoek van de rechtspraak toont aan hoe weinig precies het begrip is.»

In het verslag wordt de vroegere omschrijving vooropgesteld. Volgens de klassieke cassatieleer gaat het om een vordering die verschilt van de oorspronkelijke vordering door haar voorwerp, haar aard of haar oorzaak, haar wettelijke grond of haar gegrondheid³, of om een eis ingesteld tussen dezelfde partijen in een gewijzigde hoedanigheid⁴.

Een wijziging van een element — objectief of subjectief — van de vordering gaf derhalve aanleiding tot het ontstaan van een «*nieuwe*» eis die een inbreuk uitmaakt op het zogeheten «gerechtelijk contract» en om die reden onaanvaardbaar was⁵.

Sinds het Gerechtelijk Wetboek dient minstens het onderscheid te worden gemaakt tussen twee categorieën van «*nieuwe eisen*»: de vorderingen die conform art. 807 Ger. W. zijn aangepast, en die welke in de loop van een procedure worden ingesteld, maar buiten het toepassingsgebied van dit artikel vallen.

«*Nieuw*» in dit laatste opzicht was vóór het Gerechtelijk Wetboek, en is dit onverminderd gebleven, de vordering die ingeleid wordt door of ten laste van een partij, maar in een andere hoedanigheid dan die waarin die partij aanvankelijk in de procedure was betrokken⁶. De instelling van een dergelijke nieuwe eis was en blijft niet-toelaatbaar, behoudens het (stilzwijgend) akkoord van de tegenpartij.

Beide categorieën worden doorgaans zonder onderscheid onder de noemer van «*nieuwe vorderingen*» samengebracht.

Conform de terminologie van art. 807 Ger. W. lijken de benamingen «uitgebreide» of «gewijzigde» vorderingen voor de wettelijk aangepaste aanspraken van de eerste categorie, en nieuwe vorderingen *sensu stricto* voor de tweede aangepaster.

Een eis die binnen de wettelijke bakens wordt «verruimd», «aangepast» kan bezwaarlijk nog als reëel «*nieuw*» worden beschouwd, hoogstens als «*vernieuwd*». In ieder geval dient een duidelijk onderscheid te worden gemaakt tussen de eis «aangepast» aan de hand van weliswaar nieuwe elementen conform art. 807 Ger. W., en die waarbij niet-toelaatbare nieuwe elementen worden aangevend.

3. Dit onderscheid werd voor het eerst onderstreept door wijlen procureur-generaal J. Matthijs in zijn openingsrede voor het Arbeidshof te Gent anno 1972⁷, die hierbij de begrippen «*nieuwe vordering*» en «*tussenvordering*» tegenover elkaar stelde: «Het begrip 'nieuwe vordering', die met de oorspronkelijke eis niet het minste verband heeft, verschilt dus volledig met dat van de tussenvordering, die de door art. 807 Ger. W. gestelde voorwaarden vervult...»

Het begrip «*tussenvordering*» behelst evenwel meer dan de categorie van de artt. 807-808 Ger. W.

Het probleem werd eveneens aangehaald door De Leval en Kohl in hun artikel over de tegeneis in hoger beroep⁸, en vooral door Kohl in het *Complément van de Répertoire pratique du droit belge*⁹.

Deze auteurs beperken ten onrechte de kwalificatie *nieuw* tot die eisen waarvan het voorwerp totaal verschilt van de initiële vordering. Ook de wijziging van de subjectieve of partielelementen, als bv. de wijziging van hoedanigheid, doet een nieuwe eis ontstaan.

Naar aanleiding van de behandeling van de volstreckte bevoegdheid in het *Gerechtelijk Recht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer* stelt J. Laenens¹⁰ dat als «*nieuw*» dient te worden be-

* Preadvies voor de studiedag van het Interuniversitair Centrum voor Gerechtelijk Recht, te Louvain la Neuve op 24 oktober 1986

¹ VAN REEPINGHEN, *Verslag over de Gerechtelijke Hervorming*, blz. 326.

² *Idem*, blz. 331.

³ Cass., 17 december 1925, *Pas.*, 1926, I, 115.

⁴ Verslag, blz. 332. Zie thans ook Cass., 24 oktober 1983, *Pas.*, 1984, I, 197.

⁵ Zie bv. BRAAS, *Précis de procédure civile*, 1945, nr. 1088, blz. 567, of VAN LENNEP, R., *Belgisch burgerlijk procesrecht*, I, blz. 111, nrs. 591 e.v. met kritiek.

⁶ Zie recent Cass., 24 oktober 1983, *Pas.*, 1984, I, 97.

⁷ MATTHIJS, J., «Tussenvordering, tegenvordering en tussenkomst voor het arbeidsgerecht», rede uitgesproken op de plechtige openingszitting van het Arbeidshof te Gent op 2 september 1972, *R.W.*, 1972-73, 537 e.v., nr. 9.

⁸ «La demande reconventionnelle en degré d'appel», *J.T.*, 1978, 501-506, m.n. blz. 504, nr. 4b en noot 34bis.

⁹ KOHL, A., tw. «Appel en matière civile, sociale et commerciale», nrs. 750 e.v.

¹⁰ LAENENS, J., *Commentaar Gerechtelijk Recht*, artt. 563-566, nrs. 3 en 4.

schouwd «de eis waarvan het voorwerp (l'objet), nl. wat gevorderd wordt, en/of de oorzaak (la cause), d.w.z. de juridische grondslag van het gevorderde, niet geformuleerd waren in de oorspronkelijk ingestelde eis». Ook hier dient m.i. de reeks te worden uitgebreid tot de partijwisselingen in het geding.

4. Zoals verder n.a.v. de behandeling van art. 808 Ger. W. zal blijken, bevat dit artikel een aantal uitzonderingen op het principe van het niet-toelaatbaar karakter van de volkomen nieuwe eisen. Hun toelaatbaarheid vindt klaarblijkelijk zijn grondslag in het feit dat ze als accessoria van de hoofdeis worden beschouwd.

Eigenlijke nieuwe eis in hoger beroep

5. Een volslagen wijziging van feitelijk basismateriaal, van het gevorderde of van de partijen of hun hoedanigheid is niet-toelaatbaar. Dit principe geldt zowel in eerste aanleg als in hoger beroep¹¹.

In hoger beroep worden dergelijke wijzigingen bovendien verhinderd door het principe van art. 812, 2e lid, Ger. W. dat tussenkomsten¹² tot het verkrijgen van een veroordeling verbiedt wanneer zij er voor de eerste maal plaatsvinden, en door het beginsel van de «dubbele aanleg»^{12a}.

Voormeld principe is evenwel niet van openbare orde, zodat de partijen uitdrukkelijk of stilzwijgend akkoord kunnen gaan met de inleiding van een dergelijke nieuwe eis¹³.

In eerste aanleg kan vrijwillig worden verschenen. Jean Laenens merkt terecht op dat de huidige formulering van art. 706 Ger. W. een dergelijke vrijwillige en proceseconomische aanpassing door vrijwillige verschijning in hoger beroep verhindert, en dat een wetswijziging ter zake dient te worden bepleit¹⁴.

Uitzonderingen — Art. 808 Ger. W.

6. Bepaalde nieuwe eisen worden door het Gerechtelijk Wetboek uitdrukkelijk toegelaten in hoger beroep.

Dit is allereerst het geval met de voorlopige tenuitvoerlegging die een bijkomend «voorwerp» uitmaakt in het eisenpakket, zelfs wanneer men in eerste aanleg nagelaten had deze maatregel te vorderen (art. 1401 Ger. W.).

Dit principe geldt tevens voor de dwangsom, nl. krachtens art. 1385bis Ger. W., alsook voor een ontkentenis proceshandeling (art. 849 Ger. W.), een gemeenverklaring, een schadevergoeding op grond van tergend en roekeloos hoger beroep¹⁵.

¹¹ Zie ook LAENENS, J., «Een nieuwe tegeneis in hoger beroep», *R.W.*, 1981-82, 2179.

¹² Het *Verslag voor de Gerechtelijke Hervorming* spreekt overigens van de «tussenvordering» (*Verslag*, blz. 336).

^{12a} Ook na het inboeten aan principiële draagkracht; zie Cass., 21 januari 1983, *R.W.*, 1982-83, 2546.

¹³ Zie reeds CARRÉ, *Les lois de la procédure civile*, editie 1833, II, blz. 222, nr. 1676; BRAAS, *Précis*, p. 568, nr. 1088, noot 2; en thans KOHL, A., *R.P.D.B.*, Complément VI, nr. «Appel en matière civile, sociale et commerciale», nr. 751.

¹⁴ LAENENS, J., o.c., 2179.

¹⁵ Zie sub tegeneis.

Andere eisen worden als accessoria of bijkomende vorderingen beschouwd die ofwel het rechtstreeks gevolg uitmaken van het instellen van de hoofdeis, er onvermijdelijk mee verbonden zijn, en waarvan men stelt dat ze reeds impliciet erin waren opgenomen¹⁶. Het gaat om «de interesten, rentetermijnen, huurgelden en elk toebehoren, sedert de instelling van de vordering verschuldigd of vervallen en zelfs de later bewezen verhogingen of schadevergoedingen, onverminderd de geldsommen bij schuldvergelijking verschuldigd» (art. 808 Ger. W.).

Het gaat in grote lijnen om dezelfde uitzonderingen als die vermeld is het oud art. 464 Rv., dat op zijn beurt een vast gebruik had vastgelegd¹⁷.

Men gaat er terecht van uit dat het instellen van een dergelijke bijkomende eis de tegenpartij in zijn verdedigingsstelsel niet kan verrassen, zodat «in elke stand van het geding», derhalve precies ook in hoger beroep, de eis kan worden aangepast. De aanpassing is derhalve eveneens mogelijk in geval van verstek of van toepassing van art. 751 e.v. Ger. W.

Art. 807 Ger. W.

7. Net als voor art. 808 Ger. W., zijn de mogelijkheden van art. 807 Ger. W. van toepassing in hoger beroep. Dit vloeit voort uit de bepalingen van het wetboek zelf, nl. art. 1042 Ger. W. Het principe is inmiddels herhaaldelijk door het Hof van Cassatie bevestigd¹⁸. Zoals vermeld (supra nr. 2) worden de vernieuwde «eisen» duidelijkheidshalve onverdeeld in uitgebreide en gewijzigde vorderingen.

Uitbreiding van de eis

8. De principes m.b.t. de uitbreiding in eerste aanleg zijn identiek in hoger beroep. De diverse discussies gelden hier uiteraard onverminderd voort — tekstuele of ruime interpretatie van het begrip «dagvaarding»¹⁹; — de betekenis van het begrip «aangevoerd»²⁰; — de noodzaak van het

¹⁶ Zie o.m. KOHL, A., noot bij Vred. Bergen, 6 oktober 1978, *J.T.*, 1979, 42.

¹⁷ GARSONNET, E., en CÉZAR-BRU, Ch., *Traité théorique et pratique de procédure*, editie 1902, VI, p. 83, § 2218; CARRÉ, o.c., II, blz. 219, CCCLXXXV.

¹⁸ O.m. Cass., 3 november 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 219, en *Pas.*, 1973, I, 216; Cass., 27 februari 1980, *Pas.*, 1980, I, 782; Cass., 2 december 1982, *Arr. Cass.*, 1981-82, 454, en *R.W.*, 1982-83, 2811. Inzake burgerlijke vorderingen in strafzaken: Cass., 12 februari 1980, *Arr. Cass.*, 1979-80, 1179, en Cass., 27 oktober 1981, *Arr. Cass.*, 1981-82, 299, en *R.W.*, 1981-82, 1346.

¹⁹ Voor een tekstuele interpretatie zie men bv. NAUDTS, F., «Is de uitbreiding of wijziging van de vordering voorzien door art. 807 Ger. W. van toepassing als de vordering werd ingeleid bij verzoekschrift voorzien door art. 704 Ger. W. ?», *B.T.S.Z.*, 1974, 1194. Voor een ruime interpretatie waarbij het begrip «dagvaarding» louter als «quod plerumque fit» doorgaat en derhalve van toepassing is op een contradictoire rekwest of op een rekwest hoger beroep; FETTWEIS, A., KOHL, A., DE LEVAL, G., *Eléments de la procédure civile*, 1983, I, nr. 74, blz. 62; zie ook Arrb. Brussel, 27 november 1980, *R.W.*, 1980-81, 1477, dat art. 807 Ger. W. terecht van toepassing verklaart op een 704-procedure.

²⁰ Het Hof van Beroep te Brussel oordeelde dat een eenvoudige «vermelding» van een feit of van een akte niet met de door het

uitbreiden via conclusies genomen op tegenspraak²¹; — de niet exclusieve verwijzing naar het feit of de akte in de dagvaarding vermeld²²; — de uitsluitende uitbreiding aan de hand van feiten of akten door de partij die om uitbreiding verzoekt, zijn aangevoerd²³.

Twee arresten van het Hof van Beroep te Brussel sluiten de toepassing van art. 807 uit inzake faillissementen, oordelend dat de faillissementswetgeving hiermee niet verenigbaar zou zijn²⁴.

In tegenstelling tot art. 808, laat art. 807 Ger. W. de veroordeling toe in een contradictoire procedure m.b.t. nieuwe facturen of wissels voortvloeiend uit een zelfde contractuele relatie. Zoals infra zal blijken kan de uitbreiding van de eis ook het gevolg zijn van een wijziging van die eis: — aanbreng nieuwe feiten — wijziging van rechtsgrond etc.

Wijziging van de eis

Via aanbreng van nieuwe feiten

9. De gegrondheid van de vordering dient door de rechter te worden beoordeeld met inachtneming van de incidenten en feiten die zich in de loop van het geding hebben voorgedaan.

Aldus zal rekening worden gehouden met de verergering van arbeidsongeschiktheid van een werknemer na de administratieve beslissing m.b.t. een vergoeding inzake beroepsziekte of voor minder-validen, en dit zelfs wanneer de oorspronkelijke eis wel ontvankelijk was, doch ongegrond²⁵.

artikel vereiste «aanvoering» kon worden gelijkgesteld (Brussel, 13 januari 1970, *Pas.*, 1970, II, 84). Het cassatiearrest van 3 november 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 219, is overigens evenmin verhelderend. In tegengestelde zin: GUTT, E., en LINSMEAU, J., «Examen de jurisprudence 1971-1978 — Droit judiciaire privé», *R.C.J.B.*, 1983, 104, nr. 91.

²¹ De uitbreiding is derhalve uitgesloten in een procedure op eenzijdig rekwest (Luik, 25 november 1980, *J.L.*, 1981, 77, met noot G. DE LEVAL) of in geval van toepassing van art. 751 (zie FETTWEIS, A., KOHL, A., DE LEVAL, G., *Eléments*, blz. 60, nr. 72).

²² Zie *Cass.*, 4 oktober 1982, *J.T.T.*, 1983, 367, en *Cass.*, 3 december 1981, *Arr. Cass.*, 1981-82, 461, en *Pas.*, 1981, I, 455.

²³ Hetgeen de verweerder in een tegeneis heeft doen gelden kan niet worden ingeroepen door de tegenpartij om zijn eis in hoger beroep uit te breiden: *Cass.*, 3 november 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 219, en *Pas.*, 1973, I, 216. In het gegeven geval had de eiser in voorlopige maatregelen o.m. om aanstelling van een notaris verzocht om de inventaris op te maken, terwijl de verweerder een tegeneis had ingesteld tot verhoging van de vroeger bepaalde alimentatie. In hoger beroep had de oorspronkelijke eiser op die tegeneis gesteund om op zijn beurt de omvang van de onderhoudsverplichting aan te vechten en om vermindering te verzoeken. Het Hof van Cassatie baseerde zich op een tekstuele interpretatie van het begrip «dagvaarding», dat niet kan worden gelijkgesteld met hetgeen een tegenpartij in een «tegeneis» aanhaalt.

²⁴ Hof Brussel, 8 en 15 december 1982, *J.T.*, 1983, 344 en 175.

²⁵ Inzake beroepsziekten: *Cass.*, 8 december 1980, *Arr. Cass.*, 1980-81, 383, *Pas.*, 1981, I, 399, *J.T.T.*, 1981, 164; *Cass.*, 15 juni 1981, *R.W.*, 1981-82, 2161, *Arr. Cass.*, 1980-81, 1185, en *Pas.*, 1981, I, 1175.

Inzake toekenning van vergoedingen aan minder-validen: *Cass.*, 22 mei 1978, *J.T.T.*, 1980, 265, met noot GOSSERIES. Zie ook het

In de gevallen die tot cassatierechtspraak aanleiding gaven was telkens ten onrechte aangevoerd dat een wijziging in de feitelijke situatie — verergering van arbeidsongeschiktheidspercentage bv. na de administratieve fase — slechts in rekening kon worden gebracht na het opnieuw naleven van de voorafgaande administratieve procedure.

Volledigheidshalve dient ten slotte te worden gezegd dat de wijziging van de eis meestal eveneens een uitbreiding ervan met zich brengt.

10. Het aanbrengen van een nieuw feitelijk gegeven kan ook aanleiding geven tot een eenvoudig «nieuw» middel. Een eis tot pachtverbreking wegens niet-naleving van de contractuele voorwaarden, in casu het doorvoeren van een niet-toegestane pachtoverdracht, kan in de loop van de procedure eveneens gebaseerd worden op een andere contractuele tekortkoming, nl. de niet persoonlijke exploitatie, en het verlies van het voorrecht op het stofferende huisraad, beide tekortkomingen veroorzaakt door een nieuw feit, nl. het faillissement van de pachter in de loop van de procedure.

Het Hof van Cassatie oordeelde in het arrest van 27 januari 1984²⁶ dat het faillissement van de pachter niet als een nieuwe eis kon gelden, slechts als een nieuw middel voor hetgeen oorspronkelijk was gevorderd. Het was aangevoerd als een nieuwe tekortkoming aan de contractuele verplichtingen, en gaf als zodanig aanleiding tot een wijziging conform art. 807 Ger. W.

11. Ondanks de aanbreng van nieuwe feitelijke bestanddelen beslist het Hof van Cassatie dat de definitieve begroting van een aanvankelijk provisionele eis van een burgerlijke partij, in hoger beroep of zelfs in Cassatie, geen nieuwe eis uitmaakt²⁷, waarmee klaarblijkelijk wordt bedoeld dat zelfs een beroep op art. 807 Ger. W. overbodig is, nu de provisionele begroting geschiedde onder voorbehoud de schade later te bepalen.

Via wijziging voorwerp

12. De eis kan tevens worden gewijzigd door verandering of aanpassing van het gevorderde.

Aldus kan een eis die primair de heropname binnen de NMBS beoogt en subsidiaire schadevergoeding wegens onrechtmatig ontslag, in hoger beroep worden beperkt tot het tweede deel van de eis. Beide doeleinden zijn gebaseerd op het feit van het ontslag, zodat aan de voorwaarde van art. 807 is voldaan²⁸⁻²⁹.

Op grond van hetzelfde feitenmateriaal kon men bv. aanvankelijk de aanstelling van een expert vragen, om dit

overzicht van GOSSERIES, Ph., *Le contentieux des droits à la sécurité sociale au sens large, L'évolution du droit judiciaire au travers des contentieux économique, social et familial*, 1984, blz. 740-742. Anders: VAN BOECKHOUT, J., «Uitbreiding of wijziging van de aanhangige vordering een wondermiddel», *R.W.*, 1978-79, (2355), 2362.

²⁶ *Pas.*, 1984, I, 593, en *J.T.*, 1985, 113.

²⁷ *Cass.*, 24 oktober 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 196, en *Pas.*, 1973, I, 194.

²⁸ *Cass.*, 20 september 1982, *Arr. Cass.*, 1982-83, 99, en *Pas.*, 1983, I, 91.

²⁹ Voor een opsomming van voorbeelden sinds het Gerechtelijk Wetboek zie men KOHL, A., *R.P.D.B.*, tw. «Appel en matière civile, sociale et commerciale», nrs. 763-767, 772, a.

naderhand te wijzigen in een vordering tot schadeloosstelling.

13. Het Hof beperkt deze soepele wijzigingsmogelijkheid in hoger beroep aan de hand van de voorwaarde dat de vordering reeds bij de eerste rechter aanhangig gemaakt moet zijn³⁰. Deze voorwaarde wordt als ambigu bekritiseerd³¹.

Bedoeld wordt dat de wijziging steeds een voorafgaande oorspronkelijke eis veronderstelt, en niet mag worden aangewend om een volledig nieuwe eis in te leiden qua voorwerp of tegen een partij die weliswaar in het geding was betrokken, doch waartegen geen aanspraken waren gericht in eerste aanleg. Een dergelijke eis is overigens strijdig met art. 812 Ger. W.³².

Via wijziging causa

14. Het is hier niet de plaats om andermaal op de twee doctrinaire stellingen in te gaan die de Belgische procesrechtsleer verdelen. Beide standpunten liggen in realiteit overigens vrij dicht bij elkaar³³, terwijl ze bovendien slechts betrekking hebben op de taak en mogelijkheden van de rechter ten aanzien van het door de partijen aangebrachte materiaal, en derhalve niet of slechts onrechtstreeks op de beïnvloedingsmogelijkheden door de partijen zelf op het geding³⁴.

Volgens beide stellingen mogen de partijen de causa of oorzaak van hun oorspronkelijke eis wijzigen en aanvullen binnen de perken van art. 807 Ger. W.: een eiser die schadevergoeding vordert en zich hiertoe beroept op een foutieve gedraging kan (nieuwe) feiten aanbrengen waardoor een contractuele tekortkoming doorslaggevend wordt, of omgekeerd (zie supra, sub wijziging van eis, door wijziging van feiten).

In de causaleer beschikken de partijen eveneens vrij over de wijziging ervan³⁵.

Uitsluitend de rechter wordt door deze causaleer beknoot³⁶.

³⁰ Zie o.m. Cass., 9 maart 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 650; Cass., 3 november 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 219; Cass., 2 december 1982, *Arr. Cass.*, 1982-83, 454, en *Pas.*, 1983, I, 412.

³¹ FETWEIS, A., *Manuel de procédure civile*, 1985, blz. 92, nr. 77.

³² Zie de feitelijke gegevens in de arresten vermeld in noot 30.

³³ Zie recent FETWEIS, A., *Manuel de procédure civile*, 1985, blz. 80-83; RIGAUX, Fr., «La scission du fait et du droit et la distinction entre le droit interne et le droit étranger», *R.C.J.B.*, 1982, (38), 43, nr. 12; STORME, M., en DECONINCK, B., «Bevoegdheids- en procedureperikelen in familierechtelijke geschillen», *T.P.R.*, 1985, 112, nr. 53.

³⁴ Over de draagwijdte van art. 807 Ger. W. t.o.v. de partijen en de rechter zie men noot 1 sub Cass., 25 mei 1984, *Pas.*, 1984, I, 1162.

³⁵ KRINGS, E., en DECONINCK, B., «Het ambtshalve aanvullen van rechtsgronden», *T.P.R.*, 1982, 663.

³⁶ Bij het overlopen van een aantal causa-arresten blijkt het telkens te gaan om gevallen waarbij geen heropening van het debat «moet» worden bevolen overeenkomstig art. 774, 2e lid, Ger. W., aangezien de eis wordt «toegewezen», zij het op een andere rechtsgrond. De schadelijder uit het Dinantse citadel-arrest krijgt schadevergoeding, niet op grond van de fout waarover werd gedebatteerd, maar op grond van burenhinder (Cass., 20 maart 1980, o.m.

Zo stelt het citadelarrest³⁷ dat de schadelijder in de loop van het geding de vordering gebaseerd op een fout «niet» had gewijzigd om een vergoeding op grond van burenhinder te vorderen, hetgeen het bestaan van die mogelijkheid principieel bevestigt. Ook het verzekeringspolis-arrest³⁸ maakt gewag van het feit dat de eisende partij niet van de mogelijkheid van art. 807 Ger. W. gebruik had gemaakt om «de eis aan te passen door ook de polissen die klaarblijkelijk waren vervangen door recentere, waarvan de rechtsgeldigheid werd betwist, naast deze laatste in te roepen bij een op tegenspraak genomen conclusie».

Dit wijst erop dat de volledige causaproblematiek m.b.t. de rechterlijke mogelijkheden gedeeltelijk een partijprobleem uitmaakt, nl. het onvoldoende uitputten van de juridische mogelijkheden.

R.W., 1980-81, 1343). Hetzelfde geldt voor het slachtoffer van de valpartij in het Antwerps warenhuis die vergoeding vroeg op grond van art. 1382 B.W. in de loop van de procedure, doch het feitenmateriaal m.b.t. een eventueel gebrek in de zaak niet aanvoerde zodat er evenmin over zal zijn gedebatteerd, en toch vergoeding kreeg op basis van art. 1382 B.W. (Cass., 29 februari 1980, o.m. *R.W.*, 1984-82, 2430). Een gebrek in het gepachte goed bij het sluiten van de overeenkomst werd eveneens als grondslag aangenomen in de pachtzaak van Neufchâteau, terwijl de discussie zich had toegespitst op een pachtontbinding wegens niet-nakoming van de onderhoudsverplichting (Cass., 10 januari 1980, *Arr. Cass.*, 1979-80, 547). Een vordering tot betaling van premies op grond van twee polissen van 1975 werd toegekend op basis van twee oudere polissen van 1974, waarover in het middel wordt gesteld dat ze niet in de dagvaarding of in conclusies waren aangehaald (Cass., 9 januari 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, 511).

Het blijkt derhalve dat de feiten en/of de rechtsgrond onvoldoende door de partijen waren vermeld en uitgewerkt zodat er niet over gedebatteerd was. In die optiek functioneert het causabegrip derhalve louter als een pretoriaanse uitbreiding van art. 744 tot die gevallen waarin een vordering wordt toegekend op grond van een juridische grondslag waarover door partijen niet was gedebatteerd. Het hoeft geen betoog dat een dergelijke wijziging vanuit de praktijk gewenst is: de discussie en het verweer m.b.t. de omvang van de schadevergoeding in geval van een fout of van burenhinder verschilt fundamenteel, de dekking van de aansprakelijkheid eveneens: polis BA of polis «all risks» etc. Het principe van de noodzakelijkheid van een dergelijke controle kan niet betwist worden (FETWEIS, A., «Da mihi factum, dabo tibi jus», *Jur. Liège*, 1983, 181; KRINGS, E., «Het ambt van de rechter bij de leiding van het rechtsgeding», *R.W.*, 1983-84, (337), 349, 361, 362). Op dit punt convergeren alle dissenting opinions. Slechts de methodekeuze die voor deze controle wordt aangewend is uiteindelijk betwist: via de «causatheorie»? een verruimde toepassing van art. 774, 2e lid, Ger. W. en een wijziging van de cassatiespraak ter zake»? Via het algemeen rechtsbeginsel van het contradictoir debat en het recht van verdediging?

Zie vooral LEMMENS, P., «De ambtshalve aanvulling van rechtsgronden en de eerbiediging van de rechten van de verdediging», noot bij Cass., 22 oktober 1982, *R.W.*, 1982-83, (2186), 2190-2191, nrs. 5-6; zie ook RIGAUX, Fr. o.c., 43, nr. 12; VAN COMPERNOLLE, J., «L'office du juge et le fondement du litige», *R.C.J.B.*, 1982, (14), 35-36.

³⁷ Cass., 20 maart 1980, *Arr. Cass.*, 1979-80, 905, en *R.W.*, 1981, I, 503.

³⁸ Cass., 9 januari 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, 511, en *Pas.*, 1981, I, 503.

Via wijziging kwalificatie

15. De wijziging van de juridische omschrijving van dezelfde feitelijke elementen is de meest voor de hand liggende en eenvoudigste van de mogelijke aanpassingen.

De toepassingen zijn legio. Een eis tot alimentatie voor een natuurlijk kind, die aanvankelijk gebaseerd was op art. 340, b, BW, wordt hangende de procedure gegrond op art. 269 Ital. B.W.³⁹. Een aangevoerde fout wordt als quasi-delictueel bestempeld na aanvankelijk als contractueel te zijn vooropgesteld⁴⁰.

Tegeneis*Begrip*

16. Overeenkomstig art. 14 Ger. W. is de tegeneis een tusseneis die de verweerder instelt om tegen de eiser een veroordeling te doen uitspreken, en die — conform art. 809 Ger. W. — bij conclusie wordt ingesteld.

De principes die van toepassing zijn op de tegeneis in eerste aanleg, en krachtens art. 1042 Ger. W. ook in hoger beroep van toepassing blijven, kunnen summier als volgt worden samengevat: de tegeneis gaat uitsluitend uit van de verweerder en wordt ingesteld in de loop van een geding, doch blijft volkomen onafhankelijk ten aanzien van de hoofdeis: de normale toelaatbaarheidsvereisten zijn van toepassing, een band als akte voorzien in art. 807 is overbodig, terwijl ook bv. afstand van de hoofdeis na het inleiden van de tegeneis de toelaatbaarheid niet beïnvloedt.

Hoofd- en tegeneis kunnen wél worden gedissocieerd op grond van een bevoegdheidsconflict of van de vertraging in de berechting krachtens art. 801 Ger. W.⁴¹.

³⁹ Brussel, 30 oktober 1984, *J.T.*, 1985, 109.

⁴⁰ Kh. Kortrijk, 4 september 1981, *R.W.*, 1982-83, 1399.

⁴¹ Cass., 12 februari 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 564, en *Pas.*, 1971, I, 536.

In deze zin o.m. DE LEVAL, G., *Les conclusions en matière civile*, 1981, blz. 69-70, nrs. 96-98; FETTWEIS, A., «La compétence des juridictions d'exception en matière reconventionnelle», noot bij Arbrb. Luik, 18 november 1980, *Jur. Liège*, 1981, 81; GUTT, E., en LINSMEAU, J., «Examen de jurisprudence 1971-1978, droit judiciaire privé», *R.C.J.B.*, 1983, 108 e.v.; KOHL, A., en DE LEVAL, G., «La demande reconventionnelle en degré d'appel», *J.T.*, 1978, 501; LAENENS, J., «Een nieuwe tegeneis in hoger beroep», *R.W.*, 1981-82, 2178; MATTHIJS, J., o.c., blz. 543; PETIT, J., A., *Arbeidsgerichten en sociaal procesrecht*, A.P.R., 1980, blz. 269, nrs. 436 e.v.

Zie het verslag VAN REEPINGHEN dat uitdrukkelijk stelt: «Deze (tegen)vordering dient ongetwijfeld te worden ingebracht in de loop van het hoofdgeding, wat zin heeft en inhoudt dat de partijen dezelfde zijn. Maar haar verloop en haar lot zijn onafhankelijk van de hoofdvordering; de afstand van de eiser in hoofdvordering maakt geen einde aan de tegenvordering» (blz. 36).

Deze principes worden nog herhaaldelijk miskend door de rechtspraak: zie nog Vred. Grâce-Hollogne, 29 oktober 1981, *Jur. Liège*, 1982, 50, met noot KOHL, als door een vrij alleenstaande doctrine: CAMBIER, C., *Droit judiciaire civil*, II, blz. 95, alsook RASIR, R., en HENRY, P., *La procédure de première instance dans le Code judiciaire*, 1978, blz. 66.

Hoger beroep

17. Is de discussie m.b.t. de tegeneis grotendeels (zie noot 41) beslecht als het gaat om vorderingen ingesteld in eerste aanleg, het tegendeel is het geval wat het hoger beroep betreft.

De tegeneis in hoger beroep moet allereerst duidelijk worden onderscheiden van het incidenteel beroep: «Dit laatste rechtsmiddel beoogt de wijziging van de door het oorspronkelijk hoger beroep bestreden beslissing»⁴², ten einde de saisine van de appelrechter te verruimen⁴³, door een partij tegen wie een hoofdberoep gericht is⁴⁴.

18. Conform het principe van art. 1042 Ger. W. zou het stelsel van de tegeneis met voormelde kenmerken integraal toepassing moeten vinden in hoger beroep. Toch heeft het Hof van Cassatie bij arrest van 10 april 1978⁴⁵ enerzijds weliswaar bevestigd dat de tegeneisen in hoger beroep konden worden ingesteld, doch anderzijds geoordeeld dat de ontvankelijkheid ervan veronderstelde dat deze tegeneis gegrond is op een feit of handeling in de dagvaarding vermeld.

Art. 807 Ger. W., dat uiteindelijk slechts betrekking heeft op de aanpassingslimieten van een vordering, wordt — in hoger beroep — derhalve van toepassing verklaard op de in principe volkomen onafhankelijke tegeneis.

Het arrest verwijst naar het oud artikel 464 Rv., waarin bepaald is dat tegenvorderingen slechts ontvankelijk zijn in hoger beroep in zoverre zij tot verweer dienen op de hoofdvordering of tot gerechtelijke compensatie strekken. Het oordeelt verder dat het feit dat dit artikel niet volledig is overgenomen in het Gerechtelijk Wetboek, niet betekent dat de opstellers ervan hebben willen afwijken.

Het is duidelijk dat deze stelling indruist tegen het door de gerechtelijke hervorming beoogde doel m.b.t. de tegeneis. De rechtsleer heeft dan ook herhaaldelijk de inconsequenties ervan aan de kaak gesteld⁴⁶.

De argumenten die door de cassatieleer worden aangevoerd om dergelijke tegeneisen af te weren lijken inderdaad verre van overtuigend⁴⁷. Ook het principe van de dubbele aanleg heeft aan belang ingeboet.

Jean Laenens stelt m.i. evenwel terecht dat de eigenlijke probleemstelling die is van een volkomen nieuwe eis ingesteld door de oorspronkelijke verweerder in hoger beroep⁴⁸.

Tegeneis tergend en roekeloos hoger beroep

19. De tegeneis wegens tergend en roekeloos hoger beroep neemt een vrij aparte plaats in het geheel van de materie, nu zijn oorzaak — door de aard zelf van de eis — pas

⁴² Cass., 9 maart 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 650.

⁴³ DE LEVAL, G., «Remarques sur l'évolution et la reconstitution du litige en degré d'appel», noot bij Rb. Aarlen, 14 maart 1978, *Jur. Liège*, 1979, 172.

⁴⁴ Cass., 24 juni 1982, o.m. *R.W.*, 1983-84, 675.

⁴⁵ Cass., 4 oktober 1979, *R.W.*, 1979-80, 2007.

⁴⁶ Zie de rechtsleer geciteerd sub noot 41.

⁴⁷ Zie DE LEVAL, G., en KOHL, A., o.c., blz. 504-505.

⁴⁸ LAENENS, J., «Een nieuwe tegeneis in hoger beroep», o.c., 2179.

naar aanleiding van het instellen van het hoger beroep kan ontstaan.

De rechtspraak aanvaardt krachtens art. 563 Ger. W. dat deze vorderingen worden gebracht voor de rechter voor wie de als tergend en roekeloos beschouwde vordering aanhangig is, zij het hangende de procedure hoger beroep, kort geding of vordering tot staking⁴⁹.

Addenda nieuwe feiten en/in kort geding

20. Er is in de rechtspraktijk heel wat te doen geweest de laatste jaren omtrent een aantal beschikkingen in kort geding, waarin een nieuwe kort-gedingprocedure toelaatbaar werd geacht op grond van nieuwe feiten, daterend van na de eerste beschikking, ondanks het feit dat deze oorspronkelijke procedure inmiddels hangende was in hoger beroep⁵⁰.

Door de doctrine is deze rechtspraak oogluikend behandeld als een «pretoriaanse afwijking»⁵¹ op de devolutieve werking die slechts gerechtvaardigd voorkomt op grond van de urgentie en de praktische moeilijkheden m.b.t. de achterstand van de behandeling van de zaken in hoger beroep⁵², of op grond van de bedenking dat de verruimde devolutieve werking moeilijk hanteerbaar is in kort geding⁵³.

Met D. Lindemans dient te worden aanvaard dat eveneens rekening moet worden gehouden met de limieten van art. 807 Ger. W. voor het inleiden van nieuwe eisen. De vraag rijst of de verruimde devolutieve werking zo ver kan reiken dat ze niet alleen het geschil met de wettelijke verruimingen, maar ook de volslagen nieuwe eisen kan omvatten. Het antwoord luidt m.i. negatief, doch de gevallen waarin nieuwe eisen zouden worden ingeleid volkomen buiten het feitenkader van de dagvaarding zijn wellicht niet talrijk⁵⁴.

Verhouding oorspronkelijk vernieuwde nieuwe eis

21. Het feit dat de vernieuwde eis geënt wordt op de

⁴⁹ Cass., 4 oktober 1979, *R.W.*, 1979-80, 2007. Voor de problematiek vóór en sinds deze uitspraak zie men LINDEMANS, D., *Kort geding*, 1985, blz. 128-129, nrs. 195 en 196.

⁵⁰ De rechter verklaarde zich bevoegd en/of de eis toelaatbaar o.m. in Rb. Luik (kort geding), 26 juni 1978, *Jur. Liège*, 1978-79, 106; Rb. Antwerpen (kort geding), 28 november 1980, *R.W.*, 1981-82, 2179; Rb. Gent (kort geding), 20 mei 1983, *R.W.*, 1983-84, 1303; Kh. Verviers (kort geding), 18 oktober 1983, *Jur. Liège*, 1983, 971.

Integendeel werd het principe van de devolutieve werking voorop gesteld o.m. in Rb. Luik (kort geding), 15 februari 1979, *Pas.*, 1979, III, 35, en 28 januari 1984, *Jur. Liège*, 1984, 70; Rb. Brussel (kort geding), 5 april 1982, *R.W.*, 1982-83, 1058.

⁵¹ Het begrip komt van DE LEVAL, G., noot bij Kh. Verviers (kort geding), voormeld.

⁵² Zie FETTWEIS, A., *Manuel de procédure civile*, blz. 527, nr. 812 in fine, en voormelde noot van DE LEVAL.

⁵³ LINDEMANS, D., «Nieuwe maatregelen in kort geding in geval van hoger beroep tegen een vorige beschikking», *R.W.*, 1982-83, 1059, 1062; en in *Kort geding*, 1985, blz. 175-177.

⁵⁴ De vervanging van een expert, wanneer tegen de beslissing tot onderzoeksmaatregel hoger beroep is aangetekend. Zie LINDEMANS, D., o.c., 1061; anders DE LEVAL, G., *Jur. Liège*, 1980, 198, die o.m. verwijst naar art. 798, 2e lid, Ger. W.

oorspronkelijke — hetgeen trouwens de voorwaarde is om tijdens het hangende geding te kunnen worden behandeld — neemt niet weg dat deze eis vanaf de aanpassing, een vrij zelfstandig en onafhankelijk bestaan leidt. Het Hof van Cassatie besliste in een arrest van 7 januari 1980⁵⁵ dat de appelrechter slechts de gewijzigde eis, en niet de oorspronkelijke op de toelaatbaarheid en/of gegrondheid diende te onderzoeken.

De vernieuwde eis met gewijzigde causa of voorwerp is anderzijds pas ingesteld op het ogenblik waarop hij wordt geformuleerd in een conclusie neergelegd ter griffie conform art. 746 Ger. W., waarbij die formaliteit als betekening wordt aanvaard.

Het probleem van het ogenblik vanaf wanneer een eis is ingesteld, doet zich vooral inzake verjaring voor.

Overeenkomstig voormelde principes heeft de oorspronkelijke eis niet de minste invloed op de verjaringstermijn verbonden aan de vernieuwde eis.

Het instellen van de oorspronkelijke eis, bv. in de dagvaarding, heeft dan ook geen stuitende werking voor de vernieuwde eisen die in de loop van de procedure conform art. 807 Ger. W. zouden worden ingesteld⁵⁶.

Toch oordeelde het Arbeidshof te Luik, klaarblijkelijk in strijd met de vroegere rechtspraak, dat de oorspronkelijke verjaring stuitend bleef werken voor de gewijzigde eis, wanneer de verandering beperkt was gebleven tot de kwalificatie. De feitelijke gegevens zijn evenwel te beperkt geciteerd om hieruit reële gevolgen af te leiden⁵⁷.

22. Anders is het voor de uitbreiding van een eis conform art. 809, of de opvordering van accessoria als opgesomd in art. 808 Ger. W.⁵⁸.

De stuiting door het instellen van de oorspronkelijke eis in de dagvaarding geldt immers slechts voor de eis die zij inleidt, met inbegrip van de eisen die er virtueel in zijn begrepen.

Aldus beschouwde het Hof van Cassatie de uitbreiding van een eis m.b.t. nieuwe schade te wijten aan dezelfde feiten en oorzaak als die vermeld in de dagvaarding, doch «aangepast» na de tienjarige termijn van aansprakelijkheid geldig ingeleid, want gestuit door de oorspronkelijke dagvaarding⁵⁹.

23. Inzake de verjaring van een burgerlijke eis ontstaan uit een arbeidsrechtelijk misdrijf doen de zaken zich anders voor. Principieel zou de schuldeiser over het optierecht moeten beschikken om zijn eis ofwel op contractuele, dan wel op delictuele grondslag te schoeien. Hij zou overigens hangende de procedure zijn eis ex contractu kunnen aanpassen tot een eis ex delicto, voor zover aan de voorwaar-

⁵⁵ Cass., 7 januari 1980, *J.T.T.*, 1981, 71. De samenvattingen in de *Pasicrisie* en de *Arresten Cassatie* geven dit aspect niet weer.

⁵⁶ Zie Luik, 5 juni 1975, *J.T.*, 1975, 607; Arbh. Luik, 7 oktober 1984, *Jur. Liège*, 1985, 217; en het overzicht van rechtspraak «La rupture du contrat de travail», *J.T.T.*, 1986, 158, nr. 7. Vermoedelijk ook in dezelfde zin Arbh. Brussel, 27 november 1980, *R.W.*, 1980-81, 1477, dat echter niet preciseert welke datum van welke vordering het in aanmerking neemt.

⁵⁷ Arbh. Luik, 6 februari 1985, *Jur. Liège*, 1985, 268.

⁵⁸ Voor de rente op een opzeggingsvergoeding bv. zie men Arbh. Brussel, 4 oktober 1972, *J.T.T.*, 1973, 108.

⁵⁹ Cass., 29 maart 1984, *R.W.*, 1984-85, 1094.

den van art. 807 Ger. W. is voldaan, met de hierboven geschetste gevolgen.

Dit is klaarblijkelijk niet het geval in deze rechtssector. De rechter moet ambtshalve de regels van de verjaring van de burgerlijke eis toepassen, ook wanneer de eis op een contract was gebaseerd, en niet op het delict. Men stelt dat de rechter hierdoor de oorzaak van de eis niet zou wijzigen, slechts haar exacte oorzaak zou geven⁶⁰, en dat op grond van de openbare orde.

Echtscheidingsprocedure

Nieuwe feiten daterend van na het instellen van de eis

24. Het is niet meteen duidelijk of bovenvermelde begrippen en principes ook toepasselijk zijn op de echtscheidingsvordering, en of ze de «veranderingscapaciteit» van deze eis op dezelfde wijze beïnvloeden.

Twee principes zijn in deze materie te onderkennen. Het eerste ligt vervat in art. 1254 Ger. W., dat een «omstandig» feitenrelaas vereist. Dit zou aanleiding kunnen geven tot een striktere toepassing van art. 807 Ger. W. Het tweede beginsel werd opgebouwd door de rechtspraak⁶¹ en impliceert dat nieuwe feiten in aanmerking kunnen worden genomen door de rechter, zelfs wanneer ze van na de inleiding van de procedure dateren, voor zover ze niet als een op zichzelf voldoende grond van echtscheiding in aanmerking worden genomen. Nieuwe feiten kunnen ook supplementief in aanmerking worden genomen.

Op basis van deze strenge regeling wordt menig gewijzigde eis, die gebaseerd is op nieuwe feiten, afgewezen.

Procesrechtelijk kan men evenwel de vraag stellen of dit tweede beginsel wel zo specifiek is voor de echtscheidingsprocedure⁶².

Met toepassing van art. 807 Ger. W. is het aldus mogelijk dat de rechtsgrond die uiteindelijk door de rechter in aanmerking wordt genomen zich pas gerealiseerd heeft en/of bewezen is gebleken na de inleiding van de eis: «verlaten van woning» wordt «feitelijke scheiding (van vijf jaar)», «omgang met andere man/vrouw» wordt «overspel».

De klassieke stelling, dat echtscheidingsgronden vermeld moeten zijn op het ogenblik van de inleiding van de eis⁶³, wordt hierdoor miskend, met als — moeilijker aanvaard-

baar — gevolg dat het echtscheidingsvonnis tussen partijen kan terugwerken tot op het ogenblik waarop de rechtsgrond die uiteindelijk zal worden aangenomen in het vonnis, nog niet aanwezig was. Anderzijds wordt procesrechtelijk de gegrondheid van de eis steeds beoordeeld op het ogenblik van de uitspraak.

Het lijkt niet uitgesloten dat de strakheid t.a.v. «nieuwe» vordering, d.i. «wanneer ze verschilt van de oorspronkelijke door haar voorwerp, haar aard of haar oorzaak, haar wettelijke grond of haar gegrondheid»⁶⁴, ook inzake echtscheiding ingegeven is door het oude art. 464 Wetboek Burgerlijke Rechtsvordering, dat de indeplaatsstelling van een nieuwe vordering verbood. Met art. 807 Ger. W. is deze stelling niet langer houdbaar. Wel dient — zoals hierboven reeds is gesteld — rekening te worden gehouden met een stiptere toepassing van art. 807 Ger. W. omwille van de verplichting de feiten «omstandig» te vermelden.

De overeenkomstig art. 807 gewijzigde eis tot echtscheiding gegroeid uit een feit vermeld in het rekest, doch gebaseerd op een nieuwe causa, zou dan slechts kunnen worden bestreden aan de hand van de onbillijke retroactieve werking tot op een vroegere datum (die van neerlegging van het rekest) dan de bewezen nieuwe grief (vonnis overspel bv.). Doch ook dat is niet zo ongewoon⁶⁵.

25. Rechtspraak en doctrine⁶⁶ bestrijden de mogelijke beperkingen van de inbreng van nieuwe feiten verder nog aan de hand van de volgende argumenten: — de nutteloosheid van een nieuwe verzoeningsfase in het geval men vereist dat een nieuw verzoekschrift wordt neergelegd met vermelding van de nieuwe feiten, vooral wanneer een eerste dergelijke poging reeds mislukte; — de gelijkheid tussen eiser en verweerder die vereist dat de eiser niet voor nog zwaardere formaliteiten staat, dan wanneer zijn tegenpartij op soepele wijze zijn vordering kan aanpassen⁶⁷.

De lege lata moeten mogelijkheden die het Gerechtelijk Wetboek biedt, evenwel ten volle worden uitgeput. Een toevlucht tot billijkheidsoverwegingen lijkt bv. overbodig wanneer men in de loop van de procedure een in kracht van gewijsde gegaan vonnis inroept, daterend van na het re-

⁶⁴ VAN REEPINGHEN, Ch., *Verslag*, 331. Anders, ten onrechte, LAMPE-FRANZEN, «La notion de cause juridique de divorce: pierre d'angle de l'extension de la demande», *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 43, die de toepassing van art. 807 beperkt tot het voorwerp van de eis.

⁶⁵ Zie *infra*: aanvullend verzoekschrift, en Cass., 22 oktober 1981, *Pas.*, 1982, I, 268.

⁶⁶ BAX, M., «Het lot van de vordering tot echtscheiding op grond van feiten van na het indienen van het verzoekschrift», noot bij Rb. Brussel, 29 juni 1977, *R.W.*, 1977-78, 1642-1647; LAMPE-FRANZEN, M.-F., «La notion de la cause juridique de divorce: pierre d'angle de l'extension de la demande. Destinée des actions principale et reconventionnelle en divorce dans la jurisprudence récente», *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1978, 37-61; PAUWELS, J., «Niet vermelde feiten in het verzoekschrift tot echtscheiding, noot bij Rb. Kortrijk, 2 februari 1979, *R.W.*, 1977-80, 1174-1176; SENAEVE, P., «De wijziging van de juridische kwalificatie van een vordering tot echtscheiding», noot bij Rb. Hasselt, 8 juli 1982, *R.W.*, 1982-83, 586-589; VIEUJEAN, E., «Examen de Jurisprudence — Personnes, (1970-1975)», *R.C.J.B.*, 1978, 322 e.v., nr. 85.

⁶⁷ O.m. BAX, M., o.c., 1645; LAMPE-FRANZEN, M.-F., o.c., p. 48-50; PAUWELS, J., o.c., 1176; BAETEMAN, G., en GERLO, J., *Het echtscheidingsrecht in België*, supplementdeel, p. 16, nr. 17.

⁶⁰ Zie o.m. Cass., 31 januari 1980, *R.W.*, 1980-81, 438; Arbh. Luik, 14 oktober 1983, *J.T.T.*, 1985, 136; HERMAN, J., «De verjaring in het arbeidsrecht», *J.T.T.*, 1984, (137), 138-139, en PAROTTE, D., «La prescription des actions resultant du contrat de travail», *J.T.T.*, 1985, (177), 184-185.

⁶¹ O.m. Cass., 6 februari 1976, *R.W.*, 1976-77, 807; Cass., 4 april 1974, *Arr. Cass.*, 1974, 863; Cass., 12 maart 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 805.

⁶² Zie STORME, M., en DECONINCK, B., «Bevoegdheids- en procedureperikelen in familierechtelijke geschillen», *T.P.R.*, 1985, 114 e.v.

⁶³ VIEUJEAN, E., «Divorce et séparation de corps pour cause déterminée en droit civil», in *Le contentieux conjugal*, Rapports des journées d'études des 11 et 12 mai 1982, Luik, 1984, nr. 11-12; p. 79. Zie ook PIERARD, A., *Divorce et séparation de corps. Traité théorique et pratique*, I, 526.

kwest wanneer in het rekwest als één der grieven was opgegeven «de omgang of verhouding die de echtgenoot heeft met (een) andere(n) man/vrouw». Het nieuwe gegeven is in de procedure immers geen nieuw feit⁶⁸, hoogstens het bewijs, of een aanvullend gegeven. Ook kan de eiser vrijelijk de gekozen kwalificatie hangende het geding aanpassen; aldus zou voormelde «verhouding» van «grove belediging» kunnen worden geherkwalificeerd tot «overspel» of omgekeerd. Het in de rechtsingang aangebracht feitenkader blijft immers identiek.

26. Een praktische oplossing zou in bepaalde arrondissementen erin bestaan dat een aanvullend of zogeheten «ampliatief» verzoekschrift wordt neergelegd: «la portée généralement reconnue aux faits nouveaux est fréquemment contournée par le dépôt d'une requête ampliative, c'est-à-dire d'une nouvelle demande, non assujettie aux préliminaires, s'insérant dans la première procédure tout en énonçant des faits nouveaux n'ayant aucun rapport avec ceux détaillés dans la requête originaire»⁶⁹. Uit de gepubliceerde rechtspraak en doctrine blijkt dat deze praktijk zich beperkt tot het rechtsgebied van het Hof te Luik(?). Bezwarend tegen een dergelijke praktijk is dat het inroepen van nieuwe feiten het zogeheten «aanvullend» karakter van het rekwest loochent, en in werkelijkheid een nieuw rekwest uitmaakt.

Wel werd de mogelijkheid hiertoe impliciet bevestigd bij arrest van het Hof van Cassatie van 22 oktober 1981⁷⁰. Het oorspronkelijk verzoekschrift was neergelegd op 7 maart 1959, en gevolgd door een ampliatief rekwest méér dan vijftien jaar later, nl. op 5 september 1975. De contentieuze fase werd aangevangen bij dagvaarding van 27 november 1975, derhalve zonder inachtneming van de preliminaire fase wat het tweede rekwest betrof. Bij conclusie van 30 maart 1977 deed de eiser afstand van de motieven ingeroepen in het oorspronkelijk rekwest, welke afstand door de verweerster werd aanvaard. Het Hof van Cassatie beaamde de beslissing van het Hof te Luik waarin gesteld was dat de afstand van de motieven van het eerste verzoekschrift geen afstand van rechtsvordering of geding impliceerde en dat, wat de gevolgen van de echtscheiding tussen echtgenoten betreft, deze terugwerkt tot op de dag van het oorspronkelijk rekwest, ondanks het feit dat de echtscheiding uitsluitend was toegestaan op grond van de grieven vermeld in het aanvullend verzoekschrift.

En de wet van 2 december 1982?

27. Deze wet die de termijn van feitelijke scheiding van tien jaar op vijf jaar bracht, gaf niet alleen aanleiding tot

zware discussies m.b.t. de retroactiviteit van deze wet en/of onmiddellijke werking op de hangende rechtsgedingen, doch ook wat betreft de mogelijke overschakeling op deze nieuwe causa.

Hier rijst het probleem of de periode van vijf jaar voltrokken moet zijn op het ogenblik van het neerleggen van het rekwest⁷¹, dan wel op het ogenblik dat men in rechte van dit argument gebruik maakt⁷², derhalve vanaf het instellen van de gewijzigde eis. Voor zover de gewijzigde eis voldoet aan de voorwaarde van art. 807 lijkt het laatste standpunt het enige exacte.

Wat de tussenkomst van de rechter betreft, kan de kwalificatie niet ambtshalve worden gewijzigd — ook wanneer de feiten aangehaald in het rekwest op tweeërlei wijze zouden kunnen worden geïnterpreteerd (verlating echtelijk dak bv.) — omdat een wijziging van kwalificatie naar art. 232 B.W. tevens een wijziging van voorwerp impliceert⁷³.

Wijziging van het voorwerp van de eis

28. Overeenkomstig art. 1267 Ger. W. mag de eiser in elke stand van het geding zijn vordering tot echtscheiding veranderen in een vordering tot scheiding van tafel en bed.

Terwijl traditioneel uit de vermelding van dit artikel a contrario werd afgeleid dat een eis tot scheiding van tafel en bed niet kon worden gewijzigd in een echtscheidingseis, oordeelde het Hof van Beroep te Luik deze wijziging volkomen regelmatig, want overeenkomstig art. 807⁷⁴. Voormeld art. 1267 is niets meer dan een — door de invoeging in het Gerechtelijk Wetboek — overbodig geworden bevestiging van de mogelijkheid om art. 807 toe te passen. Weliswaar wordt hierdoor de preliminaire fase met schorsingsperiode niet nageleefd. De annotator acht dit evenwel terecht niet onoverkomelijk, aangezien dit zich o.m. en eveneens voordoet bij de tegenvorderingen⁷⁵.

Tegeneis in hoger beroep

29. Terwijl de mogelijkheid tot het instellen van een tegeneis in de gemeenrechtelijke procedure in hoger beroep

⁷¹ DE BUSSCHERE, C., *De feitelijke scheiding der echtgenoten*, Gent, 1978, p. 271, maar genuanceerder in «Echtscheidingswetgeving in evolutie — Het wetsvoorstel Boel», *R.W.*, 1981-82, 217; RIGAUX, Fr., *Les Personnes*, I, mise à jour, p. 111; Brussel, 7 januari 1976, *Pas.*, II, 194.

⁷² DERMAGNE, J.-M., «Le divorce pour cause de séparation de fait de plus de cinq ans», *J.T.*, 1983, 250; RENCHON, J.L., «La loi du 2 décembre 1982 modifiant l'article 232 du Code judiciaire», *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982-83, 1496; Brussel, 18 oktober 1977, *R.W.*, 1979-80, met noot J.P.

⁷³ SENAEVE, P., «De wijziging van de juridische kwalificatie van een vordering tot echtscheiding», noot bij Rb. Hasselt, 8 juni 1982, *R.W.*, 1982-83, 586 en 587.

⁷⁴ Luik, 10 mei 1981, *Jur. Liège*, 1982, 56, en noot DE LEVAL, G., p. 57.

⁷⁵ DE LEVAL vermeldt eveneens dat art. 1260 niet op straffe van nietigheid is voorgeschreven. Dit klopt, doch de vraag die rijst is er een van opeenvolging van rechtsakten, derhalve van toelaatbaarheid.

Anders: SENAEVE, P., *Gerechtelijk Familierecht*, 1983, p. 85, verwijzend naar Luik, 11 januari 1977, *Jur. Liège*, 1976-77, 161; Brussel, 29 oktober 1974, *Pas.*, 1975, II, 62.

⁶⁸ Anders: Antwerpen, 4 maart 1981, *R.W.*, 1981-82, 1350.

⁶⁹ DE LEVAL, G., «Divorce pour cause déterminée. Procédure», *Le contentieux conjugal*, Rapports des journées d'études des 11 et 12 mai 1984, Luik, 1984, p. 122; DE LEVAL, G., *Jurisprudence du Code judiciaire. Du divorce, de la séparation de corps et de la séparation de biens*, Brugge, 1983, art. 1254/7, noot 1, verwijzend naar Rb. Luik, 22 september 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 138; SENAEVE, P., *Gerechtelijk familierecht*, p. 47, 76. Zie ook PIÉRARD, A., o.c., p. 544, nr. 278, die evenwel niet rept over het wegvallen van de preliminaire fase.

⁷⁰ *Pas.*, 1982, I, 268.

nog steeds een discussiepunt blijft, is deze discussie definitief uit de weg geruimd inzake echtscheiding door de wet van 24 juni 1970. Deze wet vulde art. 1268 Ger. W. aan met een tweede lid: «Die vorderingen (tegenvorderingen) worden niet als nieuwe vorderingen beschouwd»⁷⁶.

Verval van hoofdberoep en tegeneis

30. Delicater is het probleem van het lot van de tegeneis in hoger beroep, wanneer de hoofdeiser krachtens art. 1273 Ger. W. vervallen wordt verklaard van zijn hoger beroep.

Een deel van de rechtspraak⁷⁷ en van de rechtsleer⁷⁸ stelt dat de tegeneis die in hoger beroep zou worden ingesteld, niet-toelaatbaar wordt ten gevolge van het verval van de hoofdeis. Deze stelling is in strijd met de volkomen onaf-

hankelijke aard van de tegeneis en moet worden bekritiseerd aan de hand van de wettekst zelf. Art. 1268 Ger. W. stelt de inleiding van geen enkele voorwaarde afhankelijk⁷⁹. Bovendien stelt men zich de vraag waarom het verval anders zou dienen te worden beoordeeld dan een toelaatbaarheidsvereiste. Het verval sorteert immers pas gevolg op het ogenblik dat het hoger beroep bij rechterlijke beslissing is vastgesteld. Tot zolang zijn beide partijen in de zaak en verhindert de discussie over een mogelijke niet-toelaatbaarheid of verval, niet de instelling van een tegeneis.

*Beatrijs Deconinck,
Assistent R.U.G.*

⁷⁶ O.m. DE LEVAL, G. en KOHL, A., «La demande reconventionnelle en degré d'appel», *J.T.*, 1978, 501 e.v.; LAENENS, J., «Een nieuwe tegeneis in hoger beroep», noot bij Brussel, 26 mei 1981, *R.W.*, 1981-82, 2178.

⁷⁷ Luik, 11 maart 1980, *Jur. Liège*, 1981, 9, en *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1981, 423, respectievelijk met noot DE LEVAL, G., en KOHL, A.

⁷⁸ O.m. BAETEMAN, G., en GERLO, J., o.c., p. 21, nr. 24 in fine; SENAËVE, P., *Gerechtelijk Familierecht*, 1983, p. 83, nr. 152.

⁷⁹ DE LEVAL, G., noot bij Luik, 11 maart 1980, *Jur. Liège*, 1981, 11 en KOHL, A., noot bij hetzelfde arrest, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1981, 425; DE LEVAL, G., *Divorce pour cause déterminée. Procédure. Le contentieux conjugal*, Luik, 1984, p. 140; GOTZEN, R., *Echtelijke moeilijkheden vanuit de gerechtelijke praktijk bekeken*, Leuven, 1980, p. 37. Zie ook Brussel, 5 juni 1973, *Pas.*, 1974, II, 6, en Brussel, 12 november 1974, *Pas.*, 1975, II, 63.

Voor de toelaatbaarheid en de tegeneis opteren ook POITEVIN, E., en HIERNAUX, G., «Divorce et séparation de corps, 1980 à 1983 - Chronique de Jurisprudence», *J.T.*, 1984, 94, nr. 76.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 11 OKTOBER 1985

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Matthijs

Advocaat-generaal: de h. D'Hoore

Advocaten: mrs. De Gryse en Nelissen Grade

1. Faillissement — Art. 445 Fw. — Toepassingsvoorwaarden — 2. Handelszaak — Inpandgeving.

1. De ratio legis van art. 445 Fw., zoals trouwens van de gehele wet, is de gelijkheid tussen de schuldeisers en het is ook waar dat zonder benadeling van de boedel art. 445 geen toepassing vindt. Art. 445 is echter niet zo opgevat dat het voor de toepassing ervan voldoende is dat de rechtshandeling de gelijkheid tussen de schuldeisers heeft aangetast.

2. Art. 2279 B.W. vindt geen toepassing op een handelszaak als algemeenheid.

Een handelszaak kan onder de bij de wet van 2 oktober 1919 bepaalde omstandigheden alleen door de eigenaar ervan in pand worden gegeven.

N.V. T. t/ Mr. Raskin q.q. en N.V. G.

Gelet op het bestreden arrest, op 14 juni 1984 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 445, derde lid, van de Faillissementswet van 18

april 1851, zijnde boek III van het Wetboek van Koophandel, 1235, 1243, 1290 en 1291 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het hof van beroep beslist dat artikel 445, derde lid, van de Faillissementswet kon worden toegepast, op grond van de overwegingen: «dat door de feitelijke gegevens en de conclusies van partijen vaststaat dat gefailleerde, die aan (eiseres) betaling verschuldigd was ingevolge vroegere leveringen en daarvoor opgestelde facturen, deze betaling of een deel daarvan verricht heeft door de nog voorradige hem door (eiseres) verkochte en geleverde brandstoffen — die dus reeds in zijn patrimonium waren terechtgekomen — terug over te hevelen naar het patrimonium van (eiseres); dat voormeld karakter van 'betaling' trouwens voldoende tot uiting komt door de creditnota die (eiseres) op 16 februari 1981 ten voordele van gefailleerde heeft opgesteld; dat de bepaling van artikel 445, derde lid, van de Faillissementswet (volgens welke nietig zijn en zonder gevolg voor de boedel, wanneer zij gedaan zijn tijdens de verdachte periode of binnen de tien dagen die daaraan voorafgaan: alle betalingen van vervallen schulden die anders dan in geld of in handelseffecten zijn gedaan) ertoe strekt de toepassing te verzekeren van het grondprincipe van de gelijkheid tussen de schuldeisers en dat daartoe door nietigheid zijn getroffen de handelingen die de gefailleerde heeft verricht sedert het tijdstip waarop hij opgehouden heeft te betalen en die als oorzaak of tot gevolg hadden dat één schuldeiser ten nadele van de andere werd bevoordeeld, dat het voor de toepassing van voormeld wetsartikel niet belangrijk is of, zoals (eiseres) beweert, gefailleerde niet de koopwaar terugverkocht heeft om zijn schuld te

betalen noch of deze terugverkoop een normale manier van doen was in het raam van verandering van exploitant van een dienststation; dat in casu deze beweringen trouwens bezwaarlijk zonder voorbehoud kunnen worden benaderd, gelet op de haast waarmede de beslissing tot 'minnelijke verbreking' werd genomen en uitgevoerd (onmiddellijke stopzetting van de verkoop en verzegeling van de pompen, zonder zelfs de voor zware fout overeengekomen opzegging van 48 uur in acht te nemen) en vooral gelet op het ogenblik van de verbreking en de daarop volgende terugkoop van de voorraden brandstof (respectievelijk twintig dagen en acht dagen vóór de faillietverklaring op 16 februari 1981); dat het voor de toepassing van artikel 445, derde lid, van de Faillissementswet decisief is vast te stellen of de litigieuze operatie tijdens de verdachte periode al dan niet geschied is met de schending van de regel van de principiële gelijkheid van de schuldeisers; dat ten deze voormelde schending als bewezen moet worden beschouwd; dat tijdens de verdachte periode (eiseres) immers betaling van haar schuldvordering bekam door terugkoop van koopwaar terwijl andere schuldeisers dit voordeel niet konden genieten en de omvang van het patrimonium van de gefailleerde, gemeenschappelijke waarborg voor alle schuldeisers, in dezelfde mate door de gewraakte operatie werd ingekrompen; dat het dan ook geen twijfel laat dat de bedoelde operatie alleszins tot gevolg heeft gehad dat één schuldeiser bevoordeeld werd ten nadele van de andere en zij derhalve krachtens artikel 445, derde lid, nietig is en zonder gevolg ten aanzien van de boedel, vermits zij ontegensprekelijk een betaling in natura en dus anders dan in geld of in handelseffecten uitmaakte; dat (eiseres) tevergeefs voormelde terugkoop voorstelt als het normale gevolg van de volgens haar onaanvechtbare overeenkomst van 27 januari 1981 die minnelijk een einde maakt aan de exploitatie van het dienststation, om daaruit af te leiden dat de terugkoop niet beschouwd mag worden als een betaling in natura maar wel als een resultaat van een wettelijke aan de massa tegenstelbare schuldvergelijking waarvan de voorwaarden — het bestaan van wederzijdse, effen en opeisbare schuldverdelingen — vervuld waren vóór de dag van het faillissement; dat immers, ook indien de overeenkomst van 27 januari 1981 in se mogelijk als wettelijk gesloten kan worden beschouwd, deze wettelijkheid niet vermag de nietigheid op te heffen waardoor om boven aangehaalde redenen de op 4 februari 1981 overeengekomen terugkoop van de brandstofvoorraden krachtens artikel 445, derde lid, van de Faillissementswet wordt getroffen; dat (eiseres) insgelijks vruchteloos doet gelden dat de alhier ingeroepen schuldvergelijking niet de enige is die tussengekomen is in de relaties tussen partijen in de verdachte periode; dat namelijk de door (eiseres) aangehaalde andere verrekeningen van wederzijdse facturaties en creditnota's blijkbaar betrekking hadden op vervallen schulden of alleszins op niet krachtens artikel 445 of artikel 446 van de Faillissementswet nietige of vernietigbare betalingen of handelingen; dat (eiseres) onder verwijzing naar artikel 11 van haar algemene verkoopvoorwaarden aanhaalt dat volgens de rechtsleer en de rechtspraak de vrijwillige ontbinding door toepassing van een uitdrukkelijk ontbindend beding geldig kan geschieden tijdens de verdachte periode, op voorwaarde dat de verkoper er zich op beroept vóór het faillissement, en dat zij — eiseres — in casu, door een inventaris op te stel-

len van de stock en door het bedrag daarvan aan gefailleerde te crediteren, zich op voormeld artikel 11 beroepen heeft; dat het echter duidelijk is dat bedoelde verkoopsvoorwaarden geen afbreuk kunnen doen aan het inzake faillissement geldend grondprincipe van de gelijkheid tussen de schuldeisers en derhalve niet kunnen verhinderen dat de met dit grondprincipe strijdige terugkoop van de brandstofvoorraad tijdens de verdachte periode ingevolge artikel 445, derde lid, nietig en zonder gevolg blijft ten aanzien van de boedel»,

terwijl, eerste onderdeel, overeenkomstig artikel 445, derde lid, van de Faillissementswet, enkel nietig zijn en zonder gevolg voor de boedel, wanneer zij gedaan zijn tijdens de verdachte periode of binnen de tien dagen die daaraan voorafgaan, alle betalingen van vervallen schulden die anders dan in geld of in handelseffecten zijn gedaan; derhalve uit de loutere vaststelling dat één schuldeiser door een bepaalde rechtshandeling van de gefailleerde, tijdens de verdachte periode, werd bevoordeeld ten koste van de overige schuldeisers, niet wettelijk kan worden afgeleid dat die rechtshandeling onder de toepassingsvoorwaarden van genoemd artikel 445, derde lid, valt, zodat het hof van beroep, door te beslissen dat voor de toepassing van artikel 445, derde lid, van de Faillissementswet decisief is vast te stellen of de litigieuze operatie tijdens de verdachte periode al dan niet geschied is met schending van de regel van de principiële gelijkheid van de schuldeisers en om die enkele redenen, zonder in feite te onderzoeken of de toepassingsvoorwaarden van die wetsbepaling vervuld waren, de, door eiseres in haar appelconclusie ingeroepen wettelijke schuldvergelijking te verwerpen, zijn beslissing niet wettelijk verantwoordt (schending van artikel 445, derde lid, van de Faillissementswet van 18 april 1851, zijnde boek III van het Wetboek van Koophandel);

(...)

Overwegende dat het hof van beroep oordeelt dat «het voor de toepassing van artikel 445, derde lid, van de Faillissementswet 'decisief' is vast te stellen of de litigieuze operatie tijdens de verdachte periode al dan niet geschied is met schending van de regel van de principiële gelijkheid van de schuldeisers»;

Overwegende dat de «ratio legis» van artikel 445, zoals trouwens van de ganse Faillissementswet, de gelijkheid onder de schuldeisers is; dat het ook waar is dat zonder benadeling van de boedel artikel 445 geen toepassing vindt; dat echter artikel 445 niet zo is opgevat dat voor de toepassing ervan volstaat dat de rechtshandeling de gelijkheid tussen de schuldeisers heeft aangetast;

Dat het arrest door het tegendeel te beslissen, artikel 445 schendt;

Dat het onderdeel gegrond is;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 544, 2279 van het Burgerlijk Wetboek, 2, 3, 4 van de wet van 25 oktober 1919 betreffende het in pand geven van een handelszaak, het endossement van de factuur, alsmede de aanvaarding en de keuring van de rechtstreeks voor het verbruik gedane leveringen,

doordat het hof van beroep het middel van eiseres verwerpt, waardoor zij liet gelden eigenaar te zijn gebleven van sommige bij de gefailleerde aangetroffen goederen, op

grond van de overwegingen: «dat met betrekking tot de geïnventarieerde goederen (eiseres) opwerpt dat de eerste rechter ten onrechte beslist heeft dat geen van de goederen vermeld in de contradictoire aanvangsinventaris van 29 oktober 1979 terug te vinden is in de inventaris door de curator opgesteld op de datum van het faillissementsvonnis van 16 februari 1981; dat deze opwerping gegrond blijkt, aangezien inderdaad de goederen door (eiseres) opgesomd in haar op 10 januari 1983 ter griffie van het hof van beroep neergelegde conclusie in beide genoemde inventarissen voorkomen; dat (eiseres) opwerpt dat zij volgens artikel 8, 12 van de algemene voorwaarden van de met gefailleerde op 20 juni 1979 gesloten exploitatieovereenkomst eigenares is van de geconcedeerde handelszaak en dat het derhalve past te zeggen voor recht dat de hiervoren bedoelde goederen haar eigendom zijn en geen deel uitmaken van het pand van (verweerster) en dat bijgevolg de opheffing van het beslag op deze goederen dient te word bevolen; (...) dat tegen de zienswijze van (eiseres) door (verweerster) terecht wordt aangevoerd dat haar pand zich uitstrekt tot het volledige handelspand en dus ook tot de bestanddelen die zich bevonden in de garage, te weten voormelde goederen; dat, ten overvloede, daaraan kan worden toegevoegd dat volgens de meest gezaghebbende rechtsleer (H. De Page, *Traité*, VI, nr. 1023) (verweerster) met betrekking tot haar pand een zakelijk bezitrecht geniet en dientengevolge in de mate van haar pandrecht beschermd is door artikel 2279 van het Burgerlijk Wetboek, zodat (eiseres) als *versus dominus* het bezit van haar eigendom slechts zou kunnen terugkrijgen mits zij de pandhoudende schuldeiser (verweerster) ten belope van haar schuldvordering schadeloos stelt; dat in deze omstandigheden bij het bestreden vonnis terecht, doch met dien verstande dat de eis van (eiseres) aangaande voormelde goederen ongegrond is in plaats van zonder voorwerp, gezegd werd voor recht dat de curator dient over te gaan tot verkoop van de in de inventaris van 16 februari 1981 vermelde goederen, met inbegrip van die hierboven bedoeld».

terwijl, eerste onderdeel, de overwegingen van het arrest dubbelzinnig minstens onnauwkeurig zijn, aangezien niet kan worden bepaald of het hof van beroep al dan niet aanneemt dat op andermans zaak een pand op de handelszaak kan worden verstrekt, zodat het arrest, waarvan de overwegingen dubbelzinnig, minstens onnauwkeurig zijn, niet regelmatig is gemotiveerd (schending van artikel 97 van de Grondwet);

tweede onderdeel, overeenkomstig de artikelen 544 van het Burgerlijk Wetboek, 2 en 4 van de wet van 25 oktober 1919 betreffende het in pand geven van een handelszaak, het endossement van de facturen, alsmede de aanvaarding en de keuring van de rechtstreeks voor het verbruik gedane leveringen, enkel de goederen waarvan de schuldenaar de eigenaar is, tot zijn handelszaak kunnen behoren en derhalve door hem, als behorende tot zijn handelszaak, in pand kunnen worden gegeven, zodat het hof van beroep, door, na te hebben vastgesteld dat de litigieuze goederen zowel in de aanvangsinventaris — als toebehorend aan eiseres — als in de faillissementsinventaris voorkwamen, niettemin te beslissen dat het pand op handelszaak van verweerster zich tot alle goederen uitstreckte die zich in de garage van de gefailleerde bevonden, zonder te onderzoeken of de gefailleerde er al dan niet eigenaar van was, niet alleen artikel

544 van het Burgerlijk Wetboek, bepalend dat enkel de eigenaar over zijn zaak kan beschikken, maar ook de artikelen 2 en 4 van de wet van 25 oktober 1919 betreffende het in pand geven van een handelszaak, het endossement van de factuur alsmede de aanvaarding en de keuring van rechtstreeks voor het verbruik gedane leveringen schendt, vermits uit laatstgenoemde wetsbepalingen blijkt dat enkel aan de schuldenaar toebehorende zaken tot zijn handelszaak, vatbaar voor inpandgeving, kunnen behoren;

derde onderdeel, overeenkomstig de artikelen 2279 van het Burgerlijk Wetboek, 2, 3 en 4 van de wet van 25 oktober 1919 betreffende het in pand geven van een handelszaak, het endossement van de factuur, alsmede de aanvaarding en de keuring van de rechtstreeks voor het verbruik gedane leveringen, de inpandgeving van een handelszaak geen buitenbezitstelling vergt en de pandhoudende schuldeiser derhalve geen «zakelijk bezitsrecht» op de bestanddelen van de in pand gegeven handelszaak kan uitoefenen; zodat het hof van beroep, door te beslissen dat bij de inpandgeving van een handelszaak de pandhoudende schuldeiser over een zakelijk bezitsrecht beschikt dat hem toestaat op artikel 2279 van het Burgerlijk Wetboek een beroep te doen, niet alleen laatstgenoemde wetsbepaling, die een buitenbezitstelling vergt, maar ook de artikelen 2, 3 en 4 van de wet van 25 oktober 1919 betreffende het in pand geven van een handelszaak, het endossement van de factuur, alsmede de aanvaarding en de keuring van de rechtstreeks voor het verbruik gedane leveringen schendt, aangezien uit die laatste wetsbepalingen blijkt dat de inpandgeving van een handelszaak geen buitenbezitstelling vergt;

Wat het tweede en het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest constateert: 1. dat eiseres, eigenares van een handelszaak, bestaande uit een dienststation voor motorvoertuigen, bij onderhandse akte van 20 juni 1979 de exploitatie ervan toevertrouwde aan V. die op 16 februari 1981 in staat van faillissement werd verklaard; dat in de akte werd bedongen dat laatstgenoemde, als zelfstandige kleinhandelaar-gerant, slechts beschikte «over een hoofdzakelijk tijdelijk recht tot exploitatie en in geen geval het minste recht kon uitoefenen op deze handelszaak»; dat op 29 oktober 1979 «een contradictoire en gedetailleerde inventaris werd opgesteld betreffende de zich in de verschillende afdelingen van het dienststation bevindende goederen; 2. dat V., tot waarborg van een kredietopening die hem door verweerster werd toegestaan, bij geregistreerde onderhandse akte van 14 oktober 1980 de door hem geëxploiteerde handelszaak in pand gaf aan verweerster die de pandakte op 17 oktober 1980 liet inschrijven op het kantoor der hypotheek te Tongeren; dat verweerster op 5 februari 1981 de handelszaak in beslag deed nemen en de tegeldemaking ervan vervolgde; 3. dat de goederen die eiseres, als eigenares, revindiceert, evenzeer in de inventaris van 29 oktober 1979 als in de door de curator opgemaakte inventaris van 16 februari 1981 zijn vermeld;

Overwegende dat artikel 2279 van het Burgerlijk Wetboek geen toepassing vindt op een handelszaak als algemeenheid;

Overwegende dat een handelszaak onder de bij de wet van 2 oktober 1919 bepaalde omstandigheden alleen door de eigenaar ervan in pand kan worden gegeven;

Dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt dat de

pandgevende schuldenaar V. slechts houder ter bedde was van de zaken die eiseres revindiceert en dat deze laatste reeds vóór de inschrijving van het pand eigenares ervan was;

Dat het arrest derhalve niet wettig heeft kunnen beslissen dat die zaken deel uitmaken van het pand van verweerster;

Dat de onderdelen gegrond zijn;

(...)

NOOT—Zie François 't Kint, «La résolution conventionnelle du contrat de vente en période suspecte au regard de l'article 445, alinéa 3, de la loi sur les faillites», noot bij Cass., 14 januari 1982, *R.C.J.B.*, 1985, 181.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 18 DECEMBER 1985

Voorzitter: de h. Screvens

Raadsheer-rapporteur: de h. Ghislain

Advocaat-generaal: de h. Velu

Strafvordering — Dagvaarding — Na verwijzing door onderzoeksgerecht.

Wanneer de zaak ingevolge de beslissing van een onderzoeksgerecht voor het vonnisgerecht is gebracht, heeft de dagvaarding die ingevolge de beschikking tot verwijzing is uitgebracht, enkel tot doel de verdachte in kennis te stellen met de datum waarop de rechtbank de zaak zal behandelen, zodat hij zijn verweer kan voorbereiden.

Procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Luik t/ Z.

Gelet op het bestreden arrest, op 22 mei 1985 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

Over het ambtshalve aangevoerde middel, afgeleid uit de schending van artikel 182 van het Wetboek van Strafvordering;

Overwegende dat uit de gedingstukken blijkt dat verweerder bij een op 19 mei 1982 regelmatig genomen beschikking van de raadkamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik naar de correctionele rechtbank is verwezen;

Overwegende dat de zaak aldus wettig aanhangig was gemaakt bij de correctionele rechtbank; dat, wanneer de zaak ingevolge de beslissing van een onderzoeksgerecht voor het vonnisgerecht is gebracht, de dagvaarding die ingevolge de beschikking tot verwijzing is uitgebracht, enkel tot doel heeft de verdachte in kennis te stellen met de datum waarop de rechtbank de zaak zal behandelen, zodat hij zijn verweer kan voorbereiden;

Overwegende derhalve dat het arrest, nu daarin het beroepen vonnis wordt vernietigd op grond dat de vervolgingen niet wettig of regelmatig waren ingesteld bij de rechtbank en nu het hof van beroep niet bevoegd wordt verklaard om uitspraak te doen over de strafvordering en de civielrechtelijke vorderingen, de in het middel vermelde wetsbepaling schendt;

En overwegende dat de vernietiging van de beslissing waarbij het hof zich onbevoegd verklaart wat de strafvor-

dering betreft, de vernietiging tot gevolg heeft van de beslissing waarbij het hof zich onbevoegd verklaart wat de civielrechtelijke vorderingen betreft;

(...)

NOOT—De dagvaarding na verwijzing.

1. Wanneer een onderzoeksgerecht een zaak naar een vonnisgerecht verwijst, maakt ze die zaak aanhangig bij dat gerecht. De dagvaarding die het openbaar ministerie of zelfs de burgerlijke partij laat uitbrengen, moet worden beschouwd als een uitvoeringsakte van de verwijzing (Cass., 6 april 1971, *Pas.*, 1971, I, 713; Hof Antwerpen, 18 maart 1976, *R.W.*, 1975-76, 2233, met noot; G. Beltjens, *Le Code d'instruction criminelle*, art. 215, nr. 27; A. Braas; *Précis de procédure pénale*, 3e ed., II, nr. 670).

2. De dagvaarding is bedoeld om de verdachte in kennis te stellen van de datum waarop zijn zaak zal dienen, zodat hij niet alleen zijn verweer kan voorbereiden, maar ook de nodige maatregelen kan treffen om op de terechtzitting te verschijnen.

Zoals de akte van beroep de zaak aanhangig maakt voor de hogere rechter, en niet de dagvaarding (Hof Brussel, 30 mei 1979, *R.W.*, 1979—80, 1497), zo wordt ook de zaak bij verwijzing voor de rechtbank gebracht door de beschikking van het onderzoeksgerecht.

3. De dagvaarding dient de beschikking tot verwijzing niet te vermelden (Cass. fr., 4 oktober 1850, *Journ. droit crim.*, 1851, 207, nr. 5019); ze dient zelfs niet alle wettelijke bestanddelen van de telastleggingen te vermelden, daar de dagvaarding alleen bedoeld is als dagstelling.

Het vonnisgerecht mag de wettelijkheid van de beschikking tot verwijzing niet onderzoeken, behalve wat de bevoegdheid betreft (Cass., 29 juli 1954, *A.C.*, 1954, 766).

4. Is het vonnisgerecht van oordeel dat de feiten niet juist zijn omschreven, dan zal het de kwalificatie verbeteren of aanvullen (Cass., 2 mei 1904, *Pas.*, 1904, I, 220). Zoals de onderzoeksrechter belast was met een onderzoek *in rem*, heeft ook het onderzoeksgerecht de zaak verwezen *in rem* en is de zaak *in rem* aanhangig bij het vonnisgerecht.

Begrijpt de vonnisrechter niet goed welke strafbare feiten aanhangig zijn gemaakt, dan dient hij te onderzoeken over welke feiten het onderzoeksgerecht zich heeft uitgesproken, maar in geen geval mag de vonnisrechter de regelmatigheid van de verwijzing onderzoeken, zich uitspreken over de wettigheid van de beslissing van het onderzoeksgerecht, laat staan ze vernietigen.

A. Vandeplass

RAAD VAN STATE

4e KAMER — 14 JANUARI 1986

Voorzitter: de h. Baeteman

Staatsraden: de hh. Borret en De Brabandere

Auditeur: de h. Albrecht

Advocaten: mrs. Quanjard loco Van Passel en Goovaerts

Rechtspersoon — Inleiding van het geding — Bewijs van tijdige beslissing.

Op grond van de elementen die nader in het arrest worden vermeld, ligt het bewijs niet voor dat het orgaan dat bevoegd is om namens de rechtspersoon de beslissing te nemen om in rechte op te treden, inderdaad die beslissing tijdig, d.i. vóór het verstrijken van de beroepstermijn, heeft genomen.

N.V. C. t/ Belgische Staat
Arrest nr. 26.056

Gezien het verzoekschrift dat advocaat Marc Van Passel, namens de N.V. C., op 23 januari 1981 heeft ingediend om de vernietiging te vorderen van de beslissing van 9 september 1980 van de minister van Openbare Werken waarbij het werk in verband met «het aanleggen van de technische uitrustingen voor luchtbehandeling, verwarming, koeling en waterbehandeling in een atoomschuilplaats bestemd voor de Civiele Bescherming in het Administratief Centrum te Lier» werd toegewezen aan P.V.B.A. A.;

Gelet op de kennisgeving van het verslag aan partijen en gezien de laatste memorie van de verzoekende partij;

Gelet op de beschikking van 30 september 1985 waarbij de verzoekende partij wordt bevolen het notulenboek van de verslagen van de raad van bestuur of de bundel van die verslagen van het jaar 1981 binnen acht dagen na de kennisneming van de beschikking ter griffie van de Raad van State neer te leggen;

(...)

Overwegende dat op vraag van de auditeur-verslaggever, gericht tot de verzoekende partij, om een afschrift mee te delen van de beslissing van de raad van bestuur om het onderhavige annulatieberoep in te stellen, de raadsman van de verzoekende partij de statuten van de verzoekende naamloze vennootschap toestuurt en een aan hem toegepaste opdracht vanwege cliënte; dat na verslag van het bevoegde lid van het auditoraat, waarin vastgesteld werd dat geen beslissing van de raad van bestuur overgelegd werd, de verzoekende partij aan haar laatste memorie een stuk toevoegde met als titel «Verslag Raad van Beheer gehouden 5 januari 1981» en waarin gesteld wordt dat opdracht wordt gegeven aan de raadsman van de verzoekende partij de vernietiging te vervolgen van de bestreden beslissing; dat bij beschikking van 30 september 1985 de neerlegging ter griffie van de Raad van State bevolen werd van het notulenboek van de verslagen van de raad van bestuur of de bundel van die verslagen van het jaar 1981; dat de raadsman van de verzoekende partij in een stuk getiteld «Memorie» liet weten dat de verzoekende partij «geen bundeling onder zich heeft gehouden van de notulen van de Raad van Beheer van het jaar 1981»; dat aldus ter zake het bewijs niet voorligt dat het orgaan dat bevoegd is om namens de rechtspersoon de beslissing te nemen om in rechte te treden, inderdaad die beslissing tijdig, d.i. vóór het verstrijken van de beroepstermijn, heeft genomen; dat het beroep dan ook niet ontvankelijk is,

(...)

NOOT—Geen gepruts met beslissingen tot het instellen van het rechtsgeding

1. Naar aanleiding van de publikatie van het arrest nr. 25.703 van 8 oktober 1985 in het *R.W.*, 1985-86, 1931, werd reeds aangestipt dat verscheidene verzoekschriften als niet ontvankelijk worden afgewezen omdat de voorschriften m.b.t. de beslissing tot het instellen van een rechtsgeding door een rechtspersoon, over het hoofd werden gezien. Bij de procedure voor de Raad van State is deze nalatigheid fataal omdat de korte termijnen verhinderen de procedure opnieuw aan te vatten.

2. De raad van bestuur moet bovendien het rechtsgeldig bewijs leveren dat de beslissing om het geding in te leiden tijdig is genomen. Daarom is het aangewezen dat bij het neerleggen van het verzoekschrift tevens het uittreksel uit de notulen van de raad van bestuur wordt gevoegd. Nadien kunnen allerlei moeilijkheden rijzen.

3. Is de beslissing van het bevoegde orgaan tot het instellen van het rechtsgeding niet bij het verzoekschrift gevoegd, dan schrijft het met het onderzoek belaste lid van het auditoraat de advocaat of het bedrijf aan met het verzoek de beslissing over te leggen. In zijn arrest N.V. Belreal nr. 22.750 van 14 december 1982 heeft de Raad van State beslist dat, wanneer aan dit uitdrukkelijk verzoek niet wordt voldaan, moet worden aangenomen dat die beslissing niet of niet tijdig is genomen.

4. In een verder stadium, na het neerleggen van het verslag van het auditoraat, groeit vanzelfsprekend de achterdocht wanneer documenten worden neergelegd die zouden moeten aantonen dat geruime tijd voordien de beslissing om het geding in te leiden toch is genomen terwijl dit verslag al duidelijk aantoonde dat het gemis van dit document de onontvankelijkheid van het verzoekschrift tot gevolg moet hebben.

a. Reeds uit het arrest N.V. Agence continentale et anglaise nr. 13.914 van 21 januari 1970 blijkt dat de Raad van State niet overtuigd geraakte door een bij de laatste memorie gevoegde «verklaring» van de leden van de raad van beheer die bovendien geen vaste datum heeft, waarin werd bevestigd dat de ondertekenaar van het verzoekschrift te bekwaamere tijd was gemachtigd om het beroep in te stellen.

b. In casu was de achterdocht van de Raad van State nog groter. Na het gebruikelijk verzoek van het auditoraat werd geen beslissing opgestuurd. Pas na het verslag van het auditoraat werd een beslissing die vier jaar vroeger zou zijn genomen, neergelegd. Om dat document op zijn geloofwaardigheid te testen, werd het bevel gegeven het notulenboek van de verslagen van de raad van bestuur of de bundel van die verslagen over het betrokken jaar neer te leggen. De verzoekende partij was daartoe blijkbaar niet in staat en daaruit heeft de Raad van State de passende conclusies getrokken.

W. Lambrechts

HOF VAN BEROEP TE GENT

10e KAMER — 14 FEBRUARI 1985

Voorzitter: de h. Denys

Raadsheren: de hh. Casier (rapporteur) en Decorte

Advocaat-generaal: de h. Colpaert

Advocaten: mrs. De Cordier en De Muylt

Stedebouw — Art. 65, § 1, Stedebouwwet — Bedrag gelijk aan meerwaarde — Rente.

Wanneer de beklaagde wegens overtreding van de Stedebouwwet wordt veroordeeld tot betaling van een bedrag gelijk aan de gehele door het goed verkregen meerwaarde of een deel ervan, is de te betalen geldsom niet gelijk te stellen met een geleden nadeel, maar met het geheel of een deel van de verrijking. Op die geldsom loopt geen interest.

Bestuur van Stedebouw t/ T. en Van V.

1. De telastlegging is voor het hof bewezen gebleven. De wederrechtelijke verbouwing werd minstens tot op 10 januari 1985 in stand gehouden. De strafbare periode (wederrechtelijke verbouwing en in stand houden ervan als voortdurend misdrijf) strekt zich dan uit vanaf 1 oktober 1976 tot minstens op 10 januari 1985 en de beklaagden werden daarvan verwittigd ter terechtzitting van het hof.

De door de eerste rechter opgelegde straffen zijn rechtmatig en mogen bevestigd worden.

2. De burgerlijke partij vraagt, na akkoord met het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Maldegem, als herstelmaatregel, met toepassing van artikel 65, § 1, c, van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedebouw, zoals het vervangen is bij artikel 21 van de wet van 22 december 1970, de veroordeling van beklaagden tot betaling van een geldsom gelijk aan de meerwaarde die zij bepaalt op het bedrag van 892.500 fr. te vermeerderen met de vergoedende interest vanaf 8 augustus 1979. Zij neemt dit bedrag over uit een schattingsverslag van het verbouwde onroerend goed verricht op haar verzoek door twee ambtenaren van het Bestuur van de Stedebouw en van de Ruimtelijke Ordening, die deze meerwaarde berekend hebben op grond van het volume van de verbouwingswerken, van forfaitair bepaalde bouwkosten en van de venale waarde daaruit afgeleid.

De beklaagden betwisten die meerwaarde en leggen van hun kant een schattingsverslag neer van een door hen geraadpleegd architect die de meerwaarde op andere schattingsnormen berekend heeft en tot een bedrag van 406.587 fr. komt.

Bij ontstentenis van een grondige studie van de concreet verrichte verbouwingswerken biedt geen van die schattingsverslagen voldoende objectieve waarborgen om met zekerheid de juiste meerwaarde van het wederrechtelijk verbouwd gebouw te bepalen en ze kunnen dan ook enkel als aanwijzingen dienen voor het hof.

Daar het praktisch onmogelijk is om op mathematische wijze de juiste meerwaarde te bepalen, is het, gelet op de door de partijen verstrekte gegevens, niet meer aangewezen thans nog een deskundigenonderzoek te gelasten maar dient deze meerwaarde op grond van de uit het verricht onderzoek en de gevoerde debatten verzamelde appreciatielementen ex aequo et bono begroot te worden en wordt ze aldus bepaald op 450.000 fr. Tot betaling van die meerwaarde dienen beklaagden solidair veroordeeld te worden als herstelmaatregel.

3. De veroordeling, op grond van artikel 65, § 1, c, van voornoemde wet, tot een bedrag gelijk aan de gehele door het goed verkregen meerwaarde of een deel daarvan, die als

doel beoogt door de wetgever gewild, het algemeen belang van de gemeenschap te beschermen, namelijk de verwezenlijking van een goede ruimtelijke ordening, strekt tot herstel van het tenietdoen van de gevolgen van de wetsovertreding, in dit geval een onwettige verrijking, en behoort tot de strafvordering.

Deze wetsbepaling dient wegens haar strafrechtelijke aard, strikt geïnterpreteerd te worden. De te betalen geldsom is niet gelijk te stellen met een geleden nadeel, maar met het geheel of een deel van de verrijking.

Uit dit alles volgt dat op zodanige geldsommen, bij gebrek aan wettelijke bepaling in die zin, geen interest loopt en de vraag van de burgerlijke partij tot het toekennen van een vergoedende interest die een vorm van schadevergoeding is, af te wijzen is (Cass., 13 december 1977, A.C., 1978, 443).

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

1e KAMER — 12 NOVEMBER 1985

Voorzitter: mevr. De Man

Raadsheren: de hh. Van Gelder en Raymaeckers

Advocaten: mrs. De Hondt en Buyskens

Overeenkomst — 1. Toestemming — Vlaag van zinsverbijstering — 2. Precontractuele aansprakelijkheid — Artikel 1386bis B.W.

1. Een overeenkomst gesloten in een vlaag van zinsverbijstering is nietig wegens de volledige afwezigheid van een vrije wil. Het ontbreken van een vrije toestemming mag met alle middelen rechtens worden geleverd.

2. De wederpartij kan op grond van art. 1386bis B.W. naar billijkheid schadevergoeding vorderen wegens het nietgaan van de overeenkomst.

T. t/ D.

Overwegende dat D. op 29 juni 1977 T. dagvaardde tot betaling van een met rente en kosten te vermeerderen bedrag van 200.000 fr., onder aftrek van een bedrag van 15.000 fr. dat D. nog aan T. verschuldigd was, en dit om de volgende redenen: op 23 februari 1977 stelde D. een bedrag van 200.000 fr. aan T. ter hand, zo gezegd «als voorschot op het overnemen van lingerie T.» ; D. deed dit in een vlaag van waanzin, zodat hij geen geldige toestemming kon geven om zich door een overeenkomst te verbinden; D. vordert de nietigverklaring van de beweerde door hem gesloten overeenkomst en de terugbetaling van het bedrag van 200.000 fr.; minstens heeft D., kort voor de betaling, bij monde van zijn echtgenote en schoonvader afgezien van een eventuele overname van de lingerie; T. bevestigde dit in een brief van 3 mei 1977; ook in die omstandigheden moet het voorschot worden terugbetaald; de betaling is nietig wegens gebrek aan toestemming, minstens dient de verbreking te worden vastgesteld en in beide gevallen moet het voorschot worden terugbetaald;

Overwegende dat, bij vonnis van 23 mei 1979 van de

Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen, dr. S. als expert werd aangesteld om onder andere na te gaan of D. op 23 februari 1977 in zulk een staat van zinsverbijstering verkeerde dat hij niet op geldige wijze zijn toestemming had kunnen geven;

Overwegende dat dit vonnis werd bevestigd bij arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen op 29 april 1981;

Overwegende dat, na expertise, bij vonnis waartegen hoger beroep van 29 september 1982, de overeenkomst van 23 februari 1977 nietig werd verklaard en T. veroordeeld werd tot terugbetaling van 200.000 fr. met rente en kosten, terwijl de tegenvordering van T. gebaseerd op art. 1386bis B.W., werd afgewezen;

Overwegende dat de stelling van appellant als volgt kan worden samengevat: 1° het deskundigenverslag van dr. S., is nietig en de eerste rechter mocht er geen rekening mee houden; 2° het deskundigenonderzoek levert niet het bewijs dat D. precies op 23 februari 1977 niet in staat was een geldige toestemming tot een overeenkomst te geven; 3° indien wordt aanvaard dat D. op 23 februari 1977 geen geldige toestemming kon geven, dan kon hij ook op 29 juni 1977 geen geldige toestemming geven tot de dagvaarding, zijnde een eenzijdige rechtshandeling; de dagvaarding is derhalve nietig; 4° subsidiair vordert T. op grond van art. 1386bis B.W. een schadevergoeding van 200.000 fr., hoewel het reël verlies hoger ligt;

Overwegende dat T. op 23 februari 1977 een kwijting ondertekende voor ontvangst van 200.000 fr., zoals in de dagvaarding vermeld; (...)

Overwegende dat de raadsman, die geraadpleegd werd door mevrouw D., daar Luc D. in een psychiatrisch ziekenhuis verbleef, T. op 18 mei 1977 aangetekend aanmaande het bedrag van 200.000 fr. terug te betalen;

Overwegende dat in die brief onder andere werd gezegd: dat D. sedert 25 maart in de kliniek opgenomen werd, in een toestand van waanzin die reeds maanden voordien merkbaar was en die T. moest hebben opgemerkt; dat slechts 50.000 fr. van het voorschot eigendom was van D. en de overige 150.000 aan zijn werkgever toebehoorden, feit waaruit de zinsverbijstering van D. bleek; dat een attest van psychiater dr. L. werd bijgevoegd;

Overwegende dat in dat attest van 11 mei 1977, de psychiater bevestigde dat D. het contract van 23 februari 1977 duidelijk sloot in een toestand van waanzin en dat hij op die datum niet verantwoordelijk was voor zijn daden;

Overwegende dat dr. De B., zenuwarts, op 16 juni 1977 attesteerde dat D. op 23 maart 1977 een hypomane verwardheidstoestand vertoonde;

Overwegende dat appellant de deskundige, dr. S., verwijt de partijen niet te hebben uitgenodigd op alle verrichtingen en dat deze schending van art. 973 Ger. W. de nietigheid van het deskundigenonderzoek tot gevolg heeft;

Overwegende dat het verzuim van de deskundige, die niet vrijgesteld werd van die verplichting, de partijen op te roepen om aanwezig te zijn bij de verrichtingen van het deskundigenonderzoek en hun kennis te geven van zijn bevindingen — dit laatste is in dit geval trouwens wél gebeurd — geen nietigheid van het deskundigenonderzoek tot gevolg heeft (Cass., 8 mei 1978, *R.W.*, 1978-79, 1510);

Overwegende dat voor zoveel nodig wordt opgemerkt dat de belangen van appellant niet werden geschaad, daar hij alle vragen heeft kunnen stellen die hij wenste en niets hem

eventueel zou hebben belet een tegenexpertise, al dan niet in tegenwoordigheid van de expert, te bewerkstelligen;

Overwegende dat appellant de bewijswaarde van het onderzoek aanvecht;

Overwegende dat, met het oog op de beoordeling van dit middel, moet worden nagegaan wat juist de bedoeling was van de aanstelling van een expert;

Overwegende dat het duidelijk is dat D. geen wilsgebrek inroep of zou kunnen inroepen (dwaling, bedrog, geweld of gekwalificeerde benadeling);

Overwegende dat D. ook geen onbekwaamheid kan inroepen daar hij door de wet niet onbekwaam is verklaard (art. 1123 B.W.) en hij niet valt onder de personen, vermeld in art. 1124 B.W.;

Overwegende dat uit niets blijkt dat D. naderhand onbekwaam verklaard werd, zodat art. 503 B.W. niet van toepassing is;

Overwegende dat hij wel een beroep kon doen en doet op het ontbreken van geldige toestemming;

Overwegende dat het bewijs van het volledig ontbreken van toestemming op het tijdstip van de overeenkomst, door D. moet worden geleverd;

Overwegende dat dit bewijs door alle middelen rechtens kan worden geleverd en de rechter soeverein oordeelt over de geestestoestand op het ogenblik van de omstreden handeling;

Overwegende dat het in het licht van deze principes is dat de bewijswaarde van het deskundigenonderzoek moet worden onderzocht;

Overwegende dat dr. S. vaststelt, in 1981, dat D. behept is met een manisch depressieve psychose, waarvan de opstoten met hallucinatoire verschijnselen gepaard kunnen gaan;

Overwegende dat hij besluit ernstige redenen te hebben om te veronderstellen dat die ziekte van die aard was en betrokkene reeds in zulk een graad van zinsverbijstering verkeerde op 23 februari 1977 dat hij op die dag niet verantwoordelijk was voor zijn daden en niet geldig zijn toestemming kon geven tot enige rechtshandeling of overeenkomst, aangezien zijn geest tijdelijk en wel precies op 23 februari 1977 zo was aangetast dat zijn vrije wil onbestaan- de was; (...)

Overwegende dat de expert hierbij duidelijk bedoelt dat hij «zeker» is op grond van afleidingen uit vaststaande gegevens maar dat hij, nu hij de patiënt niet gezien heeft op 23 februari 1977, geen absolute zekerheid kan vooropstellen in de zin dat hij het niet zelf heeft meegemaakt;

Overwegende dat deze houding van de expert getuigt van een gewetensvolle wetenschappelijke objectiviteit;

Overwegende dat de ziekte waaraan D. lijdt en de verschijnselen en kenmerken daarvan, de doktersbewijzen van geneesheren die hem vrij kort na februari 1977 behandel- den, en getuigenissen van familieleden, het feit dat hij 200.000 fr. betaalde zonder iemand te raadplegen, groten- deels met geld van zijn werkgever en hoewel hij de textiel- zaak van zijn ouders had kunnen voortzetten en alle andere elementen uit het deskundigenverslag, de ervaring van de expert in het ziektebeeld (duur van de manische opstoot), het hof de zekerheid geven dat D. op 23 februari 1977 niet in staat geweest is op geldige wijze in een koop-verkoop- overeenkomst toe te stemmen, zodat deze niet tot stand is gekomen en D. terecht de nietigheid inroept;

Overwegende dat T. de betaalde 200.000 fr. dient terug te geven;

Overwegende dat, uit het feit dat D. op 23 februari 1977 door zinsverbijstering niet in staat was toestemming te geven, afleiden dat ook de dagvaarding van 29 juni 1977 ipso facto nietig is, een gevolgtrekking is die te ver gaat en die trouwens feitelijke grondslag mist;

Overwegende dat namelijk niet bewezen wordt dat D. op 29 juni 1977 nog steeds in dezelfde toestand verkeerde als in februari;

Overwegende dat D. handelingsbekwaam was en het mandaat van zijn raadsman niet betwist wordt;

Overwegende dat de tegeneis van T. steunt op art. 1386bis B.W.;

Overwegende dat T. terecht opwerpt dat art. 1386bis B.W. zowel toepassing vindt op de contractuele aansprakelijkheid zowel als op de buitencontractuele;

Overwegende dat de rechter de schade die ontstaan is door het feit, dat, indien begaan door iemand die de controle over zijn daden had, een contractbreuk zou uitmaken, geheel of ten dele, naar billijkheid kan toekennen;

(...)

Overwegende dat het hof de schadeloosstelling, rekening houdend met de ongunstige financiële toestand van D., die uit het expertiseverslag blijkt, ex aequo et bono vaststelt op 25.000 fr.;

Overwegende dat de bedragen van 200.000 fr. en 25.000 fr. gecompenseerd worden;

(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 19 FEBRUARI 1986

Voorzitter: de h. Van Malderen

Raadsheren: mevr. del Carril en de h. Winnen

Advocaten: mrs. Robyns loco Van Haeleweyck, Pelgrims en Vaes loco Vandenberg

Verzekering — Motorrijtuigen — Ongeval veroorzaakt door een verzekerde met motorrijtuig van derde, die eveneens verzekerd is — Vordering van die derde tegen de verzekeraar van de schadeveroorzaker.

C., verzekerde bij verzekeraar G., had zijn motorfiets geleend aan de minderjarige zoon van V. De minderjarige veroorzaakte een ongeval waarbij C. gewond werd. Vader V. was voor zijn eigen auto verzekerd bij dezelfde verzekeraar G. Deze verzekering gold krachtens art. 4.1, b, van de polis ook voor zijn zoon.

De krachtens art. 70, § 2, Z.I.V.-wet in de rechten van C. getreden verzekeringsinstelling heeft voor de aan C. verstrekte prestaties een verhaal tegen de verzekeraar van V. Dit verhaal wordt niet uitgeschakeld door de omstandigheid dat art. 7 van de polis waarin de aansprakelijkheid van C. wordt verzekerd, hem als eigenaar van de motorfiets van alle recht op schadevergoeding uitsluit. Daaraan doet ook niet af de omstandigheid dat de bestuurder en de eigenaar van de in het ongeval betrokken motorfiets toevallig bij dezelfde verzekeraar verzekerd zijn.

V., S. en V. t/ L.C.M. en N.V. G.

Overwegende dat de eerste rechter op een duidelijke en omstandige wijze de feitelijke en juridische elementen van de vordering, aanvankelijk door eerste geïntimeerde L.C.M. ingesteld, uiteenzette; dat het hof ernaar verwijst;

Overwegende dat getracht wordt de oorzaak van het litigieuze ongeval van 26 augustus 1979, te Boortmeerbeek, aan overmacht toe te schrijven; dat een dergelijke overmacht niet wordt aangetoond en uit niets, althans niet uit de gegevens van het strafdossier, blijkt; dat integendeel de oorzaak van het ongeval te wijten is aan een niet aangepaste snelheid ontwikkeld door derde appellant en de omstandigheid dat door Joris C. een motorvoertuig werd toevertrouwd aan een persoon die niet in het bezit was van een geldig bewijs voor het besturen van een dergelijk voertuig;

Overwegende dat zulks erga omnes vaststaat ingevolge het in kracht van gewijsde getreden vonnis gewezen door de Politierechtbank te Leuven op 5 maart 1980; dat hieruit volgt dat overmacht als oorzaak van het ongeval dient te worden uitgesloten en overbodig geargumenteed wordt dat «ten onrechte gesteld werd dat C. medeaansprakelijk is door zijn bromfiets toe te vertrouwen aan derde appellant»; dat, zoals gezegd, C. voor dit feit werd veroordeeld en dit feit één van de rechtstreekse oorzaken van het ongeval was;

Overwegende dat het toevertrouwen van een voertuig aan een onbevoegde persoon, zoals ten deze, aan derden ernstige schade kan veroorzaken wanneer deze onbevoegde persoon met het toevertrouwde voertuig een ongeval veroorzaakt; dat de eigenaar of de houder een risico neemt door zijn voertuig aan een onbevoegde uit te lenen en er dan ook de gevolgen van moet dragen;

Overwegende dat luidens vermeld vonnis de twee eerste appellanten krachtens artikel 1384, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek burgerlijk aansprakelijk werden gesteld voor de feiten gepleegd door hun toen minderjarige zoon, derde appellant;

Overwegende dat eveneens het verhaal van tweede geïntimeerde ten laste van derde appellant gegrond werd verklaard in zoverre dat gebaseerd was op de artikelen 24 en 25.6 van de modelpolis, aangezien derde appellant definitief veroordeeld werd om een voertuig te hebben bestuurd zonder in het bezit te zijn van een geldig rijbewijs, voor welk misdrijf het verhaal van de verzekeraar contractueel was voorzien;

Overwegende dat op de datum van het ongeval Joris C. — verzekerde voor ziekte en invaliditeit van de L.C.M. — zijn motorvoertuig, waarvan het risico verzekerd was bij de N.V. G., ter besturing had overgedragen aan zijn vriend, derde appellant, wiens vader, eerste appellant, bij dezelfde verzekeraar, de N.V. G., verzekerd was doch voor een personenwagen;

Overwegende dat, hetgeen trouwens door tweede geïntimeerde niet wordt tegengesproken, de derden, slachtoffers van het ongeval, vergoed werden op basis van artikel 4.1, b, van de modelpolis van het verzekeringscontract gesloten door eerste appellant luidens hetwelk de burgerlijke aansprakelijkheid van de verzekeringnemer, diens echtgenote en bij hem inwonende kinderen gedekt is voor de ongevallen veroorzaakt door een aan derden toebehorend motorvoertuig dat zij toevallig besturen, zelfs wanneer het om-

schreven voertuig nog in gebruik is;

Overwegende dat de polis van eerste appellant voor de vergoeding van deze schade toegepast werd, hetgeen kan worden afgeleid uit het feit dat tweede geïntimeerde ten laste van derde appellant, als verzekerde van deze polis, haar verhaalrecht op grond van een zware fout (besturen zonder rijbewijs) uitoefende op grond van de artikelen 24 en 25.6 van deze polis;

Overwegende dat zulks terecht geschiedde doch dat hieraan, zoals zal worden uiteengezet, bepaalde juridische gevolgen verbonden zijn;

Overwegende dat de eigen schade van Joris C. niet vergoed werd op de overweging dat deze bij dezelfde verzekeraar voor zijn motor, waarmee het ongeval werd veroorzaakt, voor burgerlijke aansprakelijkheid verzekerd was;

Overwegende dat de vergoeding aan Joris C. en nadien aan de L.C.M., als gesubrogeerde in diens rechten, door de eerste rechter ontzegd werd omdat hij krachtens artikel 7.1, 2°, van de modelpolis opgenomen in zijn verzekeringscontract als eigenaar en verzekeringnemer van zijn motor van alle recht op schadevergoeding was uitgesloten;

Overwegende dat de eerste rechter door aldus te redeneren de verzekeringspolis van eerste appellant en Joris C. onderling heeft vergeleken en toegepast en tot de conclusie kwam dat artikel 7 van een polis artikel 4.1, b, van een andere polis uitschakelde en als het ware neutraliseerde door de enkele omstandigheid dat de bestuurder en de eigenaar van het in het ongeval betrokken motorvoertuig toevallig bij dezelfde verzekeraar verzekerd waren;

Overwegende dat met deze redenering niet kan worden ingestemd;

Overwegende dat niet betwist wordt dat derde appellant op vrij toevallige wijze het voertuig van zijn vriend bestuurde terwijl het voertuig, waarvoor zijn vader, eerste appellant, een polis bezat, nog in omloop was; dat aldus terecht artikel 4.1, b, werd toegepast;

Overwegende dat Joris C. op dat ogenblik plaats had genomen op zijn persoonlijke motor; dat niet kan worden betwist dat overeenkomstig artikel 7 van zijn polis hij geen aanspraak maken kon, als eigenaar en verzekeringnemer, op vergoeding van zijn eigen schade;

Overwegende dat de contracten uitgelegd dienen te worden in de zin dat zij overeenkomstig artikel 1157 van het Burgerlijk Wetboek enig gevolg kunnen hebben; dat de door de eerste rechter gevolgde redenering een zodanig effect niet sorteert;

Overwegende dat een dergelijk gevolg, uitsluitend afgeleid uit de toevallige omstandigheid dat bestuurder en eigenaar van een zelfde risicodragend voertuig bij een zelfde verzekeringsorganisme zijn aangesloten, wettelijk niet verantwoord is; dat het niet opgaat twee polissen onderling te vergelijken waarvan noodzakelijkerwijze de ene een «res inter alios acta» voor de andere moet zijn;

Overwegende dat als basis voor de schaderegeling in het algemeen, ongeacht wie het slachtoffer was, die polis in de eerste plaats toegepast diende te worden welke de schade kon vergoeden die de betrokken bestuurder veroorzaakte, in casu derde appellant; dat hieruit volgt dat diende te worden geabstraheerd van de polis C. die totaal afgescheiden is van de polis V.;

Overwegende dat artikel 4.1, b, van deze polis totale toepassing diende te krijgen; dat bewust artikel bovendien

aanvullend is en van toepassing is telkens als de benadeelde voor zijn schade geen vergoeding kan krijgen met toepassing van een ander lopend contract dat de burgerlijke aansprakelijkheid dekt, specifiek die voortvloeiend uit het gebruik van een motorvoertuig, zodat een verwijzing naar een eventuele gezinspolis, die inzake gebruik van motorvoertuigen niet van toepassing is, irrelevant is en trouwens nergens door enig stuk bevestigd wordt.

Overwegende dat, zoals hierboven is aangetoond, Joris C. overeenkomstig artikel 7 van zijn polis van alle recht op vergoeding van zijn eigen schade uitgesloten is; dat zulks ook het geval geweest zou zijn mocht hij bij een andere verzekeraar dan die van de bestuurder aangesloten zijn geweest; dat het feit dat het toevallig dezelfde verzekeraar is aan deze toestand niets verandert;

Overwegende dat artikel 4.1, b, om enig effect te sorteren, dient te worden uitgelegd in de zin dat de eigenaar van het gelijkgestelde voertuig (C.) moet worden beschouwd alsof hem de schade was toegebracht door de toevallige bestuurder (V.) die zijn eigen voertuig (zijn personenwagen) bestuurde, zodat hij met toepassing van deze polis als een derde moet worden beschouwd (Hof Gent, 18 september 1981, *R.W.*, 1982-83, 42);

Overwegende dat het incidenteel beroep van de L.C.M. derhalve principieel gegrond is en de eerste rechter ten onrechte de N.V. G. buiten de zaak heeft gesteld;

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

4e KAMER — 22 MEI 1985

Voorzitter: de h. Mertens

Rechters: mevr. Claus en de h. Van Craen

Advocaten: mrs. Wagner, Van Buyten loco Grootjans, Dyck en Buysens loco Van Goethem

Onrechtmatige overheidsdaad — Politie — Gebruik vuurwapens.

Het gebruik van vuurwapens door de politiediensten dient beperkt te blijven tot uitzonderlijke gevallen, zoals o.m. zelfverweer en noodtoestand. Zij begaan een fout in de zin van de artikelen 1382 e.v. B.W. indien zij het vuur openen op een overhaaste en paniekerige wijze en zonder acht te slaan op het gevaar voor de burgers.

V. t/ Stad Antwerpen en Belgische Staat

Op 15 mei 1981 werd de wijkpolitie zowel als de politie van de opsporingsdienst aan de Vestingstraat te Antwerpen omstreeks 9.30 uur gealarmeerd dat er zich een gewapende overval had voorgedaan aan de Hovenierstraat, nr. 11, waarbij twee gemaskerde mannen betrokken waren. Een van hen vluchtte langs de Vestingstraat, richting Pelikaanstraat. Hij had een vuurwapen in de hand. Hij werd overmeesterd, nadat hij zelf gewond werd door een van de drie kogels die door twee agenten werden afgevuurd, en nadat hij met zijn wapen een taxichauffeur had bedreigd. V., die in de Pelikaanstraat de Vestingstraat overstak, werd getroffen

fen door een van de afgevuurde kogels. Nadien bleek dat alleen de politieagenten geschoten hadden.

Overwegende dat de Belgische Staat, steunend op het niet aangevochten beginsel dat het enkele feit, aan een ander schade toe te hebben gebracht, op zichzelf niet impliceert dat noodzakelijkerwijze een fout werd gepleegd in de zin van de artikelen 1382 of 1383 B.W., zich beroept op de artikelen 416 en 417 Sw. aangaande de wettige verdediging van zichzelf of van anderen, op artikel 257 Sw. betreffende het gebruik van geweld door gezagdragers, zoals politionele overheden, en op artikel 2.2, a en b, van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens; dat meer bepaald wat dat verdrag betreft het gebruik van geweld toegelaten is, ten einde een rechtmatige arrestatie te verrichten;

Overwegende dat eerste verweerder ten onrechte stelt dat deze internationale rechtsregel, door België geratificeerd, door deze ratificatie de Belgische interne rechtsregels zou primeren;

dat eerste verweerder immers hierbij uit het oog verliest dat artikel 60 van hetzelfde verdrag bepaalt dat geen enkele bepaling van het Verdrag enige beperking mag inhouden van de fundamentele rechten van het individu, zoals deze gewaarborgd worden door dit zelfde interne recht (J. Velu, *Revue de la Gendarmerie*, april 1968, p. 9, nr. 12; zie ook: J. D'Haenens, «Het gebruik van vuurwapens ...», *R.W.*, 1968-69, 246); dat, in dit verband, nuttig kan verwezen worden naar de openingsrede, uitgesproken door advocaat-generaal Six, waar deze verklaart: «In België blijven de gevallen (waarbij gebruik mag worden gemaakt van een vuurwapen) strikt beperkt tot de wettige verdediging, de noodtoestand, de gevallen ... (in casu zonder belang) en ten slotte de gevallen met een wettelijk motief zoals bepaald door artikel 257 Sw.»;

Overwegende dat de feitelijke toestand ter plaatse, gelet op de aanwezigheid van verschillende voorbijgangers, alleen dan het gebruik van vuurwapens kon rechtvaardigen, indien de agent zich bevond in staat van wettige zelfverdediging;

Dit laatste kan bezwaarlijk in het onderhavige geval toepassing vinden; immers moet het volgende vastgesteld worden:

— de politieagenten maakten gebruik van hun vuurwapens tijdens een achtervolgingsactie;

— de politieagenten stonden beschut tegen een eventuele schietactie van M.; uit niets is gebleken dat deze laatste de intentie had zijn vuurwapen daadwerkelijk te gebruiken, noch ten aanzien van burgers, noch ten aanzien van de politie; uit het sfeerbeeld, door de verschillende getuigen weergegeven, blijkt dat M. «zwaaide met zijn wapen» en een der getuigen voegt er zelfs aan toe dat hij de indruk verwekte «dronken» te zijn; nergens blijkt dat M. «gemikt» zou hebben op wie dan ook;

— de politieagenten hadden de «tijd» om hun «schuil-oord» te verlaten en zich in «schietpositie te zetten»; eveneens uit hun eigen verklaringen blijkt dat geen van hen duidelijk een omschrijving kan geven omtrent het aantal burgers in de omgeving van M.; in dit verband is de verklaring van V. kenschetsend waar hij stelt: «Ik weet niet of er veel volk was, ik had mijn aandacht vooral gericht op M.»; dit alles doet blijken dat ab initio door de agenten geen enkele andere optie, ten einde M. te vatten, werd overwogen dan een schietactie; dit moge ook blijken uit het feit dat geen

der agenten het slachtoffer gezien heeft, ofschoon zij zich onvermijdelijk moest bevinden in hun schietbaan (zij werd immers niet gewond door een «wegkaatsende kogel»);

Overwegende dat derhalve mag worden aangenomen dat er aan de zijde van de politieagenten geen sprake kan zijn van een imminent gevaar en dat zij voor hun schietactie weinig of geen rekening hebben gehouden met het gevaar voor andere burgers;

dat er blijkbaar in een overhaaste en paniekerige reactie geschoten is zonder zich maar af te vragen of er andere technieken en/of tactieken bestonden om M. te vatten;

dat echter van politieagenten moet verwacht worden dat zij zich in alle omstandigheden beheerst en in de eerste plaats bekommerd en beschermend voor de medeburger gedragen, de eventuele aanhouding van een verdachte in casu van ondergeschikt belang zijnde;

Overwegende dat er, gelet op de bovenvermelde omstandigheden, bezwaarlijk sprake kan zijn van wettige zelfverdediging;

Overwegende dat aldus moet worden aangenomen dat dame V. door de fout, zij het een lichte fout, te weten een gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg, van de politie werd gewond;

(...)

POLITIETRECHTBANK TE SINT-GENESIUS-RODE

13 MEI 1986

Rechter: de h. Lauwers

Advocaat: mr. Versluys-Dunesme

Wetten, decreten en besluiten — Gemeente — Verordening van de burgemeester — Wettigheidscontrole.

De politieverordening van 15 juli 1985 waarbij de burgemeester van Florennes voor de periode van 26 juli tot 2 september 1985 samenscholingen van vier of meer personen op een deel van het grondgebied van de gemeente verbiedt, is onwettig, daar ze als reden van uiterste spoed slechts het gevaar voor beschadiging van militaire installaties aanvoert, in welk geval art. 94 van de Gemeentewet de burgemeester geen bevoegdheid geeft, en voorts uit de motivering niet blijkt dat het niet meer mogelijk was de gemeenteraad nog tijdig bijeen te roepen en derhalve de dringende aard van de verordening niet duidelijk is.

C.

Telastlegging: beklaagd te Florennes, deelgemeente Rosée, op 6 augustus 1985, deel uitgemaakt te hebben van een samenschooling van vier personen en meer op de openbare wegen gelegen binnen een straal van vijfhonderd meter van de militaire omheining, alsook op het gehele grondgebied van de voormalige gemeente Rosée (artikelen 1 en 3 van de politieverordening van de burgemeester van Florennes van 15 juli 1985).

Beklaagde vervolgd wegens overtreding van de artikelen 1 en 3 van de politieverordening van de burgemeester van Florennes, genomen op 15 juli 1985. Zijn raadsman legt

een conclusie neer waarbij gevraagd wordt deze verordening niet van toepassing te verklaren.

Vooraf moet worden vastgesteld dat er geen enkele mogelijke vorm van samenhang bestaat of kan bestaan tussen dit geschil enerzijds en de procedure tot *nietigverklaring* van onder meer deze zelfde politieverordening anderzijds, zoals deze voor de Raad van State werd ingeleid door een zekere Kris Van H.

I. De rechterlijke wettigheidscontrole

Luidens artikel 107 van de Grondwet past de rechtbank de gemeentelijke verordeningen alleen toe in zoverre zij met de wetten overeenstemmen.

De wettigheidscontrole is de controle op de naleving door de administratieve overheden van het wettigheidsbeginsel in zijn beide aspecten: controle op het feit of de administratieve overheidsakte steun in de Grondwet of de wetten vindt én of zij in overeenstemming is met deze normen ... (A. Alen, *Rechter en Bestuur in het Belgisch Publiekrecht*, nr. 6).

De exceptie van onwettigheid is een verweermiddel dat aan een gedingvoerende partij toelaat in de loop van het geding de «onwettigheid» van een haar tegengestelde administratieve overheidsakte in te roepen, om de rechter te bewegen deze akte niet toe te passen (A. Alen, *op. cit.*, p. 11).

In het strafrecht is het wettigheidsbeginsel van essentieel belang daar, krachtens de artikelen 7, tweede lid, en 9 van de Grondwet, die het beginsel «Nullum crimen, nulla poena sine lege» huldigen, zowel de kwalificatie der strafbare feiten als de bepaling van de aard en de maat der straffen enkel door of krachtens een wet kunnen gebeuren; zo de enige grondslag van de strafvordering bestaat in de overtreding van een administratieve overheidsakte en de verdachte erin slaagt voor de strafrechter de onwettigheid van die akte aan te tonen, verdwijnt meteen de grondslag van de strafvordering en is de verdachte niet strafbaar (A. Alen, *op. cit.*, p. 14).

II. De bevoegdheid van de burgemeester

A. Beginselen

Overeenkomstig art. 78 van de Gemeentewet is het de gemeenteraad die de gemeentereglementen van inwendig bestuur en de gemeentelijke politieverordeningen maakt.

Met toepassing van artikel 94 van dezelfde wet kan de burgemeester «*motu proprio*» politieverordeningen uitvaardigen in geval van oproer, kwaadwillige samenscholing, ernstige stoornis van de openbare rust of andere onvoorziene gebeurtenissen, waarbij het geringste uitstel gevaar of schade zou kunnen opleveren voor de inwoners.

De burgemeester moë oordelen over de omstandigheden en de opportuniteit van een optreden op grond van artikel 94, hij heeft toch de plicht in zijn verordening mee te delen welke reden van uiterste spoed hij inroept die hem het recht geeft zich in de plaats van de gemeenteraad te stellen (Cass., 12 oktober 1896, *Pas.*, 1896, I, 278).

«Pour que l'article 94 puisse donner ouverture au pouvoir réglementaire exceptionnel du bourgmestre agissant seul, il faut la double condition d'un événement imprévu et d'une urgence telle que le moindre retard pourrait occa-

sionner des dangers ou des dommages pour les habitants; que le bourgmestre, en d'autres mots, ait été appelé à intervenir d'autorité sans qu'il eût été possible au préalable, de réunir le conseil communal» (Corr. Dinant, 17 februari 1937, *Rev. Adm.*, 1937, 228; Pol. Herstal, 21 november 1906, *Rev. Adm.*, 1909, 341; Vred. Nederbrakel, 3 maart 1908, *Rev. Adm.*, 1909, 303; Vred. Gedinne, 16 januari 1942, *Rev. Adm.*, 1942, 134; V. De Tollenaere, *Loi Communale*, nr. 776).

«Il ne suffit pas que le bourgmestre invoque l'urgence pour que son ordonnance soit légale. Il faut encore que l'urgence soit réelle. Lorsqu'il résulte du contexte même de l'ordonnance que l'urgence invoquée n'existait pas, l'ordonnance est illégale» (V. De Tollenaere, *op. cit.*, nr. 776, met verwijzing naar Cass., 31 mei 1926, *Rev. Adm.*, 1927, 101).

«Il y a lieu de remarquer que, en règle générale, une ordonnance du bourgmestre ne peut intervenir légalement en prévision d'un attroupement quelconque. Il est requis par la loi qu'il y ait attroupement *hostile*; une ordonnance de police du bourgmestre ne peut légalement être fondée sur la simple crainte d'un attroupement hostile» (V. De Tollenaere, *op. cit.*, nr. 784).

B. Toepassing

a. De bewuste politieverordening van 15 juli 1985 bepaalt woordelijk: «Vu l'extrême urgence justifiée par le risque de renouvellement d'atteintes portées récemment à la sécurité des installations susdites». Als reden van uiterste spoed die de burgemeester inroept om zich in de plaats te stellen van de gemeenteraad geeft hij dus *niet* aan gevaar of schade voor de inwoners, maar gevaar voor schade aan de Belgische en Amerikaanse militaire installaties. Artikel 94 van de Gemeentewet geeft in dit geval geen bevoegdheid aan de burgemeester.

b. De bewuste verordening van 15 juli 1985 heeft betrekking op de periode van 26 juli 1985 tot 2 september 1985.

Uit de motivering blijkt niet dat het op 15 juli 1985 niet meer mogelijk was de gemeenteraad tijdig bijeen te roepen.

Uit de artikelen 62, 63, 89 en 102 van de Gemeentewet in verband met de termijnen voor samenroeping van het college van burgemeester en schepenen en van de gemeenteraad enerzijds en met de termijnen voor bekendmaking anderzijds, blijkt nochtans dat het technisch mogelijk was de gemeenteraad wel tijdig te laten beslissen.

Het dringend karakter van de bewuste verordening, op 15 juli 1985, is niet duidelijk.

c. Wat gezegd wordt onder letter b is nog belangrijker wanneer wordt vastgesteld dat de verordening van 15 juli 1985 geen alleenstaand gegeven is, maar dat de burgemeester reeds op 20 mei 1985 en 24 juni 1985 verordeningen had gemaakt met toepassing van artikel 94 van de Gemeentewet waarbij precies dezelfde redenen van dringendheid werden aangehaald.

De verordeningen van 20 mei 1985 en 24 juni 1985 moeten in het kader van deze procedure weliswaar niet worden onderzocht, maar hun louter bestaan met de aangehaalde motivering, toont aan dat er op 15 juli 1985 geen sprake meer kon zijn van onvoorziene gebeurtenissen of van dringendheid.

C. Conclusie

Uit het voorgaande blijkt dat de verordening van de burgemeester van Florennes van 15 juli 1985, waarop de vervolging gebaseerd is, onwettig is.

Overeenkomstig artikel 107 van de Grondwet kan zij niet worden toegepast.

Derhalve verdwijnt de grondslag van de strafvordering zodat de verdachte niet strafbaar is.

(...)

NOOT—Tegen bovenstaand vonnis is geen hoger beroep ingesteld.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 14 februari 1986

Polders en wateringen — Belasting geheven door de polders — Goederen van de R.T.T. — Geen vrijstelling naar analogie met art. 25 van de wet van 19 juli 1930.

De bestreden beslissing (Bestendige Deputatie West-Vlaanderen, 22 november 1984) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat de bestreden beslissing oordeelt dat de vrijstelling van de polderbelasting 'haar grondslag vindt in het feit dat de Regie van Telefonie en Telegrafie een doel van algemeen nut nastreeft, en de goederen waarover zij beschikt uiteraard voor dit doel gebruikt worden, zodat het dan ook logisch en verantwoord is dat ze om dezelfde reden bij analogie van de polderbelasting zou worden ontheven' ;

«Overwegende dat, krachtens artikel 1 van de wet van 19 juli 1930 tot oprichting van de Regie van Telegraaf en Telefoon, een rechtspersoon in het leven wordt geroepen onder de benaming 'Regie van Telegraaf en Telefoon' ;

«Overwegende dat de onroerende goederen die de Staat op de dag van de oprichting van de Regie bij verweerster heeft ingebracht en die welke verweerster nadien voor de goede gang van de exploitatie, voor de uitvoering van de werken tot het aanleggen, veranderen of uitbreiden van de netten of voor alle andere behoeften van de Regie heeft aangekocht, krachtens de artikelen 4 en 5 van voormelde wet, aan verweerster in volle eigendom toebehoren ;

«Overwegende dat, naar luid van artikel 112, tweede lid, van de Grondwet, geen vrijstelling of vermindering van belasting kan worden ingevoerd dan door een wet ;

«Overwegende dat artikel 25, eerste lid, van de wet van 19 juli 1930 bepaalde: 'De Regie is met de Staat gelijkgesteld voor het toepassen van de wetten op de registratie-, zegel-, griffie-, hypotheek- en successierechten, op de met zegel gelijkgestelde taksen, alsmede op de andere rechtstreekse of onrechtstreekse belastingen. Zij is vrij van alle belastingen of taksen ten gunste van de provincieën en gemeenten' ; dat artikel 7 van het koninklijk besluit nr. 91 van 11 november 1967 de woorden 'op de met zegel gelijk-

gestelde taksen, alsmede op de andere rechtstreekse of onrechtstreekse belastingen' heeft weggelaten ;

«Overwegende dat artikel 113 van de Grondwet de polders machtigt, binnen de perken van de wet van 3 juni 1957, op de erven binnen het poldergebied belastingen te heffen ;

«Overwegende dat artikel 25 van de wet van 19 juli 1930, noch enige andere wettelijke bepaling verweerster van zodanige belasting vrijstelt ;

«Overwegende dat de bestendige deputatie uit de enkele vaststelling 'dat (verweerster) een doel van algemeen nut nastreeft en de goederen waarover zij beschikt uiteraard voor dit doel gebruikt worden', niet wettig heeft kunnen afleiden dat verweerster van polderbelasting is vrijgesteld.»

(Voorzitter : de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur : de h. Matthijs — Advocaat-generaal : de h. Tillekaerts — Advocaat : mr. Van Severen — In de zaak : Nieuwe Polder van Blankenberge t/ Regie van Telegrafie en Telefonie)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 28 februari 1986

Inkomstenbelasting — Advies van de fiscale commissie — Wettelijk vermoeden — Belastbaar bedrag vastgesteld overeenkomstig dat advies — Door de belastingsschuldige te leveren tegenbewijs.

Het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 15 januari 1985) wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat de belastingplichtige, ingevolge het bepaalde in het tweede lid van artikel 253 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, door bezwaar geen vermindering van de aanslag kan verkrijgen, tenzij hij het bewijs van het juiste bedrag van zijn belastbare inkomsten inbrengt, wanneer de administratie, ter uitvoering van artikel 252, tweede lid, van het wetboek, de belastingplichtige, samen met de kennisgeving van het met redenen omklede advies van de fiscale commissie, het bedrag van het inkomen laat kennen dat zij als grondslag van de aanslag neemt en die grondslag met het advies van de fiscale commissie overeenstemt ;

«Dat uit voormelde wetsbepalingen volgt dat, wanneer de administratie het door de fiscale commissie geadviseerde inkomen als grondslag voor de aanslag overneemt, het advies van de fiscale commissie betreffende de grootte van de belastbare inkomsten de waarde van een wettelijk vermoeden verwerft, zodat het vermoeden van juistheid dat kleefde aan de inkomsten vermeld in de aangifte die de belastingplichtige overeenkomstig de voorschriften van de artikelen 212 en 218 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen heeft voorgelegd, wettelijk geacht wordt te zijn weerlegd en het aan de belastingplichtige staat eventueel te bewijzen wat het juiste bedrag van zijn belastbare inkomsten is ;

«Overwegende dat het arrest, dat aanneemt dat de administratie de in het regelmatig en rechtsgeldig advies van de fiscale commissie vastgestelde belastbare inkomsten van verweerder heeft overgenomen, de bewijswaarde van het overgenomen advies negeert en de bestreden beslissing hierop grondt dat verweerder het door artikel 253, tweede lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen opgelegde

bewijs heeft geleverd doordat hij heeft aangetoond dat de administratie er niet in geslaagd is het bewijs te leveren dat de in de oorspronkelijke aangifte door verweerder opgegeven inkomsten onjuist zijn;

«Dat het arrest aldus de artikelen 253 en 245 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen schendt.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Rauws — Procureur-generaal: de h. Krings — Advocaat: mr. Houtekier — In de zaak: Belgische Staat t/ Van L.)

NOOT—Zie Cass., 19 november 1963, *Pas.*, 1964, I, 302.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 5 maart 1986

Wegverkeer — Rijbewijs en leervergunning — Art. 32 Wegverkeerswet — Voertuig toevertrouwd aan persoon die niet voorzien is van rijbewijs of als zodanig geldend bewijs — Geldigheid van het als rijbewijs geldend bewijs — Begeleider.

Het bestreden vonnis (Corr. Namen, 22 oktober 1985) beslist dat eiser, die in het bezit was van een als rijbewijs geldend bewijs, op het ogenblik dat hij reed, niet bijgestaan was door een begeleider, en het veroordeelt eiseres wegens het wetens toevertrouwen van een motorvoertuig aan een persoon die niet voorzien is van het bewijs dat geldt als rijbewijs. De vraag is of eiseres werkelijk optrad als begeleider.

«Overwegende dat het bestreden vonnis vermeldt 'dat uit het dossier blijkt — en dit wordt trouwens door (de eisers) niet betwist — dat op het ogenblik van het ongeval de (eiser) het voertuig alleen bestuurde; dat de (eiser) niettemin betwist dat hij op de openbare weg met een auto gereden heeft zonder de bijstand van de begeleider, ten deze zijn moeder (eiseres), op grond dat artikel 8, § 6, van het koninklijk besluit van 1 februari 1977 betreffende het rijbewijs niet vereist dat de begeleider lichamelijk aanwezig is in het voertuig; dat, zo het aanleren van manoeuvres in bijna stilstand en buiten de openbare weg of op parkeerstroken kan worden geacht te gebeuren met de bijstand van de begeleider, zelfs als deze niet in het voertuig zit, op voorwaarde dat hij er slechts enkele meters van verwijderd is en de leerling van zo nabij volgt dat hij hem raad of aanwijzingen kan geven, het duidelijk is dat de omstandigheden ten deze van zodanige aard zijn dat (eiser) niet meer kon worden geacht de bijstand te hebben gekregen van zijn begeleider; dat hij immers op de openbare weg reed op een zodanige afstand van zijn woning waar zijn begeleider is uitgestapt, dat hij een snelheid van ten minste 60 kilometer per uur kon halen, zoals blijkt uit de hevigheid van de botsing; dat de telastlegging 2 dus ontegenzeggelijk bewezen is; dat het aan (eiseres) ten laste gelegde feit eveneens bewezen gebleven is; dat het bewijs dat geldt als rijbewijs, alleen geldt voor de scholing die geschiedt met de bijstand van de begeleider; dat bij ontstentenis hiervan het bewijs niet langer als geldig moest worden beschouwd; dat (eiseres) bijgevolg niet kan betwisten dat ze wetens haar motorvoertuig had

toevertrouwd aan (eiser) die niet voorzien was van een geldig bewijs dat geldt als rijbewijs';

«Overwegende dat het bestreden vonnis door die vermeldingen de beslissing waarbij de eisers worden veroordeeld, regelmatig met redenen omkleedt en naar recht verantwoordt.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Resteau — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaat: mr. Moriau — In de zaak: L. en B.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 7 maart 1986

Faillissement — Vonnis van ambtshalve faillietverklaring — Schuldenaar niet vooraf gehoord — Recht van verdediging — Rechten van de mens — Vermelding van de redenen waarom het vonnis ambtshalve wordt uitgesproken.

De eisers, die als achtermannen van een failliete vennootschap ambtshalve failliet verklaard worden, vorderden voor het hof van beroep dat het vonnis nietig zou worden verklaard. Tegen het bestreden arrest (Hof Gent, 13 juni 1984), dat oordeelt dat daartoe geen redenen bestaan, voeren zij o.m. aan dat zij niet voor de zitting van de rechtbank waren opgeroepen en dus niet gehoord werden (vierde onderdeel van het middel) en dat het vonnis in concreto geen enkele reden van urgentie of algemeen belang vermeldde (vijfde onderdeel). De onderdelen worden als volgt verworpen:

«Wat het vierde onderdeel betreft:

«Overwegende dat de wetgever bevoegd is om het recht van verdediging te regelen in een bepaalde materie, zoals inzake faillietverklaring van een schuldenaar, inzonderheid wanneer de faillietverklaring ambtshalve geschiedt;

«Overwegende dat de wet de rechtbank van koophandel niet verplicht de schuldenaar te horen alvorens hem ambtshalve failliet te verklaren; dat het recht van verdediging van de niet gehoorde schuldenaar wordt gevrijwaard door de procedure van verzet tegen het vonnis van faillietverklaring;

«Overwegende dat uit het arrest blijkt dat de eisers in verzet gekomen zijn van het vonnis dat hen ambtshalve failliet had verklaard, zodat zij de mogelijkheid hebben gekregen hun verdediging voor de rechtbank voor te dragen; dat aldus noch het beginsel van het recht van verdediging, noch artikel 6.1 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens zijn geschonden;

«Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

«Wat het vijfde onderdeel betreft:

«Overwegende dat, zoals in het antwoord op het vierde onderdeel is uiteengezet, het recht van verdediging inzake ambtshalve geschiede faillietverklaring geregeld is bij de wet; dat de wet de rechtbank van koophandel die het faillissement uitspreekt, niet voorschrijft in haar vonnis de redenen te vermelden die haar genoopt hebben het faillissement ambtshalve uit te spreken; dat de eisers hun recht van verdediging inzake hun faillietverklaring hebben uitgeoefend door in verzet te komen van het vonnis dat hen failliet heeft verklaard; dat er aldus geen aanleiding bestond voor de appelrechters om dat vonnis nietig te verklaren;

«Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Caenepeel — Advocaat-generaal: de h. du Jardin — Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse — In de zaak: De K. t/ Faillissement De K.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 7 maart 1986

Merk — Maatstaf ter beoordeling van de vraag of een teken dient om de waren van een onderneming te onderscheiden.

Steunende op haar gedeponeerde merken "Centre Lessive St. Marc", «Onderhoud St. Marc» en «St. Marc Ménage», had eiseres de nietigverklaring gevorderd van het door verweerster verrichte depot van het merk «Marc Zeepcentrale». Ten aanzien van het tweede en het derde onderdeel van het middel tegen het bestreden arrest (Hof Gent, 23 februari 1984) dat de vordering afwijst, merkt het Hof van Cassatie op dat het onderzoek van die onderdelen de vraag doet rijzen welke maatstaf dient te worden genomen om te bepalen of een teken dient om de waren van een onderneming te onderscheiden, en het beslist dat het zich verenigt met het op 9 februari 1977 door het Benelux-Gerechtshof (R.W., 1977-78, 1169) gegeven antwoord, waarin wordt verklaard «dat voor de rechter bij de beantwoording van de vraag of in een bepaald geval een als merk gedeponeerde teken naar de eis van art. 1, eerste lid, BMW dient om de waren van een onderneming te onderscheiden, maatstaf dient te zijn of het desbetreffende teken, in aanmerking genomen alle omstandigheden van het geval, geacht kan worden op zodanige wijze de herkomst van de waar of waren, waarvoor het als merk teken is gedeponeerde, te demonstreren, dat het de wezenlijke functies van een individueel merk in de zin van evengenoemd wetsartikel vermag te vervullen». Het bestreden arrest wordt vervolgens op de hierna vermelde gronden vernietigd:

«Overwegende dat het arrest, hoewel het oordeelt dat de drie door eiseres gedeponeerde merken 'Centre Lessive St. Marc', 'Onderhoud St. Marc' en 'St. Marc Ménage', niettemin aanneemt dat die merken rechtsgeldig zijn; dat het arrest voorts aan eiseres de mening toeschrijft dat zij ten aanzien van haar drie merken geen enkele overeenstemming ziet 'met betrekking tot zeep en soortgelijke waren', en dat zij ervan overtuigd is dat het publiek in staat is de 'voor identieke of soortgelijke waren' bestemde drie merken duidelijk te onderscheiden; dat het arrest daaruit afleidt dat het publiek ook geacht moet worden het verschil te onderkennen tussen de drie door eiseres gebruikte merken en het door verweerster gedeponeerde merk 'Marc Zeepcentrale';

«Overwegende dat uit het voorgaande blijkt dat het arrest oordeelt dat, om als warenmerk in de zin van artikel 1, eerste lid, van de Eenvormige Beneluxwet op de Warenmerken te worden beschouwd, het desbetreffende teken of de desbetreffende tekens niet de herkomst van de waren behoeven te demonstreren, maar geschikt moeten zijn om de waar of waren naar hun soort te onderscheiden van identieke of verwante waren;

«Dat het arrest bedoeld artikel 1 schendt door op grond van die maatstaf te beslissen dat verweerster geen depot

heeft verricht van een merk dat overeenstemt met de eerder door eiseres gedeponeerde merken;

«Dat de onderdelen in zoverre gegrond zijn.»

(Voorzitter: de h. Caenepeel — Raadsheer-rapporteur: de h. Rauws — Advocaat-generaal: de h. du Jardin — Advocaten: mrs. De Gryse en Bützler — In de zaak: Vennootschap naar Frans recht S. t/ P.V.B.A. D.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 12 maart 1986

Wegverkeer — Art. 62 Wegverkeersreglement — Ontuimingspijl op kruispunt — Geen uitsluiting van de verplichting tegenliggers te laten voorgaan.

Het bestreden vonnis (Corr. Nijvel, 19 september 1985) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat het bestreden vonnis de beslissing dat het rijgedrag van de beklaagde M. normaal was, ofschoon het alcoholgehalte van zijn bloed op het ogenblik van het ongeval 1,34 gram per liter bedroeg en dat het bijgevolg niet is aangetoond dat het enige hem ten laste gelegde feit de oorzaak of een van de oorzaken van het ongeval is geweest, onder meer grondt op de considerans 'dat beklaagde, eenmaal op het kruispunt, links mocht afslaan, aangezien de pijl op groen stond en hij dus geen voorrang hoefde te verlenen aan tegenligger D.';

«Overwegende dat artikel 19.3, 3°, van het Wegverkeersreglement de linksafslaande bestuurder de verplichting oplegt voorrang te verlenen aan de tegenligger op de rijbaan die hij gaat verlaten; dat die verplichting niet onderworpen is aan de voorwaarde dat de voorranggerechtigde bestuurder normaal rijdt, voor zover hij althans geen niet te voorzien hindernis oplevert;

«Overwegende dat luidens artikel 62 van dat reglement een naar links gerichte pijl, afzonderlijk geplaatst bij het uitrijden van een kruispunt, betekent dat het tegenliggend verkeer op de rijbaan die de bestuurders bij het links afslaan gaan verlaten, tegengehouden wordt door een rood licht ten einde het ontruimen van het kruispunt te vergemakkelijken;

«Dat die bepaling de door artikel 19.3, 3°, van het Wegverkeersreglement opgelegde verplichting niet uitsluit;

«Dat het bestreden vonnis derhalve uit de enkele omstandigheid dat 'de pijl op groen stond' niet kon afleiden dat beklaagde geen voorrang hoefde te verlenen aan de tegenligger.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Rappe — Advocaat-generaal: de h. Velu — Advocaat: mr. De Bruyn — In de zaak: D. t/ M.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 19 maart 1986

Wegverkeer — Artt. 7.1 en 7.2 Wegverkeersreglement — Slijk op de weg — Geen belemmering — Geen signaleringsverplichting.

Het bestreden vonnis (Corr. Bergen, 17 september 1985) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat het vonnis vermeldt 'dat uit het geheel van de gegevens van het dossier blijkt dat er op de dag van de feiten, op de plaats van de twee ongevallen juist voorbij een bocht een grote slijklaag lag van ongeveer dertig meter lang en ongeveer vijftig centimeter breed';

«Overwegende dat het vonnis aldus vaststelt dat een onbekend gebleven persoon artikel 7.1 van het Wegverkeersreglement heeft overtreden ter zake dat hij het verkeer onveilig heeft gemaakt door voorwerpen of stoffen, ten deze slijk, op de openbare weg te werpen, te plaatsen, achter te laten of te laten vallen;

«Overwegende dat, ofschoon het krachtens diezelfde wettelijke bepaling tevens verboden is het verkeer te hinderen of onveilig te maken door belemmeringen aan te brengen op de openbare weg, het vonnis nochtans enkel de aanwezigheid van slijk vaststelt, hetgeen belemmering is in de zin van bovenvermeld artikel 7.1;

«Overwegende dat, luidens artikel 78.2 van het Wegverkeersreglement, ingeval degenen die de belemmeringen in het leven geroepen hebben in gebreke blijven, de overheid die het beheer van de openbare weg heeft, geen andere verplichting heeft dan die belemmeringen te signaleren;

«Dat dit onderdeel, in zoverre het de schending van artikel 78 aanvoert, gegrond is.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Resteau — Advocaat-generaal: mevr. Liekendael — Advocaten: mrs. Houtekier en Simont — In de zaak: Gemeente Ecaussinnes e.a. t/ B. e.a.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 20 maart 1986

Geneeskunst — Beslissing die een individuele maatregel oplegt om een overtreding van de regels van de plichtenleer te voorkomen of te doen eindigen — Beslissing met gezag van gewijsde.

Op de gevel van het gebouw waarin eiser zijn beroep uitoefende, was een plaat aangebracht met de vermeldingen «réhabilitation orale - implantation». De provinciale raad besliste dat die vermeldingen verwijderd moesten worden; deze beslissing werd op 17 mei 1983 bevestigd door de raad van beroep. Eiser, die meende dat het om een specialiteit en niet slechts om een tandheelkundige techniek ging, legde zich daarbij niet neer en behield de vermeldingen. Tegen de bestreden beslissing (Raad van Beroep van de Orde van Geneesheren, 20 november 1984), die eiser een tuchtstraf oplegt, voert eiser aan dat de beslissing van 17 mei 1983 geen jurisdictionele handeling was, maar een handeling die kon worden ingetrokken door opheffing of wijziging, zodat de bestreden beslissing het algemeen rechtsbeginsel van het gezag van gewijsde miskent door te oordelen dat de verbodsbepaling niet mocht worden gewijzigd door de provinciale raad.

«Overwegende dat de bestreden beslissing vaststelt dat de beslissing van 17 mei 1983 van de raad van beroep van de Orde van Geneesheren is genomen door een onafhankelijk, bij de wet ingesteld orgaan, dat na een contradictoir debat en met eerbiediging van het recht van verdediging, in een met redenen omklede en voor beroep vatbare beslissing moet uitspraak doen;

«Dat de bestreden beslissing uit die vaststellingen wettig afleidt dat de jurisdictionele uitspraken van dat orgaan gezag van gewijsde hebben binnen de perken van de door de wetgever aan de jurisdictie toegewezen bevoegdheid;

«Overwegende dat de beslissing van de provinciale raad van de Orde van Geneesheren, zelfs in de onderstelling dat zij de bovenvermelde aanspraken niet heeft beantwoord, in hoger beroep door een orgaan met volle rechtsmacht is bevestigd;

«Dat de bestreden beslissing, door te stellen dat de beslissing van de raad van beroep gezag van gewijsde heeft, geen van de in het middel aangewezen wettelijke bepalingen schendt.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Mahillon — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaten: mrs. Draps en De Bruyn — In de zaak: S. t/ Orde van Geneesheren)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 24 maart 1986

Werkloosheid — Sanctie — Afwezigheid van oproeping voor verhoor — Nietigheid.

Een werkloze (vrouw) wordt voor verhoor opgeroepen met betrekking tot het langdurig aanhouden van haar werkloosheidstoestand. Tijdens dit verhoor en tot rechtvaardiging van dit langdurig aanhouden legt zij een verklaring af die leidt tot de vaststelling dat zij zich vanaf de aanvang van haar werkloosheid onbeschikbaar stelde voor de algemene arbeidsmarkt. Uit het proces-verbaal van verhoor blijkt niet dat de werkloosheidsinspecteur haar op de hoogte stelt dat deze verklaring aanleiding kan geven tot een ontzegging of beperking van haar recht op uitkering.

Het bestreden arrest (Arbh. Brussel, 9 december 1982), dat de door de werkloosheidsinspecteur toegepaste uitsluiting met terugvordering van ten onrechte genoten uitkeringen bevestigt, wordt op de volgende gronden vernietigd:

«Overwegende dat artikel 174, eerste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 voorschrijft dat de inspecteur de werkloze oproept om hem te horen alvorens een beslissing te nemen waarbij het recht op uitkering wordt ontzegd of beperkt; dat het niet in acht nemen van dit voorschrift de nietigheid van de administratieve beslissing meebrengt, ook al mocht dit verzuim in het concrete geval de belangen van de werkloze niet hebben geschaad;

«Overwegende dat het arrest, dat vaststelt dat eiseres niet werd opgeroepen voor verhoor met betrekking tot een ontzegging of beperking van haar recht op uitkering, wegens onbeschikbaarheid voor de algemene arbeidsmarkt, niettemin oordeelt dat het recht van verdediging van eiseres niet is miskend, op grond dat het niet-naleven door de inspecteur van de wettelijke voorschriften tot waarborg van het recht van verdediging slechts een miskenning van dit recht meebrengt 'wanneer de gegevens van de zaak aantonen dat op grond van elementen die de betrokkene kon doen gelden tot staving van haar verweer, deze elementen aan de inspecteur onthouden werden, zodat hij bij ontstentenis hiervan niet op objectieve wijze tot de aangevochten besluitvorming kan overgaan';

«Dat het arrest zodoende zijn beslissing niet naar recht verantwoordt;»

(Eerste voorzitter-rapporteur: de h. Châtel — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaat: mr. Nelissen Grade — In de zaak A. t/ R.V.A.)

NOOT—In dezelfde zin: Cass., 7 februari 1983, *R.W.*, 1983-84, 1297; zie ook Cass., 10 september 1984, *R.W.*, 1984-85, 2637.

Hof van Cassatie (3e Kamer), 24 maart 1986

Verzekering — Verzekeringsovereenkomst — Bewijs — Vereiste van een geschrift.

Het bestreden arrest (Arbh. Antwerpen, afd. Hasselt, 20 oktober 1982) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat artikel 25, eerste lid, van de wet van 11 juni 1874 bepaalt dat de verzekeringsovereenkomst bij geschrift moet worden bewezen, welke ook de waarde van het voorwerp van de overeenkomst zij; dat luidens het tweede lid het bewijs door getuigen niettemin mag worden toegelaten, wanneer er een begin van bewijs door geschrift aanwezig is;

«Dat artikel 1347, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek begin van bewijs door geschrift noemt elke geschreven akte die uitgegaan is van degene tegen wie de vordering wordt ingesteld, of van de persoon door hem vertegenwoordigd, en waardoor het beweerde feit waarschijnlijk wordt gemaakt;

«Overwegende dat het arbeidshof het bewijs dat eiseres ermee akkoord ging om het voorwerp van de verzekering uit te breiden tot de risico's verbonden aan de uitvoering van dakbedekkingswerken put 'uit de overgelegde stukken';

«Dat uit het arrest niet blijkt dat een van de bedoelde stukken een geschreven overeenkomst is of beantwoordt aan de vereisten gesteld door artikel 1347 van het Burgerlijk Wetboek om als begin van bewijs door geschrift te kunnen worden aangemerkt.»

(Eerste voorzitter: de h. Châtel — Raadsheer-rapporteur: mevr. Basté-Swinnen — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaat: mr. Simont — In de zaak: Gemeenschappelijke kas D. t/ Fonds voor de Arbeidsongevallen e.a.)

NOOT—Betreffende de toepassing van art. 25 Verzekeringswet zie men Cass., 20 januari 1984, *R.W.*, 1983-84, 2333, *Arr. Cass.*, 1983-84, nr. 268, met noot.

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van het Departement Rechten U.I.A.

Aan het nazien van het Belgisch Staatsblad van februari 1986 verleenden hun medewerking: W. Lambrechts, J. Laenens en C. Van Den Wijngaert.

Terrorismeconventie

Door de wet van 2 september 1985 (*B.S.*, 5 februari 1986) werden de zg. «Terrorismeconventie» van de Raad van Europa (Europees Verdrag tot bestrijding van terrorisme, 27 januari 1977) en het «Akkoord van Dublin» (Overeenkomst tussen de Lid-Staten van de Europese Gemeenschap, Dublin, 4 december 1979) goedgekeurd. De voornaamste wijzigingen die hieruit voortvloeien betreffen 1) de uitleveringsexceptie voor politieke misdrijven en 2) het beginsel *aut dedere aut judicare*. Wat de uitleveringsexceptie voor politieke misdrijven betreft voorzien beide verdragen in een lijst misdrijven die voortaan niet meer als politiek of als daarmee aanverwant delict kunnen worden aangemerkt. Aldus worden *gedepolitiseerd*: vliegtuigkaping, luchtvaart-sabotage, aanslagen tegen diplomaten, gijzeling, «de strafbare feiten gepleegd met gebruikmaking van bommen, handgranaten, raketten, automatische vuurwapens of bom-brieven of -pakjes, voor zover dit gebruik gevaar voor personen oplevert», alsook de poging tot en de deelneming aan voornoemde strafbare feiten (artikel 1 Terrorismeconventie): daarnaast worden ook ernstige gewelddaden tegen personen, alsook tegen goederen, voor zover daardoor gemeen gevaar voor personen is ontstaan, *gedepolitiseerd*, zij het slechts op facultatieve wijze (artikel 2).

België heeft gebruik gemaakt van de in art. 13 geboden mogelijkheid een reserve te formuleren: het heeft zich zodoende voorbehouden de in art. 1 opgesomde misdrijven toch nog als politiek te kwalificeren, maar is hierbij verplicht de criteria, door art. 13 op niet-limitatieve wijze opgesomd, in acht te nemen: «bij de beoordeling van de aard van het strafbaar feit» zal het naar behoren rekening moeten houden met de «kenmerken die het een bijzonder gewicht verlenen zoals: a) dat door het feit gemeen gevaar is ontstaan voor het leven of de vrijheid van personen dan wel gevaar dat personen lichamelijk letsel oplopen: of b) dat door het feit personen zijn geschaad die niets hebben uit te staan met de achterliggende motieven: of c) dat wrede of verraderlijke middelen zijn gebruikt bij het plegen van het feit».

Deze reserve werd geformuleerd t.a.v. alle in art. 1 opgesomde misdrijven, behalve m.b.t. gijzeling. Aldus is, gijzeling uitgezonderd, België weliswaar niet «automatisch» gehouden tot de inwilliging van de uitleveringsverzoeken wegens de in het verdrag opgesomde terreurdaden, maar de personen om wier uitlevering voor dergelijke misdrijven wordt verzocht zullen zich minder gemakkelijk op de uitleveringsexceptie voor politieke misdrijven kunnen baseren om hun uitlevering aan te vechten.

Als compensatie voor deze afbrokkeling van het politiek asiel heeft de Terrorismeconventie de zgn. «discriminatie-clausule» ingelast die voorziet in de mogelijkheid de uitlevering te weigeren indien de opgeëiste persoon in de verzoe-kende staat vervolgingen riskeert wegens ras, religie, nationaliteit, enz. of indien zijn positie daardoor nadelig dreigt te worden beïnvloed.

Zij werd slechts een jaar geleden op algemene wijze in ons uitleveringsrecht ingevoerd: artikel 2bis van de Uitleveringswet, ingevoegd door de wet van 31 juli 1985 (*B.S.*, 7 sept. 1985).

Een andere — en waarschijnlijk de voornaamste — ver-

nieuwling die uit de Terrorismeconventie voortvloeit is de verplichting te vervolgen indien het uitleveringsverzoek wordt afgewezen (*aut dedere aut judicare*). Dit betekent dat uitleveringsverzoeken wegens misdrijven voorzien in de Terrorismeconventie, uitgaande van staten die eveneens door deze conventie gebonden zijn, voortaan een subsidiair verzoek tot overname van strafvervolgning zullen inhouden. Zodoende wordt hierdoor de mogelijkheid tot extraterritoriale toepassing van de strafwet aanzienlijk verruimd, doordat deze nu ook zal worden toegepast op extraterritoriale delicten die niet noodzakelijkerwijze binnen een van de aanknopingspunten van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering vallen (subsidiaire, universele bevoegdheid, «stellvertretende» strafrechtspleging). Of de betrokken bepaling uit de Terrorismeconventie rechtstreeks werkt dan wel een Belgische implementatiewet zal vereisen, moet nog blijken.

C. V.D.W.

Arbitragehof

1. Bij arrest van 22 januari 1986 (B.S., 8 februari 1986) heeft het Arbitragehof het decreet van de Franse Gemeenschap van 2 december 1982 «relatif aux institutions françaises d'enseignement qui dispensent un enseignement en dehors des limites territoriales de la Communauté française» vernietigd omdat de Gemeenschappen, die als publiekrechtelijke rechtspersonen over een «toegewezen» bevoegdheid beschikken, geen aanspraak kunnen maken op vrijheden die ten behoeve van de burgers zijn gewaarborgd om op grond daarvan een regeling te treffen met betrekking tot materies die in artikel 59bis, § 2, 2°, van de Grondwet uitdrukkelijk aan hun bevoegdheid zijn onttrokken.

2. a) Bij arrest van 30 januari 1986 (B.S., 12 februari 1986) worden in artikel 1 van het decreet van de Franse Gemeenschap van 30 juni 1986 inzake de bescherming van de vrijheid van het taalgebruik van de Franse taal in de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en hun personeel, alsook van de akten en documenten van ondernemingen opgelegd door de wet en de reglementen de woorden «of werkers die zich in het Frans uitdrukken» vernietigd.

b) Bij arrest van 30 januari 1986 (B.S., van 12 februari 1986) worden in het decreet van 19 juli 1973 van de Nederlandse Cultuurgemeenschap «tot regeling van het gebruik van de talen voor de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en de werknemers, alsmede van de door de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen» de volgende passages vernietigd:

— het decreet wordt vernietigd in zoverre het toepassingsgebied ervan, zoals het is omschreven in artikel 1, de gemeenten of groepen van gemeenten van het Nederlandse taalgebied omvat, palend aan ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat;

— in artikel 1, eerste lid, de woorden «of die personeelsleden in het Nederlandse taalgebied tewerkstellen»;

— artikel 4, § 3;

— in artikel 5, eerste lid, de woorden «alle boekhoudkundige documenten».

Meer over deze arresten vindt men bij Rimanque, K.,

«Een jaar rechtspraak van het Arbitragehof», *R.W.*, 1985-86, 2875-2896.

W.L.

Meeteenheden — De meter

De 17e Algemene Conferentie voor Maten en Gewichten heeft op 20 oktober 1983 een nieuwe definitie vastgesteld voor de eenheid van lengte. «De meter is de lengte van de weg die het licht in vacuüm aflegt in een tijd van 1/299 792 458 seconde». Deze bepaling werd juridisch vastgelegd in het K.B. van 4 februari 1986 tot wijziging van artikel 3 van de wet van 16 juni 1970 betreffende de meeteenheden, de meetstandaarden en de meetwerktuigen (B.S., 20 februari 1986).

W.L.

Vergoedingspensioenen

De wet van 29 januari 1986 (B.S., 21 februari 1986) beoogt een anomalie in de wetgeving inzake de vergoedingspensioenen weg te werken door de algemene regeling van de op 5 oktober 1948 gecoördineerde wetten op de vergoedingspensioenen toepasselijk te maken op de vreemdelingen en apatriden — in de praktijk gaat het over personen van joodse afkomst — die erkend werden als politiek gevangene overeenkomstig de wetten van 5 of 26 februari 1947, doch op het ogenblik van de feiten die aanleiding geven tot vergoeding de Belgische nationaliteit nog niet hadden verkregen.

W.L.

Vrederechters en politierechters ad hoc en ad interim — Inruststelling van lekenrechters

Ingevolge de wijzigingen aangebracht bij wet 31 januari 1986 (B.S., 27 februari 1986) aan art. 383bis Ger. W. wordt aan de vrederechters en aan de rechters in de politierechtbank de mogelijkheid geboden hun ambt na hun inruststelling verder *ad hoc* en *ad interim* uit te oefenen. Een vergetelheid wordt aldus hersteld (zie Laenens, J., «De rechterlijke macht in beweging», *R.W.*, 1984-85, (2537), 2545, nr. 29, en 2546, nr. 34). Deze aanvulling van de wet 17 juli 1984 houdende maatregelen van aard tot vermindering van de gerechtelijke achterstand (B.S., 21 juli 1984) heeft uitwerking met ingang van 1 september 1984.

Ter wille van de rechtszekerheid werd in diezelfde wet 31 januari 1986 art. 12 wet 17 juli 1984 houdende overgangsbepalingen inzake inruststelling van de magistraten in die zin uitgelegd dat het toepasselijk is op de raadsheren en rechters in sociale zaken en de rechters in handelszaken. De Raad van State achtte nochtans een dergelijke uitleggende bepaling overbodig (*Parl. St., Senaat*, 1984-85, nr. 817/1, 5, zie toch: Laenens, J., *a.w.*, 2542, nr. 18). Op te merken valt dat op grond van een enge interpretatie van het art. 12 wet 17 juli 1984 een aantal lekenrechters reeds in ruste gesteld werden (zie Verhegge, G., «De rechtsbedeling in het rechtsgebied», *R.W.*, 1984-85, 1356).

J.L.

KANTTEKENINGEN

Regels voor een rechter — «Domareregler»

Olaus Petri (1493-1552), die in Uppsala en Wittenberg studeerde, was een der leidende figuren bij het doorvoeren van de Reformatie in Zweden. Hij was een tijd kanselier van Gustaaf Wasa en werkte mee aan de vertaling van het Nieuwe Testament en de Bijbel van dezelfde Gustaaf Wasa (resp. in 1526 en 1541), eerste Koning van Zweden in de moderne tijd en hoofd van de Zweedse Luthers kerk.

Petri schreef de regels voor de rechter in de eerste helft der 16de eeuw; ze werden voor de eerste maal gedrukt in 1616. Nu nog worden ze als voorwoord tot de Zweedse «Svea's» «rijkswet» («rikes lag») gedrukt (grondwet en elke wijziging ervan). Het lijkt me de moeite er enkele uittreksels (vertaald uit het Zweeds — uitgave 1972) van aan te halen (uit *Litterära texter: Antologi för Studier i svenska*, blz. 17-18, door Margherita Giordano Lokrantz en Gunnar Lokrantz, uitgegeven in 1972 door het «Svenska Institutet»).

Men zal vaststellen dat vele adagia, uit het dagelijks leven gegrepen — soms berijmde — «woordspreuken», rechtsvoorschriften en neergeschreven gewoonten (soms teruggaande tot de tijd der Vikings: ± 775-1050) eveneens in het Romeinse recht en ons oud vaderlands recht voorkomen. Ook nu nog worden ze zelfs in België in de administratieve, burgerlijke en strafrechtspraak als algemeen rechtsbeginsel, of beginsel van behoorlijk bestuur of «recht»-spraak (soms ook krachtens grondwettelijke bepaling, de geest ervan of het gerechtelijk wetboek) eveneens toegepast, al bestaat er zeker geen rechtstreeks verband met procedureregels of bepalingen van goede rechtsbedeling uit het Hoge Noorden (der 16de eeuw!).

Hieronder worden enkele typische voorbeelden vermeld. Alle schakeringen en soms dichterlijke uitdrukkingen kunnen natuurlijk in een Nederlandse vertaling niet weergegeven worden. Maar de inhoud is zeker voldoende zinvol. Niet alle «regels» zijn onmiddellijk rechtsbindend, sommige zijn enkel beschrijvingen of aanbevelingen nopens het beeld van de «wijze (of ideale) rechter» of van hét (ware) (ideale?) «recht». Er schuilt evenwel zoveel waarheid, gewoonte(recht?), en (volkse?) wijsheid in dat ze m.i. ook in 1986 meer dan gewone belangstelling verdienen, zelfs voor de Vlaamse burgerlijke en, gedeeltelijk, de administratieve rechter, Belgische wetgever, rechtzoekende en rechtsstudent enz.

Ziehier dan enkele «domareregler» («domare» = rechter):

— een goed en wijs rechter is beter dan een goede wet, want hij kan altijd de wet «maken» volgens de gepastheid. Waar een boze en onrechtvaardige rechter zit, helpt geen goede wet, want hij verdraait deze wet en maakt ze onrechtvaardig naar zijn smaak (plezier);

— waar recht en motivering niet bestaan kan er evenmin een wet bestaan, want de redenen waarop de wet berust (of welke ze met zich mee brengt), bekrachtigt zij;

— elke wet moet met bescheidenheid (voorbehoud) bedreven (toegepast) worden, want «högsta rätt är största orätt» (= «summum jus, summa injuria») en genade (welwillendheid) moet met recht verbonden worden;

— de wet keurt niet alles goed wat ze niet bestraft, want alle vormen van wangedrag kunnen niet in het wetboek aangerekend (= vermeld) worden;

— de rechter trachte in elke wet op te sporen wat de bedoeling (opzet) was van hem die de wet maakte, anders wordt zij misbruikt en aangewend in een andere zin dan de bedoeling van de wetgever was;

— het welzijn van de grote massa («den menige mans bästa») is de opperste wet en daarom behoort dat wat de grote massa tot nut strekt, als wet beschouwd te worden zelfs al schijnt de geschreven wet naar de letter anders te luiden;

— 's Lands zeden — wanneer ze niet onredelijk zijn — dienen tot wet gerekend te worden, naar welke men oordeel vellen mag;

— slechte gewoonten mogen niemand helpen, d.w.z. niemand kan zijn zaak dienen door te verklaren dat er velen zijn die hebben gehandeld zoals hij; immers, het is gebleken dat hij tegen de wet heeft gehandeld;

— algemene spreuken worden vaak als wet toegepast, en ze zijn ook wet, zoals o.a. de hiernavolgende:

a) onwettelijke vangst is slechte vangst (olaga fång är ofång);

b) niemand mag rechter in eigen zaak zijn («Ingen må vara domare i sin egen sak»);

c) een eerloos man mag niet getuigen;

d) het is niet al waarheid wat waarheid schijnt («det är icke allt sant som sanning är likt»);

e) wie zijn vrijheid misbruikt, verdient ze te missen.

Zulke algemene spreekwoorden hebben dezelfde waarde als andere (geschreven) regels en zijn een grond waarop de wet berust en welke door de rechter gekend moet zijn.

— Waar geen geschreven wet over bestaat, zal men de billijke zeden en gewoonten van het land als wet beschouwen en op grond hiervan recht spreken (men denke vooral aan het handelsrecht bij ons).

— Gelijke misdaad verge — gelijke straf en daarom zal men er niet op letten dat de ene arm, de andere daarentegen rijk is, maar de ene zoals de andere straffen, waar een zelfde misdrijf begaan werd (men vergelijk slechts met de huidige artikelen 6 en 6bis van de Grondwet van België, of «alle Belgen zijn gelijk voor de wet» en «het standenverschil is afgeschaft»).

De Scandinavische rechtsstelsels (zie Frits Gorlé, Greta Bourgeois, Hubert Bocken, *Rechtsvergelijking*, Story-Scientia, 1985, nrs. 251; 230, 4; 162-165) zijn gekenmerkt door de geringe invloed van het Romeinse recht, al zijn er toch enkele gelijkenissen. Grondslag is nog steeds het plaatselijk gewoonterecht, dat evenwel vrij vroeg werd gecodificeerd (Zweden en Finland in 1350 en 1734). Vandaar de casuïstische opbouw van de wetboeken met veel ruimte voor rechtspraak, rechtsleer en rechtsspreuken.

Hierboven gaven we enkele staaltjes.

Is uiteindelijk het resultaat wel zo verschillend, inhoudelijk, van het onze?

R. Elst
dr. juris-rijksambtenaar

BOEKEN

H. VAN BOISTRAETEN, **Criminologie: wetenschap en ideologie**, in Interuniversitaire reeks Criminologie en strafwetenschappen, Kluwer, Antwerpen, 1985, XII + 238 blz.

Juristen en criminologen zijn dikwijls geen goede maatjes en dit meestal al bij hun opleiding. Criminologiestudenten zien de jurist als de «bourgeois» bij uitstek en voor de rechtsstudent is de criminoloog een langharige (hoewel dit nu wel veranderd is) kritikaster die van niets iets kent, maar overall kritiek op heeft en dan nog vooral op het recht en de rechtsbedeling.

Wanneer men als jurist dan een dergelijk boek in handen krijgt van iemand die om (goed) te beginnen, zichzelf al situeert als «radicaal» criminoloog, dan is het scepticisme te snijden. Dit neemt zo mogelijk nog toe wanneer men opmerkt dat het de bedoeling is van de auteur eindelijk de fundamentele van de criminologie boven te halen, waar men tot aan de publikatie van zijn boek naar zijn zeggen in een vicieuze cirkel van halve waarheden is blijven verstrikt zitten.

En wat zou nu het onderzoeksobject zijn aan de hand waarvan deze ware basis moet worden blootgelegd? Ja, inderdaad: eens te meer de Jeugdbescherming! Aandachtige lezers van de boekbesprekingen in dit tijdschrift zullen met enig genoegen terugdenken aan de vrij pikante literatuur in deze kolommen een zestal jaren geleden, ook naar aanleiding van de recensie van een criminologisch jeugdonderzoek.

De titel die Van Bostraeten aan zijn boek heeft meegegeven en zeker de opdracht die hij in zijn voorwoord eraan toedicht, dekken de lading niet.

Het doorgevoerde onderzoek inzake Jeugdbescherming vormt de grote hoofdbrok. Daarnaast is er een vrij vlot geschreven overzicht van de vier dominante stromingen die de criminologische wetenschap al gekend heeft, maar het eigenlijke grondslagenonderzoek blijft beperkt. Het besluit is dat eeuwen vooruitgaan nog niets hebben gewijzigd aan de ontologische situatie van de mens tegenover de kosmos en zijn lotsbestemming. Er dient nu eindelijk te worden gedacht over de bevrijding van de mens en dit zou dan kunnen door te onthullen dat macht en geweld de drijvende krachten zijn in de samenleving tot heden!

Toch zal dit niet zomaar kunnen, want: «De repressie verstrakt», «We staan voor een arrogante tentoonstelling van macht», en in de persoon van boeman Gol hangt de «afstotelijke situatie van het burgerlijk model ons weer boven het hoofd!». Het nieuwe liberalisme leidt tot een nieuw «law-and-order»-model met (uiteraard, waar bleef het zo lang) «fascistoïde therapieën».

Wij laten de lezer zelf oordelen en onthouden ons van commentaar, die trouwens niet te erg op prijs wordt gesteld. Zo worden de opwerpingen van raadsheer Carsau op de IVe Belgische criminologische dagen in 1978 smalend als «tussenkomen» tussen aanhangstekens betiteld.

Dit stoort ons in een doctorale verhandeling. Zo ook de zinsnede dat het moderne strafrecht van na de Franse revolutie een instrument is waarmee de armen op «zo heerlijke» wijze aan de machtswillekeur van de burgerij worden overgeleverd.

Dergelijke taal past bij een links pamflet dat wordt uitgedeeld aan een universiteitsrestaurant, maar niet in een wetenschappelijk werk dat pretendeert ernstig te zijn.

In één facet heeft de auteur wellicht zeker gelijk. Het bootje (of de verschillende bootjes) van de criminologie blijkt deerlijk losgeslagen, maar het is zeer de vraag of Harrie Van Bostraeten het terug naar veiligere oorden zal loodsen. Niettemin is de auteur verheugd over het feit dat zijn boek in een reeks mag worden gepubliceerd, die hoog in aanzien staat. Hiermee stijgt volgens hem de kans dat het tot op zekere hoogte au sérieux zal worden genomen. Proberen staat vrij...

Patrick Arnou

MAES, J.P. en VAN HULLE, **De hervorming van het bedrijfsrevisorat en de organisatie van het accountantsberoep**, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1985, 215 p.

Dit boek is een praktische commentaar bij de bepalingen van de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisorat en tot organisatie van het accountantsberoep.

Samen met de vennootschapswet van 5 december 1984 heeft de bovengenoemde wet een fundamentele verandering teweeggebracht ten aanzien van de controle en de informatie van ondernemingen. De nieuwe wetgeving kadert in een ruime stroom van informatie die door ondernemingen, vooral de grotere, moet worden geleverd en in een streven naar meer onafhankelijkheid bij de controle van de door de ondernemingen verstrekte informatie.

Het opzet van de auteurs was om de bepalingen van deze wet, die soms vrij uiteenlopende aangelegenheden betreffen, op een logische en coherente wijze toe te lichten. Daarbij werd rekening gehouden met waardevolle elementen uit de parlementaire voorbereiding van de nieuwe wet en met indicatieve bepalingen uit de vierde en achtste E.E.G.-richtlijn.

De auteurs zijn in dit opzet goed geslaagd. De twee grote delen van het boek bevatten een analyse van de hervorming van het bedrijfsrevisorat en van het beroep van accountant.

Bij de analyse van de hervorming van het bedrijfsrevisorat wordt in de eerste plaats aandacht besteed aan het statuut van de bedrijfsrevisor en de organisatie van het Instituut der Bedrijfsrevisoren. Met betrekking tot de toegang tot het beroep werden talrijke technische wijzigingen aangebracht aan de basiswet van 22 juli 1953. Aan het Instituut worden de nodige instrumentaria ter beschikking gesteld om de uitoefening van de taak van bedrijfsrevisor op hoog niveau te begeleiden en te besturen.

Cruciaal in de hervorming van het bedrijfsrevisorat staat het nieuw statuut van de vennootschapscommissaris. Tot voor de totstandkoming van deze wet was de functie van commissaris in België niet gebonden aan enige kwalificatie, tenzij bij vennootschappen die een publiek beroep hadden gedaan op het spaarwezen. Op grond van het nieuw art. 64, § 1, lid 2, Venn. W. moet de commissaris lid zijn van het Instituut der Bedrijfsrevisoren. Kleine vennootschappen (zie art. 12, § 2, van de Boekhoudwet, zoals recent gewijzigd door het K.B. van 16 januari 1986) hebben de keuze: ofwel benoemen zij een commissaris-revisor, ofwel maken zij gebruik van de mogelijkheid om geen commissaris te benoemen. In laatstgenoemd geval heeft elke vennoot individuele onderzoeks- en controlebevoegdheid, eventueel met bijstand van of vertegenwoordiging door een accountant. Het nieuw statuut van de vennootschapscommissaris wordt toegelicht en aandacht wordt besteed aan zijn taakomschrijving en aan zijn aansprakelijkheid. Centraal in het optreden van de commissaris-revisor is zijn onafhankelijkheid ten aanzien van de verschillende belangengroepen van de onderneming.

De nieuwe regeling waarbij in elke onderneming (bedoeld wordt: elke technische bedrijfseenheid, met uitzondering van de gesubsidieerde vrije onderwijsinstellingen) een of meer bedrijfsrevisoren moeten worden benoemd, wordt eveneens uitvoerig besproken. Zijn taak en de wijze van benoeming worden toegelicht. Belangrijk hierbij is dat in kapitaalvennootschappen met ondermingsraad de vennootschapscommissaris ook de functie vervult van controleur van de aan de ondernemingsraad verstrekte economische en financiële informatie.

Hoewel de titel van de wet alleen melding maakt van de hervorming van het bedrijfsrevisorat, wordt ook, zij het blijkbaar als aanhangsel, het beroep van accountant gereguleerd. Een analyse van titel en beroep van accountant is het voorwerp van het tweede deel van het boek. Het is aanneembaar dat een commentaar van het beroep van accountant, de toetreding tot het Instituut der Accountants en de organisatie ervan korter is dan deze van de bedrijfsrevisor. In het andere geval zouden de auteurs de door de wetgever aangegeven trend n.l. een stiefmoederlijke behandeling van het beroep van accountant, met de voeten treden.

Een boek dat mag pretenderen een eerste uitvoerige commentaar te brengen van een nieuwe, fundamentele hervormingswet, heeft vaak verdiensten en gebreken, inherent aan dergelijk soort van publikaties.

Het werk verdient alle lof omdat uiteenlopende nieuwe wettelijke regelingen op een duidelijke, overzichtelijke wijze worden besproken. Steeds wordt de nieuwe wetgeving in een historisch per-

spectief geplaatst en wordt de heilzame invloed van het E.E.G.-recht (achtste en vierde richtlijn) aangeduid. De parlementaire voorbereiding wordt nuttig aangewend op een selectieve en illustratieve wijze.

Een niet te vermijden gebrek van dergelijke publikaties is te wijten aan het beperkte perspectief waarover de auteur(s) bij het verschijnen van een nieuwe wet beschikt: reacties van de praktijk, door de toepassing van de wet gereleveerde problemen of rechtspraak ontbreken uiteraard. In het raam van taken inzake controle van de financiële toestand van de onderneming, is zeker niet uitgesloten dat in de toekomst nieuwe rechtspraak tot stand komt aangaande de aansprakelijkheid van de commissaris-revisor, hetzij wegens een tekortkoming in de uitoefening van zijn taak, hetzij wegens een overtreding van de Vennootschapswet of van de statuten. In dat verband kan o.m. reeds gewezen worden op een gevaar voor de controlerende vennoten in de kleine coöperatieve vennootschappen. Ingeval in de kleine vennootschappen wordt beslist om geen commissaris-revisor te benoemen, is normalerwijze het ander regime van toepassing n.l. de individuele vennoot heeft een eigen onderzoeks- en controlebevoegdheid. Omdat dergelijk regime in coöperatieve vennootschappen met veel aandeelhouders voor problemen kan zorgen, werd een bijzonder regime ingevoerd: de onderzoeks- en controlebevoegdheden kunnen worden overgedragen aan één of meer controlerende vennoten die door de algemene vergadering worden benoemd (art. 146bis, § 2, Venn. W.). Deze controlerende vennoten, in vele gevallen niet-professionelen, kunnen echter aansprakelijk zijn op dezelfde wijze als de (professionele) commissaris-revisor (tekortkoming in de taakuitoefening of overtreding van de Vennootschapswet of de statuten).

Het boek bevat soms herhalingen van reeds ontwikkelde ideeën, waarbij geen gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid tot interne verwijzing (zoals bv. p. 83-84, en de herhaling p. 90, waar gewezen wordt op de verplichting van de commissaris-revisor om de jaarlijkse algemene vergadering samen te roepen ingeval het bestuur zulks nalaat). Dergelijk euvel bezwaart de bondigheid.

Wellicht hadden de auteurs meer aandacht kunnen besteden aan de vele aspecten van overgangsrecht, dat in een kort derde deel wordt behandeld (zie o.m. dienaangaande: Laga, H., «Wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisorat, overgangsrecht en inwerkingtreding van de bepalingen betreffende de functie van bedrijfsrevisor ten aanzien van de ondernemingsraad en in de vennootschap», *R.W.*, 1984-85, 2929-2942).

Ten slotte moet worden gewezen op twee K.B.'s die na de publikatie van bovengenoemd boek tot stand kwamen: het K.B. van 16 januari 1986 (*B.S.*, 28 januari 1986) dat de criteria van art. 12, § 2, Boekhoudwet inzake kleine vennootschappen verhoogt (jaaromzet, exclusief BTW van 145 miljoen BF en balanstotaal van 70 miljoen BF) en het K.B. van 7 april 1986 (*B.S.*, 11 april 1986) dat een uitstelregeling bevat inzake de verplichting tot benoeming van een commissaris-revisor: in ondernemingen die in hun op of na 31 december afgesloten boekjaar wel de miljoenencriteria van 145 miljoen omzet en 70 miljoen balanstotaal halen, doch minder dan 50 werknemers tewerkstellen, mag de aanstelling van een bedrijfsrevisor als commissaris-revisor met een jaar worden uitgesteld n.l. tot de algemene vergadering na 1 maart 1987. Het is één van de verdiensten van de auteurs de eerstgenoemde wetswijziging reeds in het vooruitzicht te hebben gesteld (p. 55).

Op grond van art. 65, lid 4, Venn. W. in samenhang met art. 80bis Venn. W., kan de commissaris in de eindbeoordeling van zijn verslag een goedkeurende verklaring, een goedkeurende verklaring met voorbehoud of een afkeurende verklaring formuleren.

Na lectuur van dit boek is er geen reden voorhanden tot het maken van enig voorbehoud of tot het laten blijken van enige afkeuring. Deze publikatie verdient een goedkeurende verklaring.

Herman Braeckmans

J.D. VAN DEN BERG e.a., *Klapper op de rechtspraak en de rechtsliteratuur 1985*, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1986, 333 blz.

Wie onnodig zoeken in allerlei Nederlandse tijdschriften naar uitspraken van 1985 wil vermijden, beschikt thans weerom over de jaarlijkse Klapper. Hierin wordt de rechtspraak overzichtelijk door middel van trefwoorden gerangschikt. Deze werkwijze wordt ook

voor de literatuur gevolgd. Het zoeken naar het juiste trefwoord blijft echter vaak omslachtig. Het opstellen van een Benelux-trefwoordenlijst is zeker gewenst. Ten slotte nog dit: waarom negeren de samenstellers nog steeds de Nederlandstalige Belgische tijdschriften?

Jean Laenens

MEDEDELINGEN

Studiedag Arbeidsrecht Antwerpen 1987

De U.I.A. houdt in 1987 op 20 maart, 27 maart, 3 april, 24 april en 8 mei studiedagen over arbeidsrecht met het volgende programma:

Eerste sessie: 20 maart 1987

Voorzitterschap: prof. dr. M. Rigaux

- 14.30 u.: Het toepassingsgebied van de Arbeidsovereenkomstenwet door dr. O. Van Achter, werkleider, lector K.U.L.
- 16.30 u.: De overgang van onderneming naar Belgisch en Europees sociaal recht door mr. H. Van Hoogenbemt, advocaat, assistent R.U.G.

Tweede sessie: 27 maart 1987

Voorzitterschap: mr. J. Van Goethem

- 14.30 u.: Het arbeidsrechtelijk statuut van Belgen tewerkgesteld in het buitenland en van buitenlanders tewerkgesteld in België door de heer J. De Ceuster, ambtenaar E.E.G. en Het sociaal zekerheidsstatuut van Belgen tewerkgesteld in het buitenland en van buitenlanders tewerkgesteld in België door dr. R. Cornelissen, ambtenaar E.E.G.
- 16.30 u.: Het fiscaal statuut van Belgen tewerkgesteld in het buitenland en van buitenlanders tewerkgesteld in België door prof. dr. L. Hinnekens, U.I.A.

Derde sessie: 3 april 1987

Voorzitterschap: mr. F. Lambrechts, stafhouder van de Balie te Antwerpen

- 14.30 u.: Werknemersinspraak en ontslaggebondenheid door prof. dr. M. Rigaux, U.I.A.
- 16.30 u.: De hiërarchie van de arbeidsrechtelijke normen door prof. dr. W. Van Eeckhoutte, R.U.G.

Vierde sessie: 24 april 1987

Voorzitterschap: de heer R. Boes, raadsheer in het Arbeidshof te Antwerpen

- 14.30 u.: Het statuut van de handelsvertegenwoordiger: de uitwinningvergoeding door de heer J. Ponet, advocaat-generaal bij het Arbeidshof te Antwerpen.
- 16.30 u.: Het statuut van de handelsvertegenwoordiger: het loon door mr. B. Mergits, advocaat en de heer D. Ryckx, juridisch adviseur B.F.H.

Vijfde sessie: 8 mei 1987

Voorzitterschap: de heer P. Geysen, eerste voorzitter van het Arbeidshof te Brussel

- 14.30 u.: De nietigheid in het algemene overeenkomstenrecht door prof. dr. L. De Gryse, U.F.S.I.A.
- 16.30 u.: De nietigheid in het arbeidsovereenkomstenrecht door de heer W. Rauws, assistent U.I.A.

Buitenlanders en etnische groepen in de strafrechtspleging — Studiedag te Amsterdam

Op initiatief van het maandblad *Proces*, en in samenwerking met het Criminologisch Instituut VU en uitg. Gouda Quint, wordt vrijdag 21 november 1986 aan de Vrije Universiteit te Amsterdam een studiedag gehouden, gewijd aan buitenlanders en etnische groepen in de strafrechtspleging. Doel van de dag: het bevorderen van

maatschappelijke, waaronder juridische, bewustwording en deskundigheid bij de betrokken personen en instanties.

Het programma en ook de indeling van de zaal zullen zodanig zijn ingekleed, dat een eenzijdige informatie-overdracht wordt vermeden. Veel tijd is gereserveerd voor de forumdiscussie, 's ochtends generaliserend en analyserend van aard, 's middags gewijd aan de dagelijkse gang van zaken. Twee sprekers zullen een wat uitvoeriger betoog houden: mr. J.C.M. Leijten, advocaat-generaal bij de Hoge Raad en prof. dr. R. Jongman, hoogleraar criminologie te Groningen.

Ter informatie vooraf dient het november-nummer van *Proces*, waarin de thematiek vanuit uiteenlopende invalshoeken wordt belicht. Alle deelnemers krijgen dit toegestuurd, evenals het januari-nummer met een verslag van de studiedag. Inschrijving: Gouda Quint b.v., Willemsplein 2, 6811 KA Arnhem, (tel. 085/454762). Kosten: f 75,- p.p., incl. koffie, thee, lunch en borrel.

MEDEDELINGEN

Jaarvergadering van het Verbond van magistraten van Eerste Aanleg te Namen

Het Nationaal Verbond van magistraten van eerste aanleg houdt op 25 oktober 1986 zijn algemene jaarlijkse vergadering in het gerechtsgebouw te Namen.

Op de agenda staat o.m. de bespreking over de positieve en/of negatieve gevolgen van de toepassing van de wet van 25 juli 1985 op de alleenrechtsprekende rechter in eerste instantie.

BERICHTEN

Nieuwe accenten in de reglementering voor de sociale verkiezingen

Op dinsdag 28 oktober 1986 organiseert de Werkgroep Economie en Recht van het Postuniversitair Centrum West-Vlaanderen een avondprogramma met het oog op de komende sociale verkiezingen.

Programma:

18.00 u. - 19.00 u.: Procedurele aspecten (o.m. termijnen, neerleggen van lijsten, sancties, financiële gevolgen, bescherming van kandidaten) door prof. dr. J. Petit, voorzitter Arbeidsrechtbank te Gent, buitengewoon docent K.U.L.

19.00 u. - 19.30 u.: Pauze.

19.30 u. - 20.30 u.: Materieelrechtelijke aspecten (o.m. vertegenwoordiging van kaderleden, representatieve organisaties, organisatie van kiesverrichtingen) door prof. dr. O. Vanachter, buitengewoon docent K.U.L.

20.30 u. - 21.30 u.: Discussie en vraagstelling.

Plaats: K.U. Leuven Campus Kortrijk aan de E. Sabbelaan.

Inschrijving door storting van het bedrag van 1.000 fr. (stagiairs 800 fr.) op de rekening nr. 716-0204254-68 van het Postuniversitair Centrum West-Vlaanderen, met vermelding «Programma sociale verkiezingen».

Inlichtingen: Postuniversitair Centrum-West-Vlaanderen, Ontvangersstraat 3, 8000 Brugge, tel. 050/33.94.16 (voormiddag).

Voordrachtenreeks over Chinees recht te Gent

Het Seminarie voor Burgerlijk en Vergelijkend Recht en het Seminarie voor Procesrecht van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid te Gent organiseren van 3 tot 27 november 1986 een reeks voordrachten onder de titel «Introduction to Chinese Law».

De voordrachten worden gegeven door prof. Jiang Ping van de Beijing Institute of Political Science and Law in de Academieraadzaal van de R.U.G., Volderstraat 9 te Gent.

Programma:

Maandag 3 november 1986

16.00 u.: Verwelkoming door prof. dr. P. Ghysbrecht, decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en inleiding op de voordrachtenreeks door prof. dr. M. Storme.

16.30 u.: Sources and general principles of Chinese civil law; legal entities and partnerships.

Dinsdag 4 november 1986

10.00 u.: Personal and property rights under Chinese civil law; liability law including statutes of limitations.

Donderdag 6 november 1986

16.00 u.: Chinese company law.

Donderdag 13 november 1986

16.00 u.: Introduction to Chinese contract law with special regard to foreign economic contracts.

Maandag 17 november 1986

16.00 u.: Joint ventures in China

Dinsdag 18 november 1986

16.00 u.: The legal profession in China and the application of Chinese civil law in relation to cases involving foreign affairs.

Donderdag 20 november 1986

16.00 u.: Chinese patent law.

Maandag 24 november 1986

16.00 u.: Sole foreign ventures in China.

Dinsdag 25 november 1986

10.00 u.: The formation and enforcement of economic contracts and liability for breach thereof; arbitration of economic contract disputes.

Woensdag 26 november 1986

10.00 u.: Chinese inheritance law.

Donderdag 27 november 1986

16.00 u.: Chinese tax law.

18.30 u.: Slotreceptie.

Het inschrijvingsgeld bedraagt 5.000 fr., over te maken op rekening nr. 440-0121930-73.

Het secretariaat wordt waargenomen door de heren F. De Ly en C. Willems, Seminarie voor Burgerlijk en Vergelijkend Recht, Universiteitstraat 4, 9000 Gent (tel. 091/25.76.51, toestel 233 of 302).

Bijeenkomsten «Universiteiten - Verzekeringsondernemingen»

De eerste vergadering van de negende cyclus 1986/1987 van de bijeenkomsten «Ontmoetingen Universiteiten/Verzekeringsondernemingen», georganiseerd door de Vereniging der Verzekeringsjuristen, vindt plaats op *dinsdag 21 oktober 1986*, om 17u30, in het Huis der Verzekering (7e verdieping), De Meedusplantsoen 29 te 1040 Brussel.

Professor Roger Dillemans, Rector van de K.U.-Leuven, voorzitter van de Koninklijke Commissie tot voorbereiding van de codificering, de harmonisering en de vereenvoudiging van de sociale zekerheid (1980-1985), zal spreken over het onderwerp: «Moet er gezocht worden naar alternatieven voor de sociale zekerheid?»

Derde conferentie van de Vereniging van Europese Bedrijfsjuristen

De Vereniging van Europese Bedrijfsjuristen organiseert op 30 en 31 oktober 1986 in Brussel (Borschette Centrum, Froissartstraat 36, 1040 Brussel) haar derde Conferentie gewijd aan de recente ontwikkelingen in het Internationaal handelsrecht.

De Europese Vereniging, die meer dan 8.000 bedrijfsjuristen telt, en waarvan de Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen effectief lid is, stelt het volgend programma voor:

30 oktober 1986

- 11u00: Welkomstwoord door de heer dr. W. Kolvenbach, voorzitter van de Vereniging van Europese Bedrijfsjuristen.
- 11u05: De interne markt en de Europese akte door prof. C.D. Ehlermann, directeur-generaal — Juridisch Departement EEG.
- 11u15: Produktaansprakelijkheid — USA-EEG-aspecten door J.L. Fuchs, managing director, E an A Management Services (Europe) en F.A. Orban III, Associate counsel, Armstrong World Industries, Lancaster, Pennsylvania.
- 16u00: De aansprakelijkheid van de moedermaatschappij voor de handelingen van haar filialen door prof. U. Draetta, professor aan de rechtsfaculteit van de Universiteit te Milaan.

31 oktober 1986

- 9u00: Ontwikkelingen in het mededingingsrecht USA-EEG door prof. dr. U.P. Toepke, Law Firm Graham and James, New York, en door C. Overbury, directeur bij het Directoraat Generaal Mededinging van de EEG-Commissie.
- 11u00: Toetreding van Spanje en Portugal tot de EEG door F. Dombo, advocaat, Madrid.
- 14u15: Het beheer van een juridisch departement van een onderneming door R.M. Ornitz, vice-voorzitter, secretaris-generaal, Degussa, Corporation, New Jersey.

Het inschrijvingsrecht bedraagt 9.500 BF (documentatie, tweemaal lunch, en diner 30 oktober).

Inlichtingen en documentatie bij de Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen, Stuiversstraat 8, 1000 Brussel (tel.: 02/512.74.33 op dinsdag en donderdag tussen 14 en 17u.).

Inschrijvingen dienen te geschieden voor 15 oktober 1986. Het aantal inschrijvingsplaatsen is beperkt.

TIJDSCHRIFTEN

Jurisprudence de Liège, 1986

nr. 17, 25 april,

Caeymaex, J., noot onder Luik, 31 januari 1986 (uitvoerend beslag onder derden — faillissement — art. 446 Faillissementswet — toepassingsvoorwaarden — betaling door de toekomstige gefailleerde gedaan aan een schuldeiser die op de hoogte was van de staking van betaling).

nr. 20, 16 mei,

Dermagne, J.-M., Le devoir de cohabitation (noot onder Vred. Grivegnée, 25 februari 1986).

nr. 21, 23 mei,

De Leval, G., noot onder Luik, 27 februari 1986 (beslag onder derden — belastingschuld — afwezigheid van verklaring van de derde-beslagene — sanctie — derde-beslagene eenvoudige schuldenaar).

nr. 22, 30 mei,

Henry, P., Détection provisoire des mineurs et droits de l'homme (noot onder Europese Commissie voor de Rechten van de Mens, 9 mei 1985); Henry, P., Qu'est-ce qu'un jugement (noot onder Luik, 10 juli 1985); Noiret, C., noot onder Rb. Namen (kort geding), 3 en 7 januari 1986 (kort geding — wegzending van leerling uit rijksschool — verzoekt tot het niet tenuitvoerleggen van de beslissing); Dermagne, J.-M., noot onder Rb. Namen (kort geding), 7 maart 1986 (kort geding — wegzending van leerling uit gesubsidieerde vrije school — verzoek tot reïntegratie).

nr. 24, 13 juni,

Caeymaex, J., noot onder Luik, 5 november 1985, 7 en 14 maart 1986 (voorrechten — schuldvordering van de R.S.Z. tegen de gefailleerde die een beroep heeft gedaan op een niet-geregistreerde aannemer — bevoorrechte schuldvordering?); Caeymaex, J., noot onder Luik, 10 maart 1986 (voorrechten — voorrecht van de gerechtskosten — toepassingsvoorwaarden); Caeymaex, J., noot onder Kh. Verviers, 17 maart 1986 (samenloop tussen het voorrecht van de verhuurder en dat van de pandhoudende schuldeiser — regel van de anterioriteit); Dontrewe, M., noot onder Vred. Verviers, 24 juni 1983 (aansprakelijkheid van warenhuis voor de schade veroorzaakt door op de parking achtergelaten winkelkarretjes).

nr. 25, 20 juni,

Clesse, J., noot onder Arbh. Luik, 17 oktober 1985 (arbeids-overeenkomst — overeenkomst over de opzeggingstermijn — ten vroegste op het ogenblik waarop de opzegging wordt gegeven — sanctie — relatieve nietigheid).

nr. 26, 27 juni,

Genet, L., L'opposition à l'obligation vaccinale (noot onder Luik, 9 april 1986); Charpentier, E., La délivrance des copies des dossiers répressifs).

Nederlands Juristenblad, 1986

nr. 10, 1-8 maart

De Boer, J., De Hoge Raad in het eerste jaar van het tweede centennium Krankzinnigenwet; Gielen, Ch., Piraterij: kanteekeningen bij het eindrapport van de werkgroep piraterij; Van Maarseveen, H., De Algemene Bestuurswet, what is in a name?; Legemaate, J.L., De onvrijwillig opgenomen psychiatrische patiënt en het kiesrecht. De «krankzinnige» relatie tussen art. B 3 Kieswet en art. 32 Krankzinnigenwet; Holleman, A., Schadevergoeding bij rechtmatige bestuurshandelingen van het openbaar bestuur: geen onderwerp in toekomstige Algemene Bestuurswet?; Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en belastingkamer) en Centrale Raad van Beroep; X., Wetgeving; X., Nieuws (nieuw beleid voor het omgaan met slachtoffers van misdrijven bij politie en justitie; bijstandsverhaal; statistische gegevens geestelijk gestoorden; fonds defensiebelasting getolereerd; werkgroep onderzoekt financiële gevolgen voor echtscheiding voor bijstand).

nr. 11, 15 maart

Asscher, B.J., De advocaat als input-bewaker. Een nieuwe kans voor artikel 291 Rv.; Van Maarseveen, H., Toch maar «regerings-beroep»?; Ter Brugge, M., Het échec in Straatsburg. Nog toekomst voor het Kroonberoep na het Benthem-arrest?; Van Dorst, A.J.A., Milieumisdrijven en verjaring; Mevis, P., Jubileumprijs voor gedetineerden; Gerretsen, J., De unus index in appel; Regoort, J., Voeging in strafzaken; Krul-Stekete, J., Verslag vergadering psychiatrisch juridisch gezelschap; Buquicchio-De Boer, M.F. en Kleijssen, J.P.A., Rechtspraak Europese Commissie voor de Rechten van de Mens; Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer, strafkamer en belastingkamer) en kort geding; X., Wetgeving; X., Nieuws (fiscalisering geldboetes: toch toetreding tot Verdrag inzake de bescherming van uitvoerende kunstenaars; politie wil eigen beroepscode, één landelijke vereniging bureaus voor rechtshulp; Wet ketenaansprakelijkheid; toepassing Wet ondernemingsraden); X., Kamervragen: controle op het inzamelingswezen.

nr. 12, 22 maart,

Duintjer Tebbens, H., De Europese Richtlijn produktaansprakelijkheid; Ilsink, J.W., Oneigenlijk gebruik van belastingwetgeving; Duijnste, J., De coördinatie tussen de gewone rechter en de administratieve rechter; Van Rooij, R., E.E.G.-Richtlijn produktaansprakelijkheid en Nieuw B.W.; Soetermeer, F., Doctors-hoed en doctors-kus; Van Wijngaarden, M.A., De fluwelen bonnet; Groen, K., Muluks, maar niet bijbels; Rechtspraak Hof van Justitie E.E.G. en Hoge Raad (civiele kamer en strafkamer); X., Wetgeving; X., Nieuws (openbare manifestaties; wijziging invoeringswet stelselherziening; buitenlandse kinderen horen niet in politiecel; democratisering in wet en regel); X., Kamervragen: «schijnhuwelijken».